

SOSIALISTISK *framtid*

NR.2 2023 LØSSALG - KR. 50,-

Samfunnet etter pengene

SOSIALISTISK

framtid

NR 2 2023 LØSSALG - KR. 50,-

Samfunnet etter pengene

Sosialistisk framtid,
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand
post@sosialistiskframtid.no

ISSN: 1503-6537

Utgivere:
Bevegelsen for Sosialisme i samarbeid med
andre organisasjoner.

Redaktør: Aslak Storaker.
Redaksjon: Anders Ekeland, Oscar Dybedahl,
Håkon Edøy Hanssen, Morten Johansen Sin-
dre Mørk, Aslak Storaker, Steinar Lorås Sæter
og Elise Øraker.

Design: Elise Øraker
Forsidebilde: Where Does the Money Go,
flickr
Baksidebilde: Atomic cloud during Baker Day
blast at Bikini - NARA - 520714. U.S. National
Archives and Records Administration

Redaksjonen avsluttet: 20.09.2023

Signerte artikler står for forfatters regning
og representerer ikke nødvendigvis utgiver
organisasjonenes synspunkter.

Opplag: 300

Trykk: Eget

Abonnement på Sosialistisk framtid: Kr.
300 (Kr. 100 for førstegangssabonnenter).
Medlemskontingent BfS: Kr. 290 (SF inkludert
i prisen). Skoleelever/dårlig råd: Kr. 200.
Husstandsmedlem (uten abonnement på
SF) kr 100. Kontonummer for innbetaling
av abonnement/kontingent: 0539 19 69657.
VIPPS: 717857. NB: Ved betaling av kontin-
gent og abonnement vennligst påfør navn og
adresse og abonnement eller medlemsskap i
merknadsfeltet.

Sosialistisk framtid er medlem av
Norsk Tidsskriftforening

**NORSK
TIDSSKRIFT-
FORENING**

Innhold.....

Glimt fra verda.....3

Juridisk kupp mot Venezuelas kommunistiske parti
Av Marcus Jönsson.....4

Fråsegn frå Havannakonferansen.....6

Sør-Amerikas nav kan gå ut av hengslene
Jorge Soria.....8

Samfunnet etter pengene
Av Guenther Sandleben.....11

Koordinasjon uten tvang
Av Håkon Edøy Hanssen.....16

Fire viktige perioder i romsk historie
Av Tore-Jarl Bielenberg.....26

Hvorfor Fred og rettferdighet
Av Torgeir Salih Holgersen.....32

Debatt: Marxistisk teori om krig – kommentar til Ekeland
Av Per Medbye.....35

Debatt: Marxisme og fred
Av Aslak Storaker.....38

Bokomtale: Spionkrigen
Av Espås Vangen.....48

Bokomtale: Ukraine's unnamed war
Av Aslak Storaker.....50

Opprop: Fred med fredelige midler.....54

Opprop: Appell for et atomvåpenfritt Norden.....55

Retting

Eit bilete kreditert Edvard Mogstad i
førre utgåve fekk teksta: "Deltakarane
på folkeriksdagen i Neiden i 2018".
Det rette skulle ha vore: "Somme
av deltakarane...". Og biletet skulle
vore kreditert Siri Lill Thowsen. Me
orsakar.

Red.

«Me går mot ei av dei mest farlege tidene i menneska si søge. Det er særskild viktig at styresmaktene i verda samarbeider om å redusere dei geopolitiske spenningane, stoggar våpenkappløpet, og ordnar opp i konsekvensane av miljøkrise og aukande svelt i verda»

- Dan Smith, Direktør
Stockholm International Peace Research Institute

Firedagarsveke er meir produktiv

Meir enn 60 verksemdar i Storbritannia har teke del i ein seks månader lang studie, der tett på 3000 tilsette fekk høve til å arbeide fire dagar i veka med same løn som då dei arbeidde fem dagar i veka. Det synta seg at produktiviteten auka, noko som førte til auka omsetnad for verksemdene som tok del i studien. Studien synta og at fråveret mellom dei tilsette vart redusert, og at færre slutta i verksemdene.

Fagbladet

Iran og Saudi-Arabia tek opp att diplomatisk samkvem

Iran og Saudi-Arabia har vorte samde om å ta opp att diplomatisk samband, og opnar ambassadane att. Semja kom på plass under eit møte i Beijing. Fellesfråsegna frå Iran og Saudi-Arabia seier at dei to statane respekterer kvarandre sin suverenitet, at dei ikkje skal blande seg i indre spørsmål, og at ein avtale om tryggleikssamarbeid frå 2001 vert ratifisert.

Al Jazeera

Kina innfører eksportrestriksjonar på sjeldne mineral

Kina innfører eksportrestriksjonar på sjeldne mineral som internasjonale selskap nyttar til produksjon av databrikker, solpanel og elektronikk. Dette vert sett på som hemn for amerikanske sanksjonar. Kina sine forsøk på å utvikle ein eigen databrikkeindustri er råka av restriksjonar og press frå Sambandsstatane, mellom anna eksportforbod. Japanske og nederlandske leverandørar av produksjonsutstyr har ikkje lov til å eksportere til kinesiske kundar.

Dagens næringsliv

Klimapanelet til SN sender ut ei «siste åtvaring»

Rundt omkring heile verda har klimændringane ført til auka dødsratar og helseproblem grunna varme. Om ikkje lenge vil risikoen for klimafarar auke over heile verda, konkluderer den sjette syn-teserapporten til SN sitt klimapanel. Me har fram til 2030 med å kutte utsleppa med 30 til 55 prosent om me skal halde oppvarminga godt under 2 gradar, helst ned mot 1,5 grad.

NRK

Kampar mellom hæren og paramilitære i Sudan

Den sudanske hæren har sidan 15. april vore involvert i valdelege kampar om makt med RSF, ein større paramilitær styrke leia av nummer to i Sudan etter Burhan, Mohammed Hamdan Dagalo. Kampene har så langt kravd minst 3000 menneskeliv, sjølv om helsepersonell seier at dødstala kan vere mykje høgare. Meir enn 2,8 millionar menneske er på flukt, inkludert fleire hundre tusen som har flykta til granneland. RSF-krigarar har vorte skulda for å gå til åtak på sivile, mellom anna sivile som har freista å komme seg over grensa til Tsjad.

Deutsche Welle

Brics vert utvida

Brics, organisasjonen som til no har bestått av Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika, vedtok på toppmøtet i Johannesburg å utvide med seks nye land: Argentina, Egypt, Etiopia, Iran, Saudi-Arabia og Dei sameinte arabiske emiratane. Etter utvidinga vil 46 prosent av folka i verda bu i Brics-land, som vil kontrollere 30 prosent av BNP i verda, og styre nesten 80 prosent av den globale oljeproduksjonen.

Klassekampen

Juridisk kupp mot Venezuelas kommunistiske parti

Av Marcus Jönsson, Proletären

Venezuelas kommunistiske parti, PCV, har blitt fratatt sin juridiske anerkjennelse i en beslutning tatt av landets høyeste domstol. PCV har advart i månedsvis om at dette kunne bli kulminasjonen av en kampanje mot partiet, som deler av ledelsen i det statsbærende PSUVs står bak.

Den kongressvalgte ledelsen for Venezuelas kommunistiske parti, PCV, har mistet retten til partinavn og organisasjonsnummer etter en beslutning gjort av landets høyesterett. Det var fredag 11. august at domstolen utnevnte et ad hoc-styre bestående av syv personer, hvorav minst fem er medlemmer i regjeringspartiet PSUV (Venezuelas forente sosialistparti), og ikke engang er medlemmer i det partiet de hevdes å representere.

Mannen domstolen utnevnte til styreleder for PCVs juridiske person heter Henry Parra. Det er også Parra som i egenskap av «grasrotmedlem» i PCV leverte inn en an-

meldelse til domstolen i juni – etter at han sammen med PSUVs nestleder Diosdado Cabello i flere måneder har kritisert ledelsen i PCV for å ikke representere grasrota i partiet.

Men Parras posisjon som talsperson for nevnte grasrøtter er umulig. Han ble selv ekskludert fra PCV i 2021 etter å ha vegret seg mot å følge partilinja og stille seg bak partiets egen kandidat til guvernørvalget i den sydvestre delstaten Tachira. I stedet drev Parra valgkamp for PSUVs kandidat. Organisasjonssekretær i den av domstolen nedsatte ledelsen er Griseldys Herrera.

«Den juridiske prosedyren mot PCV ligner det som allerede har skjedd med andre små venstrepartier som Tupamaro og PPT»

Hun har enda færre koblinger til PCV, men er en betrodd PSUV-tjenesteperson i delstatsledelsen i Monagas og kommisjonær i den nasjonale valgmyndigheten.

PCV har advart i månedsvis om at dette kunne bli kulminasjonen på en stadig mer aggressiv kampanje etter at framfor alt Diosdado Cabello har intensivert sine utspill mot partiet i media. Cabello har blant annet påstått at det stadig mer regimekritiske PCV – som konsekvent har fordømt de imperialistiske angrepene på Venezuela og deres legitime regjering – skulle være agenter for de samme kreftene.

Den juridiske prosedyren mot PCV ligner det som allerede har skjedd med andre små venstrepartier som Tupamaro og PPT (Fedrelandet for alle), som fikk ledelsene sine byttet ut og sine kandidaturer diskvalifisert i forkant av parlamentsvalget i 2020. Da kunne de likevel stille sammen med PCV, under kommunistenes velkjente partisymbol, den røde hanen.

Det PCV som nå heller ikke vil kunne stille til valg under eget navn er Venezuelas eldste eksisterende politiske parti. Partiet ble dannet i 1931, holdt sin første nasjonale kongress i 1937 og har i perioder vært forbudt i Venezuela, som har hatt en rekke autoritære høyregjeringer.

PCVs generalsekretær Oscar Figuera (midten) fordømmer det juridiske kuppet mot partiet i en youtubevideo. Bilde fra venezuelaanalysis.com.

Etter at Hugo Chavez ble valgt til president i Venezuela i 1998 var kommunistpartiet lenge en del av den folkelige bevegelsen som støttet både Chavez og hans etterfølger Nicolas Maduro. PCV var også en del av valgalliansen GPP (Den store patriotiske polen), selv om de var kritiske til deler av regjeringens politikk.

Men i 2020 brøt et stadig mer kritisk PCV til slutt med regjeringen og PSUV. Det skjedde etter at Maduro foran presidentvalget i 2018 skrev under en avtale med PCV i kommunistenes hovedkvarter, om arbeiderpolitikk regjeringen forpliktet seg til å føre om man vant valget. Når ingen av de 19 punktene i avtalen ble oppfylt etter valget, og regjeringen ikke brydde seg om overenskomsten om å følge opp avtalen med regelmessige møter, trakk til slutt PCV seg fra sin rolle som regjeringsgrunnlag.

Deretter har PCV blitt anklaget for å alliere seg med høyreopposisjonen når man ikke lenger støtter regjeringen. En helt grunnløs påstand, men Hector Rodriguez som sitter i PCVs politbyrå.

«At vi skulle ha slått oss sammen med høyresiden er en stor løgn. PCV har vist tydelig både i ord og handling at vi ikke

«regjeringen anvender seg av nyliberale metoder for å redde kapitalistene fra krisen og sanksjonene, i stedet for å beskytte arbeiderne»

har noen interesse av å alliere oss med noen av de polariserende blokkene, som endatil står for den samme arbeiderfiendtlige politikken. Vår linje er i stedet å bygge et nytt folkelig alternativ til begge blokkene, og det er det kampanjen mot oss har satt seg fore å stoppe», sier Hector Rodriguez til Proletären. Når det ikke har vært direkte løgner har det vært snakk om saker som er tatt ut av sin sammenheng for å kunne brukes mot partiet, sier han.

«I det faglige arbeidet vårt har det hendt at vi har havnet på samme side som fagforeningsaktivister som identifiserer seg med høyrekrefter, men slikt hender i alle land. I kampen for bedre lønn og arbeidsvilkår søker vi størst mulig enighet, bortsett fra med dem som står på arbeidsgivernes side, uavhengig av arbeidernes bevisshetsnivår.»

En annen anklage, som også har blitt hørt fra visse deler av den antiimperialistiske venstreside i den internasjonale debatten, er at PCV skulle ha en ultravenstre- eller trotskistisk linje, og i praksis havnet på imperialismens side i stedet for å slutte opp om regjeringen som er under angrep fra USA-imperialismen.

«Anklagene om at vi skulle være ultravenstre og trotskister er bare et forsøk på å diskreditere vårt partis analyse, som sier at regjeringen anvender seg av nyliberale metoder for å redde kapitalistene fra krisen og sanksjonene, i stedet for å beskytte arbeiderne», sier Hector Rodriguez.

Artikkelen har opprinnelig vært publisert i Proletären. Oversatt av Aslak Storaker.
Gjengitt med tillatelse

Fråsegn frå Havannakonferansen

23. januar 2023 samlast delegatar frå over 25 land rundt om i verda på Havana for teikne opp ein kurs mot ein Ny internasjonal økonomisk orden (NIEO). Dette er fråsegna deira.

Havannakongressen *minnest* rolla den kubanske revolusjonen spelte i kampen for å foreine nasjonane i det globale Sør, og ånda frå den trikontinentale kongressen i Havanna i 1966 som kalla saman folk frå Asia, Afrika og Latin-Amerika for å risse opp ein veg mot kollektiv frigjering i møte med harde globale kriser og vedvarende imperialistisk underkuing;

kongressen *høyrer* ekkoa frå denne historia i dag, medan hungersnød, sjukdom og krig nok ein gong overveldar verda. Situasjonen er forverra av eit klima som endrar seg raskt, og tørker, flaumar og orkanar som ikkje berre truar med å eggje til strid mellom folk, men som også sett på spel heile eksistensen til menneskeslekta;

vi *feirar* arva til den antikolonialistiske kampen, og sigrane som vart vunne ved å kombinere eit program for suveren nasjonal utvikling på heimebane, for solidaritet med nasjonal frigjering utanlands og danninga av ei sterk Sørleg blokk for å tvinge fram konsesjonar for sine interesser, noko som kulminerte i fråsegna om å skipe ein Ny internasjonal økonomisk orden (NIEO), som også vart vedtatt av FNs generalforsamling;

vi *vedgår* at avkoloniseringsprosjektet ikkje er fullført, at det er forstyrra av samla åtak på samhaldet i Sør i form av krigar, kupp, sanksjonar, strukturelle reguleringar og falske løfte om at suveren utvikling kan skje gjennom integrasjon i eit hierarkisk verdssystem;

kongressen *legg vekt på* at utfallet har forsterka motsetninga mellom Sør og Nord, og at forholdet mellom dei er karakterisert av den same dynamikken som definerte den internasjonale økonomiske ordenen fem tiår tidlegare: utvinning av naturressursar, privatiseringa av "intellektuell eigedom", utplyndring gjennom strukturelle tilpassingar og at det multilaterale systemet er utestengt.

Havannakongressen *anerkjenner* at elden i Sør sin motstand ikkje er kvorven trass

i desse midlertidige nederlaga, og at jakta på suveren utvikling har ført til makelause bragder som lese- og skriveferdigheiter for alle, universelle helsetenester, fattigdomsreduksjon og medisinsk nyskaping, som alle er vilkår for å gjenopplive samarbeid og kamp for Sør i dag.

Vi *understrekar* at potensialet for Sørleg einskap blir oppfatta som ein trussel av maktene i Nord, som atter ein gong søker å halde ved like sin posisjon i det hierarkiske verdssystemet gjennom mekanismar som økonomisk utestenging, politisk tvang og militær aggresjon.

Kongressen *grip* moglegheita som ligg i samtida, da krisa i verdssystemet anten kan brukast til å befeste ulikskapane, eller eggje kampropet for at Sør skal ha ei leiande rolle i å byggje ei ny verd basert på rettferd og fred.

«Vi understrekar at potensialet for Sørleg einskap blir oppfatta som ein trussel av maktene i Nord»

Havannakongressen vart arrangert av Den p rogressive internasjonale, ein organisasjon som er samansett av fleire venstreparti frå heile verda.
Bilde frå Socialist project.

«Visjonen vår i dag kan berre vinne fram om Sør handlar saman.»

Havannakongressen ber derfor om at:

- **Organisasjonen for dei alliansefrie nasjonane blir fornya.** Det går føre seg eit avgjerande skifte i den globale maktbalansen som fører til auka geopolitiske spenningar, og i møte med dette ber Kongressen om å motstå sirenesongen frå den nye kalde krigen og heller fornye det alliansefrie prosjektet, som baserer seg på prinsippa om sjølvstende, fred og samarbeid som vart uttrykt på Bandung-konferansen i 1955, Konferansen for dei alliansefrie nasjonane i 1966 og Trikontinental-konferansen i 1966.

- **Strategien for ein Ny internasjonal økonomisk orden (NIEO) blir gjenoppliva.** Kongressen ber om å fornye visjonen om ein Ny internasjonal økonomisk orden som passar det tjuetførste hundreåret, ein visjon som må hente in-

spirasjon frå den opphævelege fråsegna frå 1974, men som òg svarer på problema i dag, frå digital teknologi til miljømæssig samanbrot, som legg vilkåra for sjølvstendig utvikling i vår eiga tid, for å halde i hevd visjonen i ei ny FN-fråsegn på femtiårsdagen for den gamle.

- **Sørleg makt blir forsvart.** Kongressen erkjenner at økonomisk frigjering ikkje vil bli gitt, ho må takast. På same måte som det opphævelege kravet om ein Ny internasjonal økonomisk orden vann fram ved å bruke kollektiv makt gjennom koordinert oljeproduksjon, kan visjonen vår i dag berre vinne fram om Sør handlar saman. Dette inneber å skipe nye og alternative institusjonar som kan dele teknologi, handtere gjeld, reise utviklingsfond og møte framtidige pandemiar saman, i tillegg til å koordinere det internasjonale arbeidet for klimakamp og handheve den nasjonale sjølvråderetten over utvinninga

av naturressursar.

- **Cuba får støtte i G77.** Cuba har presidentskapet i G77, og dette er ei avgjerande moglegheit for å leie Sør, i samarbeid med Kina, ut av den noverandre krise samt bruke lærdommane frå den cubanske revolusjonen for å endre det internasjonale verdssystemet på ein måte som både er konkret og ambisiøs.

- **Ein global koalisjon blir bygd.** Kongressen oppmodar alle folk og nasjonar i verda om å bli med i kampen for verkeleg å skape ein Ny internasjonal økonomisk orden; å skipe ein global koalisjon leidd av Sør; å forsterke solidaritetsbanda med Nord, der menneska anerkjenner plikta dei har til å stå imot ugjeringane som blir begått i deira namn; og å bringe ånda frå Havannakongressen inn i lokalsamfunna vi kallar heimane våre.

Sør-Amerikas nav kan gå ut av hengslene - urfolksbevegelsen midt i stormen

Av Jorge Soria,
medlem av MAS-IPSP og Rødt

Bolivias president Luis Arce og tidligere president Evo Morales var på Cuba den første juli. Cubas president Díaz-Canel skal ha invitert begge til et forsoningsmøte. Selve møtet er ikke avvist av noen av partene, men mulige resultater er fortsatt tvilsomme. Møtet viser hvor alvorlig man i regionen ser på at regjeringspartiet MAS-IPSP sliter med å styre den politiske kursen som deres egen regjering har tatt.

Luis Arce tok over i 2020, etter nesten ett år med et diktatur ledet av Jeanine Añez. I hennes tid hadde økonomien stoppet opp, statseide bedrifter blitt kjørt i senk og narkotikatrafikken skutt opp farten. Pandemien kom på toppen og landets økonomi var blant de mest svekkede i regionen.

Men det var ikke første gangen venstresiden hadde overtatt en nesten kollapset stat. I 2006 overtok Evo Morales et land i bankerott og ridd av organisert kriminalitet. Men han klarte å styre frem en meget vellykket økonomisk modell. Den baserte seg på statlig eierskapet av de viktigste bedriftene og en utstrakt omfordelingspolitikk. Han nasjonaliserte oljen, staten kontrollerte de viktigste kommandopostene i

økonomien og med det valutainntektene. Disse inntektene ble ikke spart, de ble brukt i utallige programmer og prosjekter. Dette endret livet til en hel generasjon, over hele landet.

Splittelsen mellom Arce og Morales hadde sin spe begynnelse ett år inn i Arces regjeringstid. Barnetrygden som Morales hadde innført og som ble betalt i kontant, skulle nå utbetales til bankkonti. I et land hvor avstanden mellom by og land fortsatt er veldig stor, er det kun middel- og overklassen i byene som har bankkonti. Beslutningen betød at de fleste familiene, hovedsakelig på landet, skulle miste dette bidraget. Vedtaket måtte trekkes tilbake etter ramaskrikene som fulgte, men det viste at mannskapet i regjeringen ikke lenger forsto hvor skoen trykker for de fattigste. Og det skulle bli verre.

Bolivias valutainntekter er fortsatt avhengige av gasseksporten, men disse har sunket i det siste. Man har ikke klart å holde tritt med leting og produksjon. Evo Morales tok i starten til ordet for praktis-

ke tiltak for å holde produksjonen ved like mens man leter videre, men ble ignorert av Arces regjering. Eksport av litium var lenge planlagt til å starte i 2020. Diktaturet stoppet planene og Arces regjering har ikke klart å starte dem opp igjen. Statsbudsjettet for 2023 er på skarve førti milliarder kroner, 20 % mindre enn i fjor og langt under hva det var i Evo Morales regjeringstid. Verre er det at man i fjor klarte å bruke kun 25 av 50 milliarder kroner, det vil si at statsbudsjettet var ren ønsketenkning.

Det føles veldig lenge siden Bolivia ble kåret til regionens stjerneøkonomi under Evo Morales' regjering. Den gangen brøt landet med IMF/Verdensbanken og utviklet en egen modell som resulterte i at den ekstreme fattigdommen sank fra 30 til 12% og at den bolivianske økonomien var blant de som vokste rasket i regionen. Altså vekst med omfordeling, noe uvanlig ellers i verden. Hjertet i modellen er en sterk og aktiv stat som er motoren for produksjon og eksport, samt en omfordelingspolitikk som utvider det interne markedet.

Arces regjering kunne ha videreutviklet det interne markedet ved å beholde statens investeringer, stabilisere gassproduksjonen og starte opp igjen litiumsatsingen. I stedet valgte man å stoppe de fleste prosjektene, tappe gassproduksjonen til siste slutt, og vente over to år med å undertegne to intensjonsavtaler for litiumutvinning. I et land hvor over 80 prosent

**«Løsningen som
regjeringen har
funnet er å belåne
landets fremtid og
suverenitet»**

Luis Acre og Evo Morales i 2020. Bilde fra Brasil de Fato. CC BY-NC-SA 2.0.

av den yrkesaktive befolkningen finner en syssel i den uformelle økonomien (ned ti prosentpoeng fra 2019) er det stadig flere som ikke lenger finner plass. «Det er ikke penger,» sier folk på gata når de ikke kan selge sine produkter. «Det er ikke penger,» sier de som har mistet sine jobber fordi bedriftene stenger. «Vi har gått tom for penger,» sa visepresidenten i mai da sentralbanken kunngjorde at valutasalget stopper. Løsningen som regjeringen har funnet er å belåne landets fremtid og suverenitet. Nasjonalforsamlingen har på kort tid godkjent over 30 milliarder kroner i utenlandske lån og flere titalls nye lån står i kø. Regjeringen har forlatt Evo Morales økonomiske modell for godt. Utenlandske lån erstatter statens eksportinntekter, det finnes stadig mindre å omfordele og private bedrifter kontrollerer det som er igjen: IMF's modell er tilbake.

Dette skjer i landet som har verdens største litiumforekomster, er en hovedkilde til flere av de største vannsystemer og sitter i sentrum av ett av regionens største transportprosjekter: Toglinja mellom Atlanterhavet i Brasil og Stillehavet i Peru. Urfolksbevegelsen i Bolivia har levert premissene for de folkelige kampene i alle land i Andes-regionen og også langt utenfor Sør-Amerika.

Organisert kriminalitet og korrupsjon

«Regjeringen har vist gang på gang at den ikke har evnen til å stå mot den organiserte kriminaliteten»

Den organiserte kriminaliteten er på fremmarsj i regionen. Segregering av de fattige over hele kontinentet har ført til generasjoner som lever utenfor samfunnet. Ekstreme høyresideregjeringer som i Honduras, Peru, før i Colombia, Ecuador i det siste, og Bolsonaro i Brasil har sveket statens stilling og åpnet tomrom som kriminelle har fylt opp. I Bolivia hadde Evo Morales beklempet en over hundre år gammel korrupsjonskultur og kriminaliteten knyttet til narkotika. Hans regjering var aktivt med i det regionale samarbeidet mot organisert kriminalitet. Det ble en brå stopp under Añez. Bolivia ble kuttet ut og det første som tok over var narkotikatrafikken.

Med Luis Arces ved roret var det underforstått at Evo Morales' sikkerhetspolitikk skulle videreføres, men det viste seg også her at staten trakk seg tilbake. Regjeringen har vist gang på gang at den ikke har evnen til å stå mot den organiserte kriminaliteten: Det regionale samarbeidet er forlatt, innenriksministeren dekker aktivt over tilfeller med narkotikasmugling,

hvitvasking, og ofte annen kriminalitet og man har ikke klart å kontrollere smugling av gull og kvikksølv. I tillegg kommer korrupsjonen som nå viser seg med to ansikter: I tillegg til den vanlige personlige vinningen finner man nå at korrupsjonspenger brukes i store summer for å kjøpe støtte fra en del ledere av sosiale organisasjoner. Regjeringen mister støtte i sitt eget parti og har over lengre tid kjøpt opp lydhyre ledere. Det følger at regjeringen sår splid mellom bevegelsene og ganske ofte oppretter skyggeorganisasjoner med korrupte ledere.

Argentina og Chile har militarisert en del av sine grenser. Argentina mot Paraguay, Chile mot Peru og Bolivia. Vanlig grensepolitikk og tollvesen klarer ikke å demme opp for bølgen av kriminell virksomhet. Alle land rundt Bolivia har et tett samarbeid på dette feltet, men Bolivia er satt til side. Det resulterer i at kriminelle karteller finner en frihavn her. Smugling av kvikksølv, gull og stjalne biler er sammenflettet med narkotikakriminalitet, utpressing og hvitvasking av penger. Ledere for mellom-

«overalt er det nesten halvparten av velgerne som skulle foretrekke et statskupp fremfor regjeringer som minsker forskjellene»

store bedrifter har allerede varslet at de ser en "colombianisering" av landet. Overalt brer det seg en følelse av forsvarsløshet, av fravær av staten. Añez åpnet helvetes porter, Luis Arce holder dem vidt åpne.

Venstresidens framtid

Bolivia er ett blant flere land i Latin-Amerika som har fått tilbake venstresideregjeringer. Vi kommer tilbake med demokratiske midler, enten etter en runde med tapte valg, eller etter et statskupp. Dette viser at det ikke er så enkelt å ignorere folk- og arbeiderbevegelsen: vi er sterke og kan styre. Det er den andre siden av denne medaljen man ofte overser: Venstresiden vinner med knapp margin og må danne enten mindretallsregjeringer eller har skjøre flertall i nasjonalforsamlingene. Vi står mot politiske krefter som representerer elitenes interesser, rasisme og forakt for de fattige. De er gjerne splittet i flere partier og tyr ofte til voldelige midler, men overalt er det nesten halvparten av velgerne som skulle foretrekke et statskupp fremfor regjeringer som minsker forskjellene, bekjemper fattigdom, øker lønningene og forsvaret landet mot imperialismen

og intervensjoner.

Luis Arce er ikke en ny Lenin Moreno som åpent går til høyre, han tvivholder på et skinn av venstresidens politikk, men har i praksis forlatt programmet han ble valgt på og ignorerer forventningene til hans regjering. Han soler seg fortsatt i en valgstøtte på over 55 prosent, men glemmer at 8 av disse 55 er lånte og kommer fra en sterk misnøye med diktaturet. Nå er alle disse lånte stemmene tapt, regjeringens popularitet sirkler rundt 30 prosent og kun 13 prosent ville stemt på ham igjen. En av årsakene er fraværet av politisk styring. Regjeringen holder seg taus nesten uansett hvilket problem eller skandale som opptar allmenheten. Hver minister holder på med sitt og under hver minister slipper man grådigheten løs.

Det er et kjent fenomen at regjeringer som står til venstre og som svikter sine programmer, mister sitt velgergrunnlag til motsatt side og at det tar lang tid før tilliten kommer tilbake. Denne faren er den minste i Bolivia. Mye farligere er det at hele folkebevegelsen, fra sine grunnsteiner - de enkelte sosiale bevegelsene - til

sitt politisk instrument MAS-IPSP er under angrep. Angrepet kommer nå innenfra. Faller de, er det et mye lengre arbeid å bygge dem opp igjen. En av de viktigste pilarene for venstresiden i regionen står i fare for å ligge knust i lang tid fremover.

Det har oppstått et skille i de sosiale bevegelsene og i MAS-IPSP. En blanding av gamle politikere av ymse politisk bakgrunn og yngre ledere som søker personlig vinning står på den ene sida og prøver å ta over organisasjoner og selve politiske instrumentet MAS-IPSP. Det er gått sport i å angripe MAS-IPSP-lederen Evo Morales og hva man fikk til i hans regjeringstid. Det er regjeringens ansatte som fører an og man prøver blant annet juridiske angrep for å sette bevegelsen utenfor loven.

På den andre sida står grasrota og samler seg bak Evo Morales. Man forsvaret en stor politisk arv og den allmenne følelsen blant de fattige om at man hadde det mye bedre i hans regjeringstid. Økonomisk nedgang, korrupsjon, løgner og kriminalitet er klare grunn til å avvise angrepene fra regjeringen. Landsstyret i MAS-IPSP har kalt til landsmøte i oktober. Fremtiden til hele bevegelsen kan avgjøres der.

Urfolk i Bolivia i 2010. Bilde fra Norsk Folkehjelp. CC BY 2.0.

Samfunnet etter pengene – arbeidstidsberegning som alternativ

Det følgende er et utdrag fra Guenther Sandlebens bok *Gesellschaft nach dem Geld: Arbeitszeitrechnung als Alternative* (PapyRossa Verlag 2022). Boka vil bli publisert i sin helhet på www.marxistisksenter.no

«En sosialistisk planøkonomi er ikke særlig effektiv fordi den ødelegger prismekanismen. Dens undergang er derfor gitt på forhånd.»

Fremdeles er det kanskje denne oppfatningen som råder, men den er i ferd med å falle fra hverandre. I en tid med Big Data og kunstig intelligens virker mange ting mulige som tidligere var utenkelige. Planlegging har lenge foregått innenfor statlige etater, bedrifter og organisasjoner. I produksjonen blir produksjonskjedene organisert ned til minste detalj for å utelukke vilkårlighet og tilfeldighet, altså for å unngå nettopp det som normalt forbindes med markeder. Kan slike planleggingsteknikker overføres til samfunnsøkonomiske produksjonskjeder? Er det like mulig å planlegge den samfunnsmessige arbeidsdelingen som bedriftens interne arbeidsdeling?

Markedsøkonomer ønsker å kvele slike tanker med sin tese om «sosialismens umulighet»: «Der det ikke er noe fritt marked, finnes ingen prismekanisme, og uten en prismekanisme finnes ingen økonomisk beregning», sa den liberalistiske markedsøkonomen Ludwig von Mises (1922: 106) for 100 år siden, da han profeterte – og ønsket seg – den unge sovjetrepublikkens snarlige undergang. «Uten økonomisk beregning finnes det ingen økonomi. I det sosialistiske samfunnet kan det ikke være noen økonomi i det hele tatt i vår forstand, da det er umulig å gjennomføre økonomisk beregning.» Bare under enkle forhold, innenfor ram-

«Planlegging har lenge foregått innenfor organisasjoner, bedrifter og statlige etater.»

men av en lukket nasjonaløkonomi, ville økonomien kunne fungere uten pengeberegning, men ikke under den moderne storproduksjonens betingelser. På tross av enkelte økonomiske og tekniske suksesser i de østeuropeiske planøkonomiske landene var senere kommentatorer stort sett enig i denne fatale vurderingen, og man følte seg rettferdiggjort da det profeterte sammenbruddet endelig ankom.¹

Mises illustrerte prisenes nødvendighet som den eneste økonomisk gjennomførbare regneenheten gjennom et eksempel der en beslutning skal fattes vedrørende byggingen av en jernbane. «Tenk på byggingen av en ny jernbanelinje. Bør den i det hele tatt bygges, og i så fall, hvilken av flere mulige linjer bør bygges? I en fri handels- og pengeøkonomi kan beregningen gjøres i penger. Den nye linjen vil gjøre enkelte godsforsendelser billigere og det er nå mulig å beregne hvorvidt denne reduksjonen er så stor at den overstiger kostnadene som er nødvendige for å bygge og drifte den nye linjen. Dette kan bare beregnes i penger. Ved å sammenligne ulike typer utgifter in natura og besparelser in natura, er det ikke mulig å nå målet. ...

Ludwig von Mises (1881-1973)

«En planøkonomi ser ut til å bevege seg i en selvmotsigelse...»

Økonomisk beregning er bare mulig hvis alle de aktuelle godene kan tilbakeføres til penger. Vitterlig har pengeberegningen sine ufullkommenheter og alvorlige mangler, men vi har ikke noe bedre å erstatte det med. ... Hvis vi går bort fra den, vil enhver økonomisk beregning bli helt umulig.» (Mises 1922: 108)

Har vi virkelig ikke noe bedre?

En planøkonomi ser ut til å bevege seg i en selvmotsigelse: For å være økonomisk effektiv har den angivelig et absolutt behov for fritt bevegelige priser som en sammenliknende regnestørrelse, men den må utelukke slike priser som regneenhet hvis den ikke ønsker at dens overordnede økonomiske planlegging skal bli undergravet av markedsprosesser. Finnes det en vei ut av dette dilemmaet?

Etter flere kontroversielle debatter fremmet økonomer og politikere i de statssozialistiske landene ideen om å pragmatisk opprettholde «vare-penger-forholdet», men fylle det med «et nytt, sosialistisk innhold». (Forfatterkollektiv 1973: 159ff) Det skulle «organiseres planmessig». Det innebar først og fremst at den «frie prisdannelsen», som Mises forutsatte som helt nødvendig, ble erstattet av en planlagt prissetting. Verdiloven bak prisbevegelsene, dvs. bestemmelsen av verdien til en vare og forholdsmessigheten mellom ulike økonomiske bransjer, skulle «bevisst utnyttes gjennom sosialismens økonomiske lover» og dermed fortsette å eksistere. Penger ble fortsatt brukt som regneenhet. Priser, selvkost og fortjeneste forble uunnværlige bestanddeler av det økonomiske regnskapet.

Dette pragmatiske forsøket på å få til en planøkonomi basert på vareproduksjon og priser løste ikke dilemmaet. På den ene siden fantes fortsatt pengeberegningens «imperfeksjoner og alvorlige mangler» (Mises), på den andre siden inneholdt de vedvarende «vare-penge-forhold» sterke tendenser til å undergrave den ønskede planlagte utviklingen.² I stedet for å tjene på kombinasjonen av gamle og nye økonomiske prinsipper, ser det ut til at kompromisset bare forsterket manglene.

Det er imidlertid viktig at muligheten for å erstatte pengeberegningen med en arbeidstidsberegning også ble vurdert i prisdebattene. Det samfunnsmessige gjennomsnittsarbeidet ville vært en alternativ regneenhet som kunne brukes som et grunnlag for økonomisk beregning uten penger. Det kunne kvantifiseres ved å bruke arbeidstimer, målt i timer, minutter osv. Med denne regneenheten ville de faktiske arbeidsutgifter bli registrert enhetlig og ikke også kostnadene som bare er oppgitt som sådan, men som i virkeligheten tjener egen berikelse mer enn produksjonen.

Det økonomiske prinsippet som økonomer anser for å være absolutt nødvendig, som består i å produsere ønsket mengde goder med minst mulig innsats eller flest mulig slike goder med samme innsats,

kunne nettopp anvendes med utgangspunkt i en arbeidstidsberegning. Alternative beregninger og sammenligninger, som Mises illustrerte med eksempelet om jernbanebygging, ville vært mulig uten problemer, bortsett fra at arbeidstidshetene nå ville erstatte pris- eller kostnadsenheter. Mises' dogme om mangelen på alternativer til prisberegning – «det det ikke er noe fritt marked, finnes ingen prismekanisme, og uten en prismekanisme, finnes ingen økonomisk beregning» – ville mistet sin betydning.

Boken handler om hva et arbeidstidsregnskap egentlig innebærer, hvilke forutsetninger og vanskeligheter det har, hvordan det allerede praktiseres, og hvordan det forholder seg til dagens kostnadsregnskap. Den handler i bunn og grunn om spørsmålet Mises stilte og svarte negativt på: hvorvidt en effektiv planøkonomi er mulig uten penger.

I **første kapittel** inviterer vi leseren inn i et lite all-inclusive fellesskap som han eller hun kanskje allerede har blitt kjent med under et ferieopphold. Som leseren vet spiller penger en nøkkelrolle når man bestiller et all-inclusive opphold. Deretter nyter man, uten separat betaling, rom og servicefasiliteter, og også arbeidsprodukter fra storkjøkkenet stilles til disposisjon uten ytterligere penger. Alle tar fra buffeten etter behov. Etterspørsel, tilbud og pri-

ser spiller ingen rolle. Det samme gjelder produksjonen av mat og drikke. Arbeidet er delt opp etter en plan, men delproduktene som produseres utveksles ikke langs deres produksjonskjeder. Beregningen av arbeidstid er langt fra noen utopi, men spiller allerede en praktisk rolle når det gjelder å oppnå en hensiktsmessig balansering av de ulike delarbeidene. Hvis arbeidstidsregnskap allerede praktiseres i noen grad, hvorfor er det ikke dette, men prisregnskap og påfølgende kostnadsregnskap, som definerer det økonomiske regnskapet i dag? Hva ligger bak priser og prismekanismer?

Andre kapittel gir et svar på dette ved å prøve å synliggjøre «markedets usynlige hånd» (A. Smith). Et viktig referansepunkt er arbeidsverditeorien, som etter flere forsøk endelig avdekket sammenhengen mellom penger, priser, verdier og arbeidstider. Gåten som skal løses er

hvorfor samfunnsmessig arbeid, dvs. arbeid for andre, under den samfunnsmessige arbeidsdelingens betingelser, fremstår som pris og ikke registreres direkte, ikke engang i form av de «arbeidspenger» som tidvis har blitt foreslått. Det var nettopp om dette poenget at det for ca. 200 år siden oppstod en teoretisk debatt, som nå stort sett er glemt, selv om den ga viktig innsikt i mulighetsbetingelsene til en pengeløs økonomi. Den ble først lansert av noen tidlige sosialister, som argumenterte på grunnlag av David Ricardos arbeidsverditeori. Senere tok Karl Marx og Friedrich Engels kritisk opp denne debatten, rettet feil, korrigerte mangler og introduserte ny innsikt, spesielt i den indre forbindelsen mellom vareproduserende arbeid, privateiendom, penger og kapital. Deres kritikk av den politiske økonomien har gjort seg merket til den dag i dag. Det er nettopp disse teoriehistorisk viktige debattene, som vi gjennomgår i grove trekk i

«Det samfunnsmessige gjennomsnittsarbeidet ville vært en alternativ regneenhet som kunne brukes som grunnlag for økonomisk beregning uten penger.»

Hovedkvarteret til Gosplan, institusjonen som var ansvarlig for den økonomiske planleggingen under Sovjetunionen

trede kapittel, som gir et dypere innblikk i hvordan markedene og de kapitalistiske produksjonsformene fungerer, såvel som i de generelle forutsetningene for et direkte arbeidstidsregnskap. Hovedresultatet av debattene oppsummeres i tesen om at under den direkte samfunnsmessige produksjonens betingelser, der arbeidet ikke lenger er en en privatsak for uavhengige vareprodusenter, blir en arbeidstidsberegning mulig, og også nødvendig, fordi pengeberegningen ikke lenger er tilgjengelig.

Det mangler imidlertid en konkretisering av arbeidstidsberegningen, som stadig i beste fall betraktes som en teoretisk mulighet, som regel kombinert med tvil om hvorvidt det overhodet er teknisk mulig å gjennomføre den i en svært kompleks økonomi. Dermed overses det at pris- og kostnadsregnskapet i dag allerede inneholder alle tekniske forutsetninger for et arbeidstidsregnskap, og at arbeidstidsregnskapet lenge har blitt brukt i den tinglige form av priser og kostnader. Det mangler en analyse av pris- og kostnads-

regnskapet med hensyn til arbeidstiden som er skjult i det. Denne teoretiske mangelen er delvis ansvarlig for at Mises' tese om markedets uunnværlighet og ugjenomførbarheten av et arbeidstidsbasert økonomisk regnskap, fortsatt vinner terreng i dag.

I **fjerde kapittel** analyseres den regneenhet som kan utgjøre grunnlaget for arbeidstidsregnskapet som et alternativ til pengeregnskapet. Kvantifisering av arbeidstidsheter forutsetter at arbeidet som skal kvantifiseres er av samme kvalitet. Det enkle gjennomsnittsarbeidet kommer inn i bildet som en slik måleenhet, hvis størrelse er gitt av tidens varighet, målt i dager, timer osv.

Femte kapittel fokuserer på det som ved første øyekast kan virke som et teknisk spørsmål. Er det overhodet mulig å registrere arbeidstimer for millioner av økonomiske varer? Hvis dette ikke var mulig i det hele tatt eller bare i svært liten grad, ville en økonomi uten penger sløse med

ressurser og muligens være dårligere enn en kapitalistisk økonomi. Den ville «famel i mørket», som Mises (1922: 103) spådde om den kommunistiske økonomien. Ethvert forsøk på å frigjøre seg fra den nåværende kapitalistiske økonomien ville være dømt til å mislykkes i det lange løp.

Vi undersøker dette angivelig såre punktet i arbeidstidsregnskapet nærmere. På den ene siden tar vi opp de argumentene som særlig Mises reiste mot arbeidstidsregnskapet, og på den andre siden undersøker vi i hvilken grad arbeidstidsregnskaper allerede praktiseres i og innenfor dagens kostnads- og bedriftsregnskaper, og hvilke fordeler som tilkommer arbeidstidsregnskapet. Etter å ha analysert kostnads- og bedriftsregnskapet mener vi å ha funnet at arbeidstidsregnskapet verken er en utopi eller fortidslevning. Det har lenge vært en del av bedriftenes praksis og finnes stort sett skjult i kostnadsregnskapet.

Imidlertid gjenspeiler ikke kostnadsregnskapet i første omgang arbeidstidsregnskapet som i stor grad er inneholdt i det, da det også omfatter pengerenter, grunnrenter og leieutgifter til eiendomsbesittere som ikke har arbeidet i det hele tatt, og også kostnader som stammer fra arbeidstyper som betales godt, men ikke er nødvendige for produksjonen, deriblant mange ledelsesaktiviteter. Ved å bare registrere de faktiske og nødvendige bidrag til produksjonen utgjør arbeidstidsregnskapet en bedre økonomisk beregning enn kost-

«Hvis arbeidstidsregnskap allerede praktiseres i noen grad, hvorfor er det ikke dette, men prisregnskap og påfølgende kostnadsregnskap som definerer det økonomiske regnskapet i dag?»

Kan en jernbane bygges uten å kalkulere kostnad og nytte i penger?

«Kan Amazon, Walmart eller Alibaba være jordmødre for en digital sosialisme? Bare hvis man finner veien ut av pris- og pengekategoriene og går over til en overlegen arbeidstidsberegning...»

Forfatteren vil vise hvordan et arbeidstidsregnskap kan ertsatte pengeregnskapet under en sosialistisk planøkonomi.

nadsregnskapet. Den avslører former for kleptokrati, og bryter med den typiske måten å se tingene på: De som tjener mye, bidrar mye til produksjonen.

Under alle omstendigheter er det påfallende at cybersosialistiske teorier, som tidvis viser til tidlige sosialistiske planleggingsdebatter, ikke reiser det åpenbare spørsmålet om et arbeidstidsregnskap. Kan Amazon, Walmart eller Alibaba være jordmødre for en digital sosialisme? Bare hvis man finner veien ut av pris- og pengekategoriene og går over til en overlegen arbeidstidsberegning, vil det være mulig å skape et nytt samfunn. Skepsis er likevel berettiget, som vår skisse av den sosialistiske planleggingsdebatten vil vise.

Selv om kostnadsregnskapet er et berikelsesregnskap, har det gjennom sin egen tekniske utvikling samtidig utviklet arbeidstidsregnskapet som er inneholdt i det. Under samtidig press fra kapitalens verdiøkning og konkurransevang har kostnadsregnskapsførere utrettelig forfinet deres metoder og teknikker for å registrere kostnader og fordele de påløpende kostnader på de produserte produkter så nøyaktig som mulig. Slike metoder er

nå tilgjengelige for arbeidstidsregnskaper, men de kan først anvendes når det samfunnmessige arbeidet ikke lenger utøves som uavhengig privatarbeid, men som direkte samfunnmessig arbeid. Forutsetningen for dette er en revolusjonering av eiendomsforholdene.

I **sjette kapittel** diskuterer vi forholdet mellom samfunnsøkonomisk organisering og planlegging på den ene siden og arbeidstidsregnskap på den andre. Begge deler hører sammen, de er hverandres forutsetninger og blir mulige først med etableringen av felleseiendommen og avskaffelsen av det selvstendige og innbyrdes uavhengige privatarbeidet. Under denne forutsetningen, og i en pengeløs økonomi, kan det nye, som allerede har utviklet seg under de gamle økonomiske forholdene, utfolde seg fullstendig. Dette gjelder ikke bare for arbeidstidsregnskapet, som blir utviklet i form av kostnadsregnskaper, men også for de nødvendige planleggings- og organisasjonsteknikker som allerede eksisterer i våre institusjoner og bedrifter, eller som en rikdom av erfaringer fra store prosjekter som har blitt gjennomført tidligere. De skal bare overføres til fellesskapsøkonomien og på visse

punkter tilpasses de nye betingelsene.

Fordelingen av forbrukssteder nevnes ofte som et særlig sensitivt punkt for et post-monetært samfunn, og det er en utbredt oppfatning at den individuelle fordelingen av forbrukssteder nødvendigvis må finne sted gjennom markedsmekanismer. Hvordan fordelingen av forbrukssteder skal finne sted uten vareutveksling og penger, vil bli illustrert i **syvende kapittel** ved hjelp av en fordelingsoversikt.

I det **åttende og siste kapittelet** belyser vi muligheten for en økonomi som er befridd fra markeds- og profittvang, og på grunnlag av arbeidstidsregnskapet beskriver vi i to scenarier om hvilken grad av frihet et slikt samfunn vil ha til å forvalte sine økologiske, økonomiske og samfunnmessige oppgaver.

Grunnleggende samfunnsendring finner ikke sted fra en dag til en annen. Elementene i et nytt samfunn utvikles, ofte i det skjulte, før mennesker anerkjenner og frigjør dem gjennom deres egne revolusjonære handlinger. Formålet med dette skriftet er å vekke oppmerksomheten om det nye i det gamle.

Koordinasjon uten tvang

Av Håkon Edøy Hansen

Et viktig sosialt fenomen som sosialismen må håndtere er den dynamiske koordinasjonen av økonomien. Dette inkluderer blant annet ned- og oppskalering av ulike næringer, introduksjon av tekniske nyvinninger og nye arbeidsmetoder. Dette er et særdeles viktig spørsmål for sosialister, delvis fordi det viste seg å være spesielt vanskelig for Sovjetunionen, og var en av grunnene til at unionen stagnerte, og til slutt kollapset.

Denne teksten vil ta utgangspunkt i tekstene jeg tidligere har skrevet for *Røyst*¹ og *Sosialistisk Framtid*.² Jeg vil derfor hoppe over enkelte aspekter, eller ta dem for meg relativt kort. Artikkelen vil ta utgangspunkt i to ulike scenario som vil forekomme i en sosialistisk økonomi. Den første er av en større skala, nedskaleringen av en næring, som fossile energikilder, og en oppskalering av fornybare energikilder, deriblant sol, vind, geotermisk o.l.³ Det andre scenariet vil være nedstengningen av fabrikker og andre arbeidsplasser som følge av endringer i produksjonsmidlene

eller i samfunnets behov.⁴

Problemstillingen

Et vedvarende problem i den sovjetiske økonomien var manglende dynamisme og evne til å håndtere og iverksette endringer. Unionen opplevde rask vekst når den bygget opp klassisk tungindustri, som stål og kull i årene etter revolusjonen og etter andre verdenskrig. Den evnet på under 50 år å gå fra et føydalsamfunn til å bli det første landet til å sende en kunstig satellitt i bane, samt vinne det meste av romkappløpet, med unntak av månelandingen. Likevel stagnerte unionen. Mens de kapitalistiske landene gikk over til lettindustri, som plastikk og elektronikk, produserte sovjet stadig større mengder stål, og gravde det ned.

«Et vedvarende problem i den sovjetiske økonomien var manglende dynamisme og evne til å håndtere og iverksette endringer.»

Den politiske økonomen Maximilian Krahé har argumentert overbevisende for at grunnen til at de kapitalistiske landene gikk bort fra den tradisjonelle industrien på 1970- og 80-tallet ikke hadde å gjøre med effektivitet, men med det påståtte skillet mellom politikk og økonomi.⁵ Ved å forstå på markedskreftene som naturlig kunne man redusere kostnadene og tvinge gjennom upopulære endringer. Endringene arbeiderne måtte tåle, framstod nå som uungåelige.⁶ I Polen derimot, på tross av at staten var mindre demokratisk, klarte ikke lederne tvinge gjennom reformene som måtte til for å omstille økonomien fra tungindustri til nyere næringer som plastikk og elektronikk. Grunnen var at befolkningen ikke stolte på lederne og trodde at den økonomiske situasjonen var langt bedre enn den faktisk var. De fleste trodde at lederne skummet fløten i så stor grad at innsparing og omstrukturering ikke var nødvendig.⁷

Fritz Bartel utfyller dette bildet gjennom å argumentere for at denne deindustrialiseringen bare kunne gjennomføres av en demokratisk valgt regjering. Det er kun en slik statsledelse som ville ha tilstrekkelig legitimitet til å bryte de løftene som hadde preget etterkrigstiden.⁸ Lidelse kunne aksepteres, så lenge den var legitim.

For at sosialismen skal kunne representere et godt og verdig alternativ vil det være

essensielt at denne typen situasjoner unn-
gås. Økonomien må kunne gjennomgå
nødvendige endringer, uten at de påtvin-
ges gjennom markedstvang og/eller trus-
ler om vold.

Koordinasjon under kapitalismen

Den økonomiske koordinasjonen vi fin-
ner under kapitalismen kan karakteriseres
som det Karl Marx kalte *taus tvang*.⁹ Ifølge
Søren Mau er denne tvangen er ikke vol-
delig av natur slik som under føydalismen,
men økonomisk. Den innebærer en «*evne
til å reorganisere de materielle forholdene
for den sosiale reproduksjonen*».¹⁰ Denne
reorganiseringen inkluderer opprettelse
og nedlegging av arbeidsplasser, intro-
duksjon av nye produksjonsteknikker osv.

Denne økonomiske makten, eller tvan-
gen, foregår innenfor markedets rammer.
Bedriftene må tilpasse seg bevegelsene i
markedet som foregår bak produsente-
nes rygg.¹¹ Kapitalister som ikke presterer
i konkurransen, risikerer å miste så mye
kapital at de selv blir en del av arbeider-
klassen. Arbeidere som ikke klarer inn-
rette seg etter kravene i arbeidsmarkedet,
risikerer fattigdom, nød og i ytterste kon-
sekvens; død.

Et av argumentene i økonomifaget for
at det kapitalistiske markedet er fritt, er
at man kan velge hvorvidt en vil delta i
markedet. Antagelsen er at et alterna-

«Ved å forstå på markedskreftene som naturgitte kunne man redusere kostnadene og tvinge gjennom upopulære endringer.»

tiv eksisterer.¹² Realiteten er at dersom
noen velger å ikke selge sin arbeidskraft,
og hen ikke er kapitalist, vil det bety en
sterkt redusert livskvalitet og kan i ytter-
ste konsekvens ende med dødsfall. Den-
ne trusselen er noe alle som er avhengig
av å selge sin arbeidskraft opplever. Den
er til stede uavhengig hvor høy lønn, el-
ler grad av privilegier, de lever med. Det
er denne relasjonen, at arbeiderklassen
må underkaste seg kapitalistene, som leg-
ger grunnlaget for kapitalismens tause
tvang.¹³ Velferdsstaten endrer ikke på det-
te fenomenet. Dersom velferdsordninge-
ne kunne gitt alle et verdig liv, uavhengig
av jobb, ville det svekket kapitalens makt
over arbeiderne. Hvordan skulle man el-
lers funnet nok arbeidskraft til å utføre det
lavlønte og helseskadelige arbeidet uten å
true mennesker med en verre skjebne?

Det er av samme grunn økonomer snak-
ker om en «høy nok arbeidsledighet»
eller «et presset jobbmarked». Dersom
trusselen om et fattig liv undergraves av

full sysselsetting, kan man risikere at det
ikke-attraktive arbeidet måtte forbedres.
Et resultat av at det ikke finnes et tilstrek-
kelig antall desperate arbeidere. Å un-
derkaste seg dette regimet av kontroll og
tvang var noe Friedrich Hayek kalte for
markedets moral.¹⁴ Den «friheten» som
fantas innenfor de snevre rammene som
markedet la til rette for var tilstrekkelig.
Dermed var det å jobbe politisk utenfor
disse rammene noe som måtte forhindres,
med vold og diktatur om nødvendig.¹⁵ For
Hayek var ikke frihet et mål i seg selv, men
et verktøy for å sikre økonomisk dynamis-
me og vekst.¹⁶ Det er innlysende at om
sosialismen skal være verdt å kjempe for,
kan den ikke videreføre denne, eller andre
former for tvang.

Nødvendighet og frihet

En forutsetning for at tvangløs koordina-
sjon skal være mulig er at alle, fullstendig
uavhengig av hvem det måtte være, får
sine livsnødvendigheter dekket. Å være
en innbygger i et sosialistisk samfunn må

Den østerrikske sosialisten Otto Neurath

innebære at det som faller under «nødvendighetens rike» alltid vil være sikret.¹⁷ Uavhengig av hvorvidt hen deltar i det nødvendige og planlagte arbeidet. Hvis ikke, risikerer at den samme tvangen som kjennetegner markedet vil prege den sosialistiske eller kommunistiske planøkonomien.¹⁸ Disse nødvendighetene vil naturlig nok inkludere velferdstjenester som utdanning, helsestell, kulturelle innslag og bolig. Et personlig konsum i tillegg til dette, dekket av en form for samfunns- eller borgerlønn, for det forbruket som ikke kan gjøres tilgjengelig i form av tjenester vil nok også være nødvendig.

Størrelsen på samfunnslønnen til den enkelte kan utformes etter «lønn-for-livet-modellen»¹⁹ til Bernard Friot.²⁰ Under denne modellen, begynner alle på det samme nivået. Det er vil være mulig å øke denne «lønnen» gjennom å oppnå spesi-

fikke kriterier. Et slikt krav kan være, som Ingrid Hanon foreslår, at man er nødt til å ta på seg flere forskjellige typer jobber, inspirert av Pat Devines jobbrotasjon, for å komme til de øverste nivåer.²¹

Denne formen for samfunnslønn vil være uavhengig av den enkeltes arbeidsplass, og dermed reduserer den sjansen for at de vil motsette seg endringer og planer som vil nedskalere eller eliminere arbeidsplassen deres.²² Det har vært flere eksempler på hvor arbeiderne har alliert seg med kapitalen for å forhindre en nedskalering av næringen, selv om det hadde vært nødvendig på sikt.²³ Dette er tendenser som en sosialistisk økonomi bør jobbe for å motvirke. Friots modell gjør det mulig at arbeidere som tilhører næringer som er vedtast nedlagt ikke vil få sitt livsgrunnlag satt i spill. Tvert imot kan den legge til rette for at de belønnes for å oppfylle planen

om nedtrappingen eller at de omstiller seg til nye næringer som skal utvides.²⁴ Denne typen endringer vil derfor kunne være frustrerende, og kanskje også belastende dersom det medfølger flytting. Det vil likevel aldri katastrofale konsekvenser, slik konkurser kan føre med seg under kapitalismen.

Å legge til rette for slike endringer i samfunnets produksjonsmidler er essensielt for å sikre at en sosialistisk økonomi ikke stagnerer. I Sovjetunionen var dette et enormt problem. Fabrikker ble holdt i livet uavhengig av om de produserte noe som var nyttig for befolkningen, eller ikke. En slik situasjon representerer ikke bare dårlig optimalisering i snever økonomisk forstand, men utgjør et misbruk av våre felles ressurser. Sovjetiske arbeidere motsatte seg endringer som kunne bedret dette ved flere anledninger. Dette handlingsmønsteret sprang ut av det sovjetiske klassekompromisset mellom arbeiderne og staten. Det innebar at når arbeiderne først fikk en jobb, så hadde de rett til den resten av livet.²⁵ Oppsigelse, eller omplassering og omskolering, ble aktivt motarbeidet i lovverket. Gjentatte ganger ble arbeidere gjeninnsett ved dom. Motvilligheten til å endre jobb var rasjonelt fra arbeidernes synspunkt. De hadde ikke

«Den økonomiske koordinasjonen vi finner under kapitalismen kan karakteriseres som det Karl Marx kalte *taus tvang*.»

«Å være en innbygger i et sosialistisk samfunn må innebære at det som faller under «nødvendighetens rike» alltid vil være sikret.»

noen reell kontroll over produksjonsmidlene, og siden arbeid ble sett både som en rettighet og samfunnsmessig plikt, var retten til arbeid et kompromiss. De hadde liten, eller ingen, kontroll over sitt arbeid, men de hadde i det minste en jobb og en lønnsavtale om økende forbruk i bytte mot deres passivitet.²⁶ Dette kompromisset viste seg å være fatalt for omstillingsevnen til den sovjetiske økonomien.

Demokrati og styring

Et universelt materielt minimumsnivå, og friheten det muliggjør, vil gjøre det nødvendig å endre hvordan arbeid gjennomføres under sosialismen.²⁷ Disse endringene vil påvirke hvordan arbeidet utføres og styres, men også arbeidsforholdene. Hva arbeidet krever av oss, men også hva det gir oss. Dersom man ikke lenger tvinges til å ta seg en jobb, vil det kreve en demokratisering av arbeidet. Hvorfor skal noen godta å være en annens tjener dersom de ikke trenger å være det? Når markedets stumme tvang faller bort, må det samme gjelde den samfunnsmessige arbeidsdelingen mellom de som gir ordre, og de som adlyder.

I Sovjetunionen ble ikke dette gjennomført. Arbeiderne var formelt og rettslig sett ikke sårbare for markedskreftene, men de hadde ingen reell kontroll over sitt eget arbeid. De hadde heller medvirkning over hvordan det samfunnsmessige merproduktet skulle brukes.²⁸ Resultatet ble passive og motvillige arbeidere som hadde liten interesse i å forbedre produksjonskreftene.

Autonomi og selvstyre blant arbeidere har vist seg å være en særdeles viktig faktor for å sikre godt arbeid og motivasjon.²⁹ Det vil også forbedre produktiviteten i de ulike virksomhetene. Et velkjent eksempel på dette fenomenet er Buurtzorg, en nederlandske organisasjon for hjemmesykepleiere. Her jobber sykepleierne i selvstyrende

team, med liten grad av øvrig ledelse, annet enn støtte ved behov. Dette skiller seg betraktelig fra andre organisasjoner, hvor klassisk hierarki og New Public Management råder. Mens de andre sykepleierbedriftene preges av frustrasjon hos de ansatte, er sykepleierne hos Buurtzorg langt mer fornøyde og effektive.³⁰

Arbeiderstyre i den enkelte arbeidsplass vil også være med på å gjøre dem klare for å aktivt delta i planleggingsprosessen som forekommer på en større skala, som regionale, nasjonale og internasjonale planleggingsorganer. Viktigheten av slik praksis og opplæring har vist seg i den

Indiske delstaten Kerala, hvor en form for desentralisert planlegging har vært institusjonalisert i over 20 år.³¹ Opplæring og praktisk erfaring for den jevne innbygger i delstaten var vesentlig for å sikre demokratisk deltagelse, og at planleggingen ble videreført. Det samme gjelder Buurtzorg, hvor opplæring og god møtepraksis er en metode som sørger for at de ulike teamene administrer seg selv, uten en sjef.³²

Behagelig og lett arbeid

Det sies at taus tvang er nødvendig for å at mennesker skal jobbe og gjøre en innsats, siden mennesker er late av natur. Visstnok skyr og unngår vi arbeid for enhver pris.

«Autonomi og selvstyre blant arbeidere har vist seg å være en særdeles viktig faktor for å sikre godt arbeid og motivasjon. Det vil også forbedre produktiviteten i de ulike virksomhetene.»

Jeg er uenig. Det finnes utallige eksempler på at mennesker utfører arbeid uten at de er nødt, eller lenger enn de var nødt til. Problemet ligger heller i det arbeidet som er slitsomt, skadelig og langvarig. Å fjerne behovet for tvang må følgelig komme gjennom en fundamental endring av arbeidet vi utfører.³³

Arbeidet kan forandres fra slit og strev til noe mer behagelig ved hjelp av flere grep. Det første er å redusere og eliminere mengden ubehagelig og slitsomt arbeid, gjennom å omorganisere arbeidsprosessen og oppgavene. Økt frihet i hvordan oppgavene gjennomføres har vist seg å gjøre arbeid mer interessant og dermed mindre slitsomt.³⁴ En annen mulighet å gjennom å bruke teknologiske verktøy, som kan ta form av automatisering av det kjedelige og fysisk belastende arbeidet.

Bruk av hjelpemidler og maskiner som endrer det for den som gjennomfører jobben er også en mulighet. Slik kan utviklingen av automasjon og liknende verktøy utføres med mål om å gjøre arbeid lettere og mer interessant for alle for alle, istedenfor å kontrollere de som utfører jobben.³⁵

Det vil nok være arbeidsoppgaver hvor det vil være vanskelig, om ikke umulig, å gjøre dem behagelige eller interessante. I slike tilfeller vil det være nødvendig for samfunnet å spørre seg om disse jobbene er nødvendige, eller om det er mulig å klare seg uten dem, slik William Morris foreslo. Det sosialistiske samfunnet måtte vurdere om det ville være verdt å godta en lavere produktivitet for at ingen skal måtte ta på seg slikt arbeid. Enkelte arbeidsoppgaver kan man se for seg bli avvirket, men ikke alle. Arbeid relatert til rengjøring, kloakk

o.l. er oppgaver som vil være med oss i all overskuelig framtid. Slike oppgaver må gjøres, uavhengig om vi liker det eller ei.

Gitt at slike oppgaver forblir lite attraktive, på tross av forvandlingen av arbeidsprosessen, finnes det noen muligheter. Et alternativ er at de ubehagelige oppgavene spres mellom flere arbeidere, slik at ingen kun sitter igjen med drittjobbene. Robin Hahnel foreslår i sin planøkonomiske modell å balansere jobbene slik at de i så stor grad som mulig inneholder både interessant og kjedelig eller tungt arbeid. På denne måten påtar seg alle plikten til å gjennomføre det lite givende, men nødvendige arbeidet.³⁶ Et annet incentiv er redusert arbeidstid uten reduksjon i godtgjørelse for de som tar på seg disse oppgavene, som i den utopiske romanen *Looking Backward*.³⁷ Det kan også ta form av at de som tar slike jobber går raskere opp i nivåene i Friots modell, nevnt ovenfor. På denne måten er det de som hadde tatt de mest upopulære jobbene som hadde fått størst materiell bekvemmelighet og fritid under sosialismen. Dette ville også gitt samfunnet incentiver til å utvikle produksjonsmidlene slik at disse arbeidstypene minsket i omfang, eller ble mer interessante og attraktive, siden det ville være relativt «kostbart» å opprettholde dem i deres eksisterende form. På denne måten ville sosialismen tendert mot å avskaffe slitet, noe kapitalismen er strukturelt ute av stand til å gjøre.³⁸

Kortere arbeidstid er i det hele tatt et viktig tiltak for å redusere slitet. David Spencer påpeker at hvorvidt en jobb, eller arbeidsoppgave, kan klassifiseres som slit, avhenger av hvor lenge noen må utføre den.³⁹ Aktiviteter som er tolerable i et par timer, kan være en stor påkjenning når de må utføres i åtte. Dette gjelder de aller fleste oppgaver. Dersom den allmenne arbeidsdagen var for eksempel fire timer, vil en slik forpliktelse være langt mer attraktiv enn åttetimersdagen er for oss i dag, og arbeidet vil kanskje heller kunne nærme seg ambisjonen om å være det «fremste livsbehov»⁴⁰ for de som lever under kommunismen.

Konflikter og uenigheter

Spørsmålet rundt hvordan en sosialistisk planøkonomi håndterer uenigheter og konflikter er også noe som vil være særdeles viktig. Dersom en slik økonomi skal kunne legge grunnlaget for den friheten jeg argumenterer for, må den kunne fatte beslutninger innen rimelig tid. Dersom det forekommer endeløse diskusjoner rundt den minste ting, vil ikke bare de-

«Det finnes utallige eksempler på at mennesker utfører arbeid uten at de er nødt, eller lenger enn de var nødt til. Problemet ligger heller i det arbeidet som er slitsomt, skadelig og langvarig.»

mokratiet lide, men vi kan også risikere at kriser ikke blir håndtert.

For å unngå faren med for mange og lange møter vil det være viktig under sosialismen at ikke enhver avgjørelse skal diskuteres i alle de ulike organene. Et viktig aspekt av demokratiseringen av arbeidet vil være at arbeiderne vil ha langt større diskresjon til å ta avgjørelser og planlegge lokalt. Gitt at avgjørelsene ikke er i strid med beslutninger tatt i de høyere nivåene i økonomien, et det lite hensiktsmessig for andre organer å ha noe innspill til disse. Dette er også i tråd med Pat Devines konsept om sosialisering av eierskapet, som han definerer som at avgjørelsen fattes av de som omfattes av den, på lavest mulig nivå.⁴¹ Det er også i tråd med Stafford Beers cybernetiske rammeverk.

Den delen av økonomien som i størst mulig grad vil kjennetegnes av demokratisk planlegging vil derimot være investeringer. Dette sikter til avgjørelsene over hvordan samfunnets investeringer skal fordeles, for eksempel vektingen mellom ulike næringer (kraftproduksjon, elektronikk osv.) og mellom langsiktige og kortsiktige investeringer. En sosialistisk form for investeringer innebærer en demokratisering av de overordnede veivalgene som samfunnet skal ta.

Denne typen investeringer vil ikke gjøres med det mål for å øyet å produsere mest mulig med minst mulig ressurser, men heller ha flere kvalitative målsetninger. Dette kan inkludere klima og miljømessig bærekraft, sosial rettferdighet og behagelig arbeid. Disse målsetningene kan ikke oppnås gjennom å kun optimalisere for høyest mulig økonomisk effektivitet, men vil heller ha en politisk dimensjon. For å sikre at denne formen for demokratisk planlegging av investeringer ikke ender opp med å bli til endeløse møter, kan det Aaron Benanav har valgt å kalle planleggingsprotoller benyttes.⁴²

Disse protokollene strømlinjeformer investerings og koordineringsprosessene ved å definere regler og prosedyrer for hvordan disse skal gjennomføres. Hvilke hensyn som må tas, hvem som skal inkluderes og i hvilken grad, hvor store endringer skal være fra år til år er eksempler hvordan disse reglene kan se ut. Disse protokollene vil være en del av loven under sosialismen, men de vil ikke brukes til å skape en form for samhold blant adskilte produsenter slik den gjør under kapitalismen.⁴³

Planleggingsprotollene vil naturlig nok være gjenstand for konflikt og endring. Spørsmål om hvorvidt noe skal inkluderes og hvordan det bør vektlegges, vil måtte være gjenstand til debatt.⁴⁴ Sosialismen vil kreve et livlig sivilsamfunn, og et vidt spekter av foreninger som kan være med å stake ut hvordan veien videre skal se ut.⁴⁵

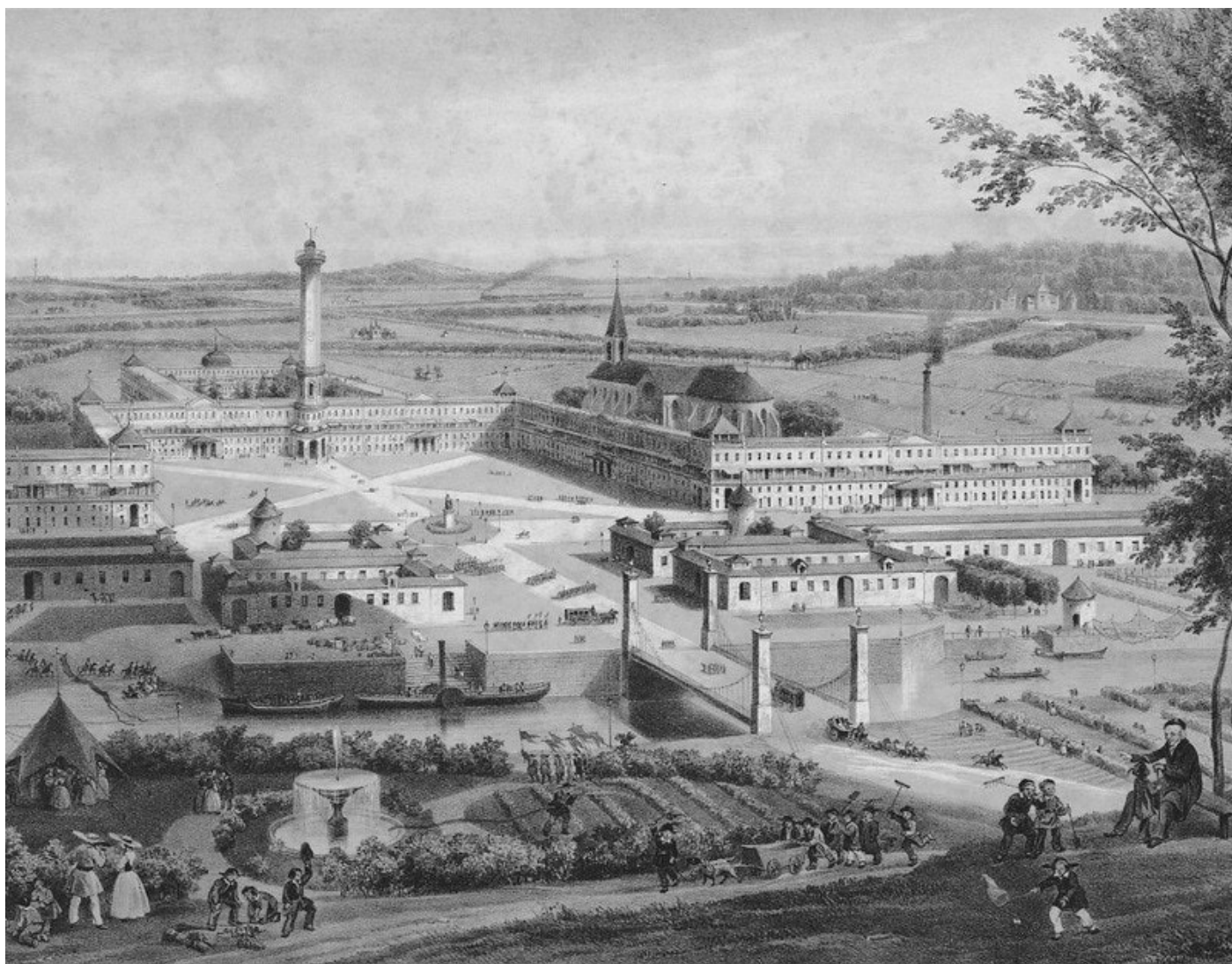
Konflikter og uenigheter rundt de ulike framtidsvisjonene vil være en naturlig del av denne planleggingen, men de vil ha andre kjennetegn enn i dag. Siden ingens livsgrunnlag vil stå på spill vil ikke uenigheter resultere i stadig mer eskalerte kon-

flikter.⁴⁶ Dette betyr ikke at slike konflikter vil være behagelige for de involverte. Minoriteten, som for eksempel ønsker å fortsette utvinning og forbrenning av fossile energikilder, vil kanskje være lidenskapelig opptatt av det, og et tap vil tvinge dem til å endre store deler av livet sitt. Likevel vil deres livsgrunnlag aldri være truet. De vil måtte gjennomgå belastende endringer som en del av denne *selvadministreringen* under kommunismen, slik marxisten Max Adler uttrykker det.⁴⁷ Men de utsettes ikke for en stum tvang som de må underkaste seg, med en implisitt trussel om sult og nød.

Et eksempel på hvordan et slikt nederlag kan håndteres i en planøkonomi er illustrert i et av kapitlene til Kim Stanley Robinsons roman *The Ministry of the Future*.⁴⁸ Her får vi presentert historien til innbyggerne i en rural by som beslutter å legge den ned. Dette er et ledd i plan for å sette av store deler av planeten til naturreservat. Selve opplevelsen er tragisk for innbyggerne, men de ser likevel nytten i å gjennomføre disse endringene, og hvilken effekt det har for det globale fellesskapet. Innbyggernes storsinn er godt hjulpet av at de er sikret betydelig velstand siden de kan selge betongen og andre byggematerialer som byen består av til en betydelig sum.

Vi kan tenke oss et lignende scenario under en kommunistisk økonomi. Arbeidere i fossile næringer vil antagelig oppleve en nedskalering som belastende, men de og deres families livsgrunnlag vil ikke settes

på spill som følge av disse endringene. Slik legges grunnlaget for en utvidet bevissthet hos arbeiderne. Noe som vil være til stor hjelp i en planøkonomi, gjennom å bedre mulighetene for samarbeid.⁴⁹ Potensialet for et slikt sinnelag kom til uttrykk hos arbeiderne som jobbet med Lucasplanen. Dette var en alternativ produksjonsplan for å omstille Lucas Aerospace fra å være en underleverandør for det britiske flyvåpenet, til å produsere mer miljøvennlige og samfunnsnyttige produkter.⁵⁰ Hillary Wainwright og David Elliot påpeker at arbeidernes definisjon av samfunnsnyttig

produksjon gjorde at de ikke kun så på arbeidet fra ståstedet som produsenter, men også som «borgere, brukere og forbrukere.»⁵¹

Knapphet og konflikt

I en noe ukjent artikkel som senere ble besvart av den østerrikske økonomen Ludwig von Mises, og dermed ble startskuddet for det som ofte kalles «den sosialistiske kalkuleringsdebatten», beskrev den østerrikske sosialisten Otto Neurath hvordan ulike sosiale hensyn kunne vurderes opp mot hverandre under sosialismen. Et av

eksemplene på hvordan dette kunne gjøres var hvordan man skulle håndtere en funksjonsnedsatt gutt i sitt lokalsamfunn:

«De sitter sammen og diskuterer hvordan de skal planlegge for å oppnå allmenn velstand. Det er en psykisk utviklingshemmet gutt i landsbyen – hvordan kan de sikre hans verdighet? Han kan passe på gjessene. Under kapitalismen ville barna måtte gjennomført tester for å avgjøre hvem som er best egnet til jobben. La oss anta at det flinkeste barnet vil kun miste fem av hundre gjess i løpet av et år, mens den utviklingshemmete gutten ville mistet ti. Sosialistene kunne da avgjort at de fem ekstra gjessene som gutten vil miste er et greit offer for hans menneskelighet; de gjør det mulig for han å være et aktivt medlem av samfunnet, istedenfor å stue ham bort. De kunne tatt den samme avgjørelsen selv om det ville vært 'billigere' å la gutten vegetere i et hjem, uten et yrke..»⁵²

«For å unngå faren med for mange og lange møter vil det være viktig under sosialismen at ikke enhver avgjørelse skal diskuteres i alle de ulike organene.»

Neurath skisserer her et samfunn hvor

både kvalitative og kvantitative hensyn avgjør hvordan beslutninger relatert til produksjon og reproduksjon gjennomføres. Den overordnede rettesnoren blir hva slags samfunn de ønsker å skape – og planlegge for⁵³ – og ikke det som snevert kalles for «effektivitet».⁵⁴

Et fremtidig kommunistisk samfunn vil ha et betydelig arbeid foran seg med å rette opp de mange fødselsmerkene som kapitalismen og imperialismen etterlater seg. Spørsmålet om hvordan disse skadene, både hos mennesker og verden rundt oss, skal repareres, vil kanskje være en av vanskeligste som fremtidens sosialister vil møte på. Hvordan skal utslippene falle fort nok, samtidig som land i den tidligere kapitalistiske periferien oppnår økt materiell velferd? Hvilken midlertidig byrde vil falle på den tidligere kapitalistiske kjernen som en del av dette arbeidet? Hvor høyt skal kravet om lettere og mer behagelig arbeid prioriteres kontra disse? Hvordan kan kvinner frigjøres parallelt med disse initiativene?

Slike problemstillinger vil tvinge seg frem for morgendagens sosialister og kommunister. Delvis fordi uenigheter ikke forsvinner selv om samfunnet fundamentalt endrer seg. Det er mer tenkelig at den sosialistiske koalisjonen splitter seg i nye politiske retninger, som et resultat av at

«Siden ingens livsgrunnlag vil stå på spill vil ikke uenigheter resultere i stadig mer eskalerte konflikter.»

støtten til kapitalismen falmer i takt med at samfunnet endrer seg, slik støtten til monarkismen har falmet de siste århundrene.⁵⁵ En annen grunn er at knapphet, i form av at vi har et begrenset antall materielle ressurser, menneskelige arbeidstimer osv., setter noen skranker på hva som kan gjennomføres til enhver tid. Dette vil medføre en form for prioritering. Mantra som «ja til alt» vil være vanskelig å gjennomføre i et samfunn hvor en natur- og klimakrise herjer, samt at den globale handelen kan være forstyrret som følge av omveltningene. En tredje er at når markedets tause tvang forsvinner, vil kapitalens innsnevring av det demokratiske og økonomiske mulighetsrommet falme bort. Dette gjør at konflikter om prioriteringer ikke lenger kan avsluttes med henvisninger til blant annet «konkurranseskraft».

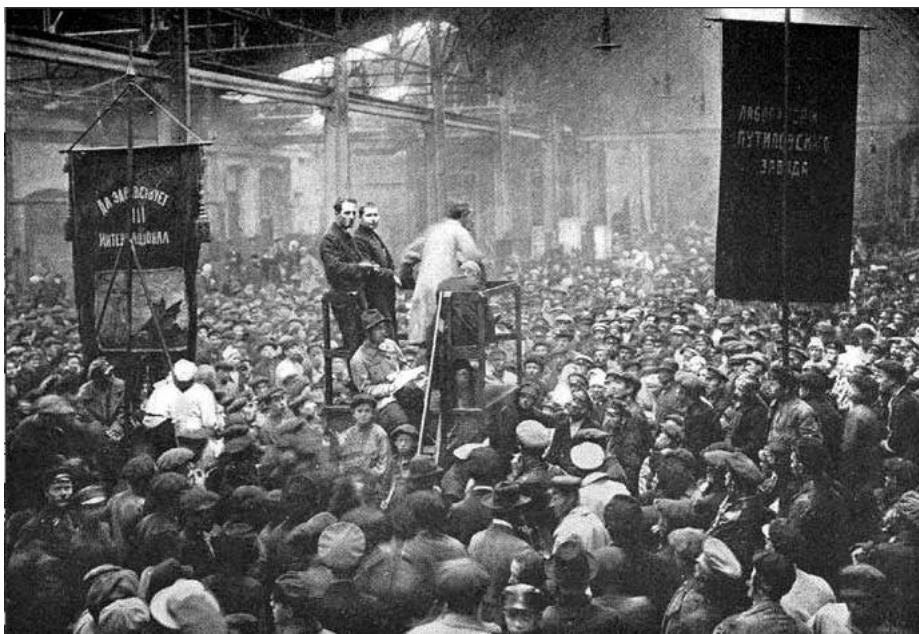
Disse problemstillingene betyr ikke at en «naturgitt» mekanisme som krever underkastelse⁵⁶ og lidelse⁵⁷ er nødvendig for effektivitet. Rochelle DuFord argumenterer for at konflikt er en naturlig og nødvendig del av alle politiske prosjekt og bevegelser.⁵⁸ Målet er ikke å dekke over alle uenigheter gjennom å anta at økonomien kan bli et overflødigshorn, gjennom evig vekst, men å transformere samfunnet slik at de kan løses i fellesskap. Dette betyr en viss form for knapphet forsvinner fra folks liv, gjennom å endre de sosiale forhold slik at ens «*vilkår for eksistens aldri vil avhenge ens personlige relasjoner*», slik Aaron Benanav beskriver det.⁵⁹ Ingen vil måtte tåle vold fra en partner eller ødelegge sin kropp og sinn fordi alternativet er å leve på gata, eller dø. Kommunismen vil dermed innebære en omforming av knapphet, skriver Costas Panayotakis.⁶⁰ Knappheten vi kjenner i dag vil endres fundamentalt. Tilstanden hvor enkelte lever i en enorm overflod, med flere herskapsbus, yachter og privatfly, samtidig som at et stort antall mennesker ikke får tilfredsstilt basale behov som tilgang til mat, vann og toalett, vil opphøre.

En kommunistisk økonomi vil heller organisere produksjonen og konsumpsjonen for en annen form for overflod. Hvor de elementære nødvendighetene som alle trenger for å leve verdig liv prioriteres høyere enn dagens prangende forbruk. Samt, slik Kristin Ross uttrykker det, en form for kollektiv luksus⁶¹ hvor arbeidstiden ikke lenger er kilden til rikdom og hvor skillet mellom mentalt og fysisk arbeid hviskes ut. Under disse forutsetningene kan den kollektive selvadministrasjonen blomstre, og gradvis fjerne markedets tause tvang.

*

I denne artikkelen har jeg prøvd å skissere hvordan en sosialistisk økonomi kan koordinere og endre seg, uten å benytte den stumme tvangen som kjennetegner kapitalismen, og også uten voldsmakten som opprettholder den. Jeg har prøvd å skisse-

«Et fremtidig kommunistisk samfunn vil ha et betydelig arbeid foran seg med å rette opp de mange fødselsmerkene som kapitalismen og imperialismen etterlater seg.»

re en rekke elementer som angriper problemstillingen fra to vinkler. På den ene siden vil den gjennomgående trusselen om å miste sitt livsgrunnlag forsvinne. Et grunnlag, som i tillegg til å inkludere de elementene man forbinder med velferdsstaten på sitt beste, også utvider dem til å inkludere de mer basale materielle behov. På den andre siden har jeg sett på hvordan arbeidet med å produsere, reprodusere, planlegge osv. samfunnet kan endres på en slik måte at stum tvang blir unødvendig. Å fjerne trusselen om nød, samtidig som friheten over eget liv og arbeid utblik, vil gi grunnlag til passivitet og stagnasjon slik vi så i Sovjetunionen. En fundamental endring av arbeidet, slik at det blir lettere, kortere og mer interessant, vil være en viktig del av en allmenn frigjøring. Det arbeidet som ikke lar seg endre slik at et tilstrekkelig antall mennesker tar del i det, vil man måtte vurdere å redusere, eventuelt kunne man skape motivasjon ved hjelp av lavere arbeidstid eller andre bonuser.

Den omleggingen av samfunnet som kommunismen innebærer kan ikke gjennomføres halvveis. Når den menneskelige horisonten utvider seg som følge av at trusselen om nød faller bort, må den også inkludere muligheten til å lage fremtiden

sammen med andre.⁶² Dette innebærer ikke at uenigheter og konflikt forsvinner, snarere tvert imot. Frafallet av kapitalismens tendens til å underordne alle andre hensyn til kapitalakkumulasjon vil legge til rette for andre mål og lidenskaper. Det vil være begrensninger på hvordan disse målene og lidenskapene kan oppnås, bl.a. av produksjonskreftene og tilstanden til klimaet og miljøet. Et utvidet og mer åpent mulighetsrom, hvor den enkeltes frihet legger til rette for alles frihet,⁶³ vil likevel ha langt bedre forutsetninger for å håndtere disse utfordringene enn kapitalismen. Og det uten å ty til taus, eller annen tvang.

Kilder:

1. Hanssen, Håkon Edøy. En kybernetisk økonomi. Røyst #14.
2. Hanssen, Håkon Edøy. Innovasjon og miljø i en kybernetisk planøkonomi. Sosialistisk Framtid, 2021.
3. Spørsmålet rundt nedskalering av enkelte næringer er spesielt viktig rundt fossile og ekstraktive næringer som er inkompatible med å holde den globale temperaturendringer under 1,5 grader etter den industrielle revolusjon. Se for eksempel Schnell, Alf Jørgen, Vernegg, Daniel og Heiret, Yngve Solli. Bryte ned og bygge opp. Manifest Tidsskrift. Publisert 21.01.2022, hentet 06.03.2023. <https://www.manifesttidsskrift.no/bryte-ned-og-bygge-opp/>
4. Behovet og etterspørselen av enkelte produkter endrer seg med tiden. LP-spillere har for eksempel blitt langt mindre populært enn det var på 1950-tallet.

5. Krahé, Maximilian. TINA and the Market Turn: Why Deindustrialization Proceeded under Democratic Capitalism but Not State Socialism. Critical Historical Studies, vol. 8, number 2, Fall 2021.
6. Krahé. TINA and the Market Turn. 2021. 216
7. Krahé. TINA and the Market Turn. 2021. 226
8. Bartel, Fritz. The Triumph of Broken Promises: The End of the Cold War and the Rise of Neoliberalism. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2022.
9. Marx, Karl. Kapitalen Kritik av den politiske økonomien. Første bok: Kapitalens produksjonsprosess. Oslo, Oktober, 2015 (1867). 910
10. Mau, Søren. Mute Compulsion: A Theory of the Economic Power of Capital. University of Southern Denmark, 2019. 12
11. En parafrase av Marx' sitat: "foregår bak ryggen på produsentene. Marx. Kapitalen, 2015. 55
12. Se for eksempel Mau. Mute Compulsion. 2019. 14-16
13. Mau. Mute Compulsion. 2019. 32
14. Whyte, Jessica. Morals of the Market. London: Verso Books, 2019. 17
15. Hayeks forsvar av Pinochet. Robins tekst om Hayek og hans instrumentalistiske syn på frihet.
16. Robin, Corey. Nietzsche's Marginal Children: On Friedrich Hayek. The Nation. Publisert 07.05.2013, hentet 05.07.2022.
17. Benav, Aaron. The Future of Work. London: Verso Books, 2022. Kapittel 6 Necessity and Freedom.
18. En dansk økonomien på høyresiden har allerede påpekt dette. Se Druedahl, Jeppe. Tvangsfri koordinasjon er en illusion. Paradoks. Publisert 16.12.2021, hentet 02.07.2022. <https://paradoks.no/2021/12/16/tvangsfri-koordinasjon-er-en-illusion/>
19. Forfatters oversettelse. På engelsk "Wage-for-life model."
20. Hanon, Ingrid. Work Emancipation and Human Creativity: The Wage-for-Life Alternative. Science & Society, Vol. 86, No. 2, Juli 2022. 204-224.
21. Devine, Pat. Democracy and Economic Planning: The Political Economy of a Self-governing Society. Cambridge: Polity Books, 1998. 171
22. Daniel Saros' digitale sosialisme har en lignende struktur for å skape en uavhengighet mellom godtgjørelsen til den enkelte arbeider og hans arbeidsplass. Se Saros, Daniel E. Information Technology and Socialist Construction: The End of Capital and the Transition to Socialism. Routledge, 2014. 183
23. Et nylig eksempel er oljeskattpakken som ble vedtatt i 2021, hvor flere LO-forbund argumenterte hardt for skattelette for oljenæringen.
24. Den kan også f.eks. muliggjøre en førtidspensjonering for de eldre arbeiderne.
25. Lebowitz. Michael A. The Contradictions of "Real Socialism": The Conductor and the Conducted. New York: Monthly Review Press, 2012. 57
26. Lebowitz. The Contradictions of "Real Socialism". 2012.
27. Tony Smith har også påpekt nettopp dette for å vise at de sosiale ambisjonene til sosialdemokrater ikke er forenelig med kapitalismen, se Smith, Tony. Beyond Liberal Egalitarianism: Marx and Normative Social Theory in the Twenty-First Century. Boston: Haymarket Books, 2018. 318
28. Arthur, Christopher J. Epitaph for the USSR: A clock without a spring. Critique: Journal of Socialist Theory, 30:1, 2002. 91-122. 103.
29. Se for eksempel Pink, Daniel H. Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us. New York, New York: Riverhead Books, 2011. Han fokuserer riktig nok på en liten kategori av arbeidere, typisk profesjoner som ingeniører.
30. Laloux, Fredric. Reinventing Organizations: A Guide to Creating Organizations Inspired by the Next Stage in Human Consciousness. Brussel: Nelson Parker, 2014. 62-73
31. For en overordnet historie om planlegging i Kerala, se Isaac, T.M. Thomas & Franke, Richard W.

People's Planning: Kerala, Local Democracy & Development. New Delhi: Leftword, 2021.

32. Laloux. Reinventing Organizations, 2014. 67

33. Denne delen av artikkelen bygger i stor grad på Spencer, David A. Making Light Work: An End to Toil in the Twenty-First Century. Cambridge: Polity, 2022.

34. Spencer. Making Light Work. 102-4

35. Noble, David F. Forces of Production: A Social History of Industrial Automation. London: Transaction Publishers, 2011.

36. Hahnel, Robin. Democratic Economic Planning. Routledge, 2021. 90.

37. Bellamy, Edward. Looking Backward: 2000-1887. Peterborough, Ontario, Broadview Press, (1887) 2003. 83

38. Smith, James E. Smart Machines and Service Work: Automation in an Age of Stagnation. London: Reaktion Books, 2020. Kapittel 7 An Absolute Law.

39. Spencer. Making Light Work. 102

40. Marx, Karl. Verker i utvalg Bind 4 Politiske skrifter. Oslo, Pax Forlag, 1971. 215

41. Devine. Democracy and Economic Planning. 1988. 223

42. Benanav, Aaron. How to Make a Pencil. Logic Magazine, No. 12 Commons. 197

43. Buckel, Sonja. Subjectivation and Cohesion: Towards the Reconstruction of a Materialist Theory of Law. Boston: Brill, 2020. 232

44. Benanav, Aaron. Socialist Investment, Dynamic Planning, and the Politics of Human Need, Rethinking Marxism, 34:2, 193-204, DOI: 10.1080/08935696.2022.2051375

45. Ibid. 193

46. Adler, Max. The Marxist Conception of the State: A Contribution to the Differentiation of the Sociological and the Juristic Method. Chicago: Haymarket Books, 2020. 104

47. Ibid.

48. Robinson, Kim Stanley. The Ministry for the

«Frafallet av kapitalismens tendens til å underordne alle andre hensyn til kapitalakkumulasjon vil legge til rette for andre mål og lidenskaper.»

Future: A Novel. Orbit, 2020. Kapittel 87

49. Devine. Democracy. 1988. 271

50. For mer om Lucasplanen, se Hanssen, Håkon Edøy. En alternativ plan, Gnist nr. 2, 2020. <https://marxisme.no/en-alternativ-plan/>

51. Wainwright, Hillary and Elliot, David. The Lucas Plan: A new trade unionism in the making? Nottingham: Spokemans Books, 2018. 109

52. Neurath, Otto. Economic Writings: Selections 1904-1945 (Vienna Circle Collection, 23). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2004. 455

53. Tremblay-Pepin, Simon. Five Criteria to Evaluate Democratic Economic Planning Models, Review of Radical Political Economics, 2022, Vol. 54(3) 265-280. 277

54. Et mer passende ord er nok optimalisering. Spørsmålet blir da heller hva optimaliserer vi for. For en diskusjon rundt temaet, med fokus på rollen til ingeniører har innen optimalisering under kapitalismen. Wu, Jimmy. Optimize What? Commune Magazine. Publisert 15.03.2013, hentet 05.02.2023. <https://communemag.com/optimize-what/>

55. Bhaskar Sunkara argumenter for en lignende dynamikk i Sunkara, Bhaskar. The Socialist Manifesto: The Case for Radical Politics in an Era of Extreme Inequality, New York, New York: Basic Books, 2019. Kapittel 1 A Day in the Life of a Socialist Citizen.

56. Whyte, Jessica. "The invisible hand of the mar-

ket": Friedrich Hayek's neoliberal faith. Publisert 10.03.2020. Hentet 05.02.2023. <https://www.abc.net.au/religion/jessica-whyte-invisible-hand-hayek-neoliberal-faith/12044338>

57. Ibled, Carla. The 'Optimistic Cruelty' of Hayek's Market Order: Neoliberalism, Pain and Social Selection. Theory, Culture & Society, 0 10.1177/02632764221126305.

58. Duford, Rochelle. Solidarity in Conflict: A Democratic Theory. Stanford: Stanford University Press, 2022.

59. Benanav, Aaron. Automation and the Future of Work – 2. New Left Review 120. 140.

60. Panayotakis, Costas. Remaking Scarcity: From Capitalist Inefficiency to Economic Democracy. London: Pluto Press, 2011.

61. Ross, Kristin. Communal Luxury: The Political Imaginary of the Paris Commune. London: Verso, 2015. 217

62. Beer, Stafford. Designing Freedom. Toronto: House of Anansi Press, 1993. 91

63. Marx, Karl & Engels, Friedrich. Det Kommunistiske Manifest. Larvik: Tidsskriftet Rødt, 2008. 44

Fire viktige perioder i romsk historie

Av Tore-Jarl Bielenberg

Romsk historie i Europa er fylt av dramatiske hendinger. Mange av dem har ligget begravd i historiens mørke helt til nå. Men gradvis stiger de opp til overflaten takket være uredde historikere og aktivister. Etter hvert som de blir kjent, er de med på å utfylle Romnasjonens bilde av seg selv. Det skjer ofte etter kraftig motstand fra myndighetene i de forskjellige land, som helst så at dette ble liggende glemt og forlatt. Bare i få tilfeller har det kommet unnskyldninger fra regjeringene i noen land. Men virkeligheten er uansett i ferd med å bryte frem.

Det kunne skrives mange hyllemetre med bøker om overgrep og forsøk på folkemord på sinti og romer. Det ville raskt sprengt omfanget av denne boken å ta med alt. Her skal bare fire kapitler tas med: slaveriet i Romania, Den store razziaen i Spania, nazistenes folkemord og situasjonen i dagens Europa.

Slaveriet i Romania

Den transatlantiske slavehandelen fra Afrika, som varte i tre hundre år, er med rette blitt belyst og fordømt både i litteraturen, i pressen, på film og tv. Slaveriet i Romania, som varte i nærmere fem hun-

dre år, er det derimot nesten ingen som har hørt om eller interessert seg for. Kan-skje fordi det er som Noam Chomsky sier: "Nobody gives a damn about Gypsies"¹.

Faktum er at romene i Romania var slaver fra 1300-tallet til 1857. Rester av slaveriet varte helt til 1864. Det var ikke snakk om livegne, som i det meste av Europa, men bokstavelig talt om slaver som ble kjøpt og solgt som kveg. I 1837 skrev den rumenske politiker og statsmannen Mihail Kogalniceanu:

«I min ungdom så jeg i gatene i Iași mennesker som var lenket på armer og ben, andre med jernbånd rundt pannen og atter andre med metallkrager rundt halsen. Grusom juling og andre straffer, som å bli utsultet, bli hengt over rykende ild, bli holdt i isolat eller bli kastet naken ut i sne-

en eller på isdekte elver – dette var skjebnen for de ulykkelige țigan. Den hellige institusjonen familien ble likeledes gjort til spott og spe: Kvinner ble revet bort fra sine menn og døtre fra sine foreldre. Barn ble revet bort fra dem som hadde brakt dem til verden, atskilt fra sine mødre og fedre og fra hverandre og solgt til forskjellige kjøpere fra alle kanter av Romania.»²

Historisk besto det som i dag er Romania av tre fyrstedømmer: Valakia, Moldova og Transilvania. Det var i de to første slaveriet besto i nesten fem hundre år. Klarest definert var slaveriet i Valakias strafferett, der det het:

Artikkel 2: Sigøynere er født som slaver.

Artikkel 3: Enhver som er født av en mor som er slave, er selv slave.

Artikkel 5: Enhver eier har rett til å selge sine slaver eller gi dem bort som gave.

I Moldovas lovverk av 1833 finner en slike bestemmelser som:

II 154: Lovlige ekteskap kan ikke inngås mellom frie menn og slaver.

II 162: Ekteskap mellom slaver kan ikke inngås uten eierens samtykke.

II 174: Prisen på en slave skal avgjøres av en domstol ut fra alder, tilstand og yrke.

Slavene var delt i tre grupper: De som tilhørte tronen (kongen), de som tilhørte adelen og de som tilhørte kirken og klos-

**«Det kunne skrives
mange hyllemetre
med bøker om
overgrep og forsøk
på folkemord på
sinti og romer»**

Gatebilde fra den internasjonale romfestivalen Khamoro i Praha. Foto av Tore-Jarl Bielenberg.

trene. Verst var forholdene for klostervene. Slavene utførte ofte håndverksarbeid, landbruksarbeid og husarbeid uten lønn. Slik sett utgjorde de en slags tidlig arbeiderklasse mellom adelen og bøndene. De hadde kunnskaper og ferdigheter som ellers var mangelvare i det rumenske samfunnet. Og de var en nesten uuttømmelig kilde til gratis arbeidskraft.

Rumenske myndigheter har ikke ivret etter å belyse slaveriet og dets følger. Forst i februar 2007 ble det nedsatt en statlig kommisjon for å studere de rumenske romenes slaveri. Likevel begynner de ødeleggende menneskelige og kulturelle virkningene etter hvert å tre frem i forskningslys. Nå har noen forskere også begynt å se på de økonomiske virkningene. En av dem er Ciprian Necula.³ Han har blant annet lagt frem følgende regnestykke:

Antallet romer i Romania var anslagsvis 266 335 personer da slaveriet ble opphevet.⁴ I 2012 var minstelønnen i landet 162 euro i måneden. Delt på 30 dager (slavene hadde ingen fridager) blir det 5,4 euro per dag som eksistensminimum. Alle usikkerheter lagt til side kommer Necula frem til følgende: 266 335 (slaver) x 471 år x 365 dager x 5,4 euro = 247 249 700 235 euro.⁵ Et ufattelig tall! Hadde livet vært rettferdig, skulle de rumenske romene minst hatt dette som «slaveerstatning» for tapt arbeidsfortjeneste. Da er ikke «tort og

«Rumenske myndigheter har ikke ivret etter å belyse slaveriet og dets følger»

svie» tatt med. Og heller ikke opphold i nazistenes fangeleire og diskrimineringen i etterkrigstiden.

En livsfjern tanke? Men det finnes historiske forgjengere. Etter andre verdenskrig utbetalte Tyskland fangeerstatning («Wiedergutmachung») til norske konsentrasjonsleirfanger. Og noen land har betalt erstatninger til egne minoriteter for inhuman behandling. Så hvorfor ikke Romania? I dag er store deler av rombefolkningen i Romania redusert til «nakent liv».

Men de romske slavene var ikke passive ofre. De forsøkte på mange måter å yte motstand mot sine herrer. Matéo Maximoff forteller i romanen *Le prix de la liberté* («Frihetens pris»), der han bygger på familiens erindringer, om et opprør der bjørnetemmerne som søkte tilflukt i fjellet, slapp bjørnene sine løs på soldatene som kom for å angripe dem.

Motstanden antok også mindre dramatiske former. Den rumenske forskeren Viorel Achim har tatt for seg en mengde peti-

sjoner eller bønnskifter som romer skrev (eller fikk skrevet) til fyrsten og den voksende statsadministrasjonen.⁶ Der tar de opp allslags problemer som rammer dem. Svært mange handler om mishandling fra slaveeierne side og vansker med å skape et liv i frihet etter frigjøringen fra slaveriet, som foregikk etappevis. Mange av petisjonene ble tatt alvorlig og fikk praktiske følger. Ett av mange eksempler Achim belyser er den store mengde petisjoner fyrsten av Valakia, George Alexandru Ghica, fikk fra slaver og frigjorte slaver. De førte til at han i 1851 kom frem til at staten burde frigjøre de slavene som var utsatt for mishandling fra sine eiere. Denne tanken ble til lov 16. mars 1851 i form av en forordning. Ut fra denne loven ble hundrevis av romer og deres familier satt fri av staten i perioden frem til frigjøringen i 1857. Ut fra sin gjennomgang kommer Viorel Achim til den konklusjon at «Romene var aktive deltakere i utformingen av en ny skjebne for dem.»

I dag finnes det flere politiske og kulturelle rom-organisasjoner i Romania. Et

Maleriet Fødsel av rom kunstneren Tamas Peli.

«de romske slavene var ikke passive ofre. De forsøkte på mange måter å yte motstand mot sine herrer»

fargerikt og gjennomillustrert magasin med tittelen «Shukar» («Bra») har begynt å komme ut, med litt støtte fra Fritt Ord.⁷ Og den romske billedkunstneren George Vasilescu arbeider med et stort minnesmerke over slaveriet i Romania. Foreløpig helt uten økonomisk støtte. Så kampen for å bringe slaveriet i Romania og følgene av det frem i lyset foregår på mange fronter.

Folkemordet i Spania

Det første velorganiserte og systematiske forsøket på folkemord i Europa var det ikke Nazi-Tyskland som gjennomførte under andre verdenskrig. Det gjorde Spania under *La Gran Redada* (Den store razzia), som er et av de mørkeste kapitlene i landets historie. Natten til 30. juni 1749 kom det troppeavdelinger til alle spanske byer der det fantes *gitanos*.⁸ Verken de eller de lokale myndighetene hadde noen anelse om hvorfor troppene var kommet. Først da klokken slo tolv på natten åpnet befalet for troppene de forseglede konvoluttene som inneholdt ordrene: Alle *gitanos* uten unntak skulle tas og sendes til oppgitte steder. I løpet av natten ble et sted mellom 9000 og 12000 *gitanos* i 75 byer tatt til fange.

Kvinner og menn ble holdt atskilt, for å hindre at det ble født flere barn. Kvinnene ble satt i tre «depoter», en blanding av

fengsel, brakker og fabrikk. Gutter opp til 12-årsalderen skulle holdes sammen med kvinnene, mens de mellom 12 og 15 år ble satt til å lære «nyttige yrker» eller overlatt til marinen. «Voksne» over 15 år ble sendt på tvangsarbeid på arsenalene i Cadiz, Cartagena og El Ferrol for å erstatte de lønnede arbeiderne som var ansatt for å bygge opp den spanske marinen. Mange ble også tatt som slaver på de spanske galeiene. Menn over 50 år ble ført til de store byene, der de ble holdt under strengt oppsyn og satt til oppgaver de fysisk kunne mestre, mens de som led av uhelbredelige sykdommer, invalide og eldre ble sendt til hospitaler og hjem «for å bli tatt hånd om og dø en kristen død», som det het.

Hele aksjonen var nøye planlagt i hemmelighet. Beslutningen om å utrydde *gitanos*-befolkningen var tatt på høyeste hold. Initiativet kom fra guvernør Gaspar Vázquez de Tablada, som på dette tidspunkt var biskop av Oviedo, og Marquez de la Ensenada, som var statssekretær (tilsvarer omtrent vår tids statsminister eller president). Kong Ferdinand 6. ville først forhøre seg hos sin skriftefar, jesuittpateren Francisco Rávago, og svaret han fikk fra jesuitten feide all tvil til side: «De tiltak som rådgjvernøren har foreslått for å utrydde denne dårlige rasen, som er hategfull mot Gud og fordervelig for mennes-

ket, synes jeg er gode. Kongen vil gi Gud, vår Herre, en stor gave om han klarer å bli kvitt disse menneskene.»

Pave Benedikt XIV godkjente på forhånd – i 1748 – aksjonen og opphevet retten til kirkeasyl for *gitanos* for at ingen skulle unnsnippe ved å søke tilflukt i kirker og kirkebygg. I det hele tatt spilte den katolske kirken en viktig rolle i denne aksjonen. Kvinne- og fagforeningsaktivisten Silvia Agüero Fernández skriver i feministbladet *Pikara*:

«Mennene som ble tatt til fange i Kongeriket Valencia ble sendt til Cartagena-arsenalet for å bygge skip for den kongelige marinen. Og kvinnene, mine formødre, *gitanas* som jeg, ble ført til det kongelige hospital for å stelle de syke og vaske deres klær og laken. Jentene skulle, ifølge Ensanadas og Tabladas plan lære å sy og ble sendt til høytstående familier for å tjene dem. Ja, som slaver. Og ennå er det noen som lurer på hvor kapitalistenes privilegier kommer fra, dette er hva Marx kalte den opprinnelige kapitalakkumulasjon».⁹

Fangene ble satt til å utføre allslags ulønnet arbeid, som å arbeide på kongens stearinlysfabrikk. Verdien av det ubetalte straffarbeidet er det vanskelig å fastslå,

«Det første velorganiserte og systematiske forsøket på folkemord i Europa var det ikke Nazi-Tyskland som gjennomførte»

men den er i alle fall betydelig og tilfalt staten og dermed de herskende. All eiendom fangene hadde – hus og jord, buskap, redskap, penger og smykker – ble konfiskert og det meste ble solgt på auksjoner.

Mens ingen gjorde særlig motstand da de ble arrestert – de visste ikke hva som ventet dem – gikk de stadig til opprør da de først var fanger. Det var flere oppstander på skipsbyggeriene. Og kvinnene fant mange former for protest. Som at de innsatte i kvinnehuset i Zaragoza tok med sine døtre og sønner og lagde oppstand. De nektet å utføre tvangsarbeid og kledde seg også nakne for å utfordre prestenes og nonnens bluferdighet. «Disse prestene som er mer opptatt av moral enn etikk og som gir blaffen i disse menneskenes lidelser,» som det sto i et brev fra den tid.

Dette spanske forsøket på folkemord tok slutt etter noen år, både på grunn av fangenes motstand og fordi det strømmet inn protestbrev fra hele Spania. En annen viktig årsak var at det i lengden ikke var økonomisk lønnsomt, fordi fangene ble så utslitt og syke at verdien av deres arbeidskraft sank dramatisk. Men det fikk katastrofale følger for landets *gitanos*. Dette at tusenvis av dem ble deportert, internert, utsatt for tvangsarbeid, straffet, skadet og drept, og at kvinnene ble skilt fra sine menn, gjorde at *gitanos*-befolkningens indre struktur ble fullstendig knust. Og språket deres, *caló*, ble ødelagt og glemt. *Gitanos*-befolkningen i Spania har ennå i dag ikke kommet seg etter *La Gran Redada*. Og ekkoet etter lidelsene ligger ennå som en klangbunn i flamenco.

La Gran Redada er ikke bare et av de mørkeste kapitlene i Spanias historie. Det er

også et av de mest mørklagte. Det var først i 2015 at Manuel Martínez Martínez kom med det første store verket om denne tragedien, *Nunca mas (Aldri mer)*. Året etter fulgte Antonio Gómez Alfao etter med boken *La Gran redada de Gitanos*. Over hele Spania har nå etterkommerne begynt å minnes tragedien offisielt og avdekke minnesmerker over ofrene for den store *razzia*.

Porajmos

Det mest omfattende, systematiske og effektive forsøket på å tilintetgjøre Europas romer fant sted i Nazi-Tyskland og de tyskokkuperte landene under andre verdenskrig. Lenge var dette et nesten ukjent folkemord, som myndighetene i etterkrigstiden ikke var så interessert i å få belyst. Ofte hadde de jo selv bidratt til det. Det første store verket om tilintetgjørelsen av romene under krigen var “The Destiny of Europe’s Gypsies”, som Donald Kenrick og Grattan Puxon skrev etter oppdrag fra kongressen i London i 1971.¹⁰

Romenes holocaust kalles oftest *porajmos*. Det er også blitt omtalt som *samudaripen* eller – på den nordrussiske varianten av romanés – *kali trasj*, den svarte redsel. Det var nemlig ikke bare jøder som systematisk ble tilintetgjort i konsentrasjonsleirer og hvor som helst ellers. Hitlers raselover rammet også sintiene og romene, først i Tyskland og deretter i alle okkuperte land. Ingen vet nøyaktig hvor mange av dem som ble drept i leire som Auschwitz, Buchenwald, Neuengamme og Bergen-Belsen, men 500 000 er et vanlig anslag. Dessuten ble mange henrettet andre steder eller rammet av krigshandlinger, så halvannen million drepte romer er et antall mange bruker.

Bak disse nøkterne tall ligger et hav av smerte og lidelser, terror og slavearbeid, redsel og umenneskeliggjøring. De omfatter medisinske eksperimenter på barn, særlig tvillinger, og på kvinner. De dekker over noen av verdenshistoriens verste forbrytelser. Kynismen bak det hele er nesten uforklarlig. Men det juridiske og ideolo-

Minnesmarkering for ofrene for *La Gran Redada* i Alicante i 2017. Bilde fra boka.

giske grunnlaget for forbrytelsene ble lagt lenge før Hitler. I Tyskland fantes det et helt nett av lover og forordninger rettet mot «das Zigeunerunwesen» (sigøyneru-vesenet) helt fra middelalderen av opp til nyere tid. Og helt fra 1899 fantes det offisielle kontorer og sentraler rettet mot *Zigeuner*. Alle midler ble tatt i bruk, fra forvisning og tvangsarbeid til sterilisering. Hitler kom så å si til dekket bord.¹¹

Selv om Europas sinti- og rom-befolkning var vant til å bli forfulgt og herset med, skjedde ikke det uten motstand, selv i krig. Et lenge ukjent eksempel var den romske oppstanden i Auschwitz-Birkenau 16. mai 1944, den eneste store fangeoppstanden i noen tysk konsentrasjonsleir jeg kjenner til. Allerede før krigen ble det opprettet fangeleire for sintier og romer i Tyskland, og senere i mange av de tyskakkuperte landene. Og på grunnlag av Himmlers forordning av 16. desember 1942 gikk det i februar 1943 deportasjonstog med sinti- og rom-familier fra Riket og nesten hele Europa til Auschwitz-Birkenau, der det ble opprettet en «Zigeunerlager».

«Om kvelden 15. mai 1944 ga kommandanten for konsentrasjonsleiren ordre om at «sigøynerleiren» skulle «likvideres», det vil si at alle som ennå var i live skulle myrdes i gasskamrene,» skriver Romani Rose.¹² Men en polsk protokollfører og en SS-mann advarte fangene, og de barrikererte seg i alle de tretti brakkene. Fangene, som ofte var tidligere Wehrmachtsoldater, væpnet seg med stokker, skyfler og kniver, som de hadde slipt til av blikkbiter. Som en av deltakerne i oppstanden, Willi Ernst, siden skrev: «Vi ville ikke gå inn i gasskamrene uten kamp.» SS-mennene som kom, væpnet med maskinpistoler, ble

fullstendig overrasket over motstanden. Det utrolige skjedde. SS trakk seg tilbake. Livet var foreløpig reddet.

Siden ble de arbeidsføre fangene overført til andre leirer. Der ble de utsatt for «Vernichtung durch Arbeit» (Tilintetgjørelse gjennom arbeid). Natten til 1. august ble «sigøynerleiren» endelig «likvidert». Det tok nesten 60 år før oppstanden ble offisielt anerkjent og dokumentert. Nå markeres 16. mai over hele verden som Romanes motstandsday. Et håpets lys i et ufattelig mørke.

Europa i dag

Romá omtales ofte som Europas største, mest forfulgte, mest foraktede, fattigste og mest diskriminerte nasjonale minoritet. Ikke uten grunn. Den gjennomsnittlige levealderen er ti år lavere enn for Europas befolkning ellers. Helsetilstanden er langt dårligere enn gjennomsnittet, spesielt når det gjelder kroniske sykdommer. Mens tilgangen til lege og helsestell var gratis eller nesten gratis under det tidligere sosialistiske systemet i Øst-Europa, er den nå blitt så dyr at mange romer ikke har råd til det. Den er ofte knyttet til helseforsikringer, som store deler av rombefolkningen ikke har. Mange har heller ikke nødvendige identifikasjonsdokumenter.

80 prosent av EUs rombefolkning lever under fattigdomsgrensen. 30 prosent har ikke innlagt vann i sine boliger. 40 prosent har ikke toalett inne eller adgang til å dusje.¹³ En firedel av romer og reisende i Vest-Europa har ikke råd til oppvarming eller sunn mat. 20 prosent av barna går sultne til sengs.¹⁴ Halvparten av alle europeiske rom-barn mellom 6 og 24 år går ikke på skole. Det lave utdanningsnivået

er en av grunnene til den store arbeidsløsheten – i noen land rammer den opptil 80 prosent av romene.

Diskrimineringen, som er så omfattende at den har fått et eget navn – antisiganisme,¹⁵ er en annen årsak til de skremmende tallene både på skolene og i arbeidslivet. «Politivold er den vanligste og mest synlige formen for brudd på menneskerettighetene som romer over hele Europa er utsatt for,» sier Jonathan Lee i European Roma Rights Centre. Uttalelsen kom som en kommentar til at en rom, Stanislav Tomáš, døde 19. juni 2021 i Teplice i Den tsjekkiske republikk. En video viser at en politikonstabel presset kneet mot halsen hans i seks minutter etter at han var blitt påsatt håndjern, mens en annen satt på bena hans.¹⁶ Tomáš er bare den siste i rekken av europeiske romer som har dødd av politivold.

Covid-19-pandemien forverret romenes situasjon enda kraftigere enn for befolkningen generelt. Tradisjonelt har mange rom-grupper arbeidet med gjenvinning, reparasjoner og gatesalg, foruten virksomheter innen kunst og kultur, spesielt musikk. Nedstengning og utgangsforbud gjorde det nesten umulig å utføre slike yrker. Dette har forverret deres økonomiske situasjon ytterligere, særlig fordi nesten ingen av dem får del i støtteordninger. Mange steder er rombefolkningen sperret inne i gettoer, isolert fra omverdenen. «Soldater, politifolk og droner har vært mer til stede i romske bosettinger i Bulgaria og Slovakia enn sykepleiere, leger og medisinske forsyninger,» som det står i en rapport.¹⁷ Mange steder er romene blitt utpekt som skyldige i spredningen av viruset, uten at det finnes noe belegg for at

**«Hitlers raselover
rammet også sintiene og
romene, først i Tyskland
og deretter i alle
okkuperte land»**

Norske romer stanset på den dansk-tyske grensen i 1934 og sendt tilbake til tysk nazipoliti. Bilde fra boka.

«Mens tilgangen til lege og helsestell var gratis eller nesten gratis under det tidligere sosialistiske systemet i Øst-Europa, er den nå blitt så dyr at mange romer ikke har råd til det»

det er sant.

Mange rom-barn har ikke kunnet delta i fjernundervisning fra stengte skoler, fordi de oftest ikke har det tekniske utstyret som skal til, som datamaskiner og nettbrett. Dette øker ytterligere gapet til de ikke-romske elevene. Flere steder har romske organisasjoner og enkeltpersoner gått inn med forskjellige hjelpetiltak.¹⁸ Men dette er likevel blitt som en dråpe i havet i lys av de enorme utfordringene og den ekstreme fattigdommen. Det har heller ikke gjort det lettere at smitteverntiltakene har kraftig hemmet og delvis lammet rom-organisasjonene og at pandemien også har tatt livet av flere av deres ledere.

Hva er nasjonsbygging?

Det er mange forskjellige definisjoner av nasjon og nasjonsbygging. De fleste tar med et krav om et eget territorium som en forutsetning for å bli anerkjent som en nasjon. Men det gjelder ikke alle. Store norske leksikon sier det slik:

«Nasjon er en betegnelse med flere betydninger: en gruppe mennesker med felles sosial og kulturell identitet; en statsdannelse eller en stat som omfatter en gruppe med felles identitet. Som det fremgår av navnet Forente nasjoner er det vanlig å forstå nasjon som det samme som stat.

Det er imidlertid ikke den eneste måten å bruke begrepet på.»

Kildenett.no definerer nasjonsbygging slik:

«Nasjonsbygging er en prosess der det formes en nasjonal identitet i en folkegruppe. Nasjonsbygging er som oftest startet av en kulturell eller politisk elite. Virkemidler i nasjonsbygging kan være skriving av historieverk, skapelse av et nasjonalt skriftspråk og skole hvor nasjonale holdninger blir innprentet.»

Artikkelen er et utdrag fra boka Romá - Kunstnere i kamp for et folk i fare. Gjengitt med tillatelse.

Kilder:

1. Chomsky. N.: Keeping the Rabble in line. Interviews with David Barsamian. Edinburg, AK Press. 1994.
2. Sitert etter Hon. Alcee L. Hastings. www.csce.gov/statements, 29.03.2007.
3. Ciprian Necula: The Cost of Roma Slavery, Perspective Politice, Volume V, nr. 2.
4. Venera Achim: Statistica țiganilor in Principatele Romane in perioada 1830-1860. Revista istorica. SN., XIV (5-6), 97-122.
5. 1 euro er i skrivende stund litt over 10 norske kroner.
6. Viorel Achim: Gypsies speak. Analyses of the petitions of the Gypsy slaves in the Romanian principalities c. 1835 – c. 1855.
7. Den norske fotografen og forfatteren Harald Med-

bøe, med rumenske aner, har levert fotografier i verdensklasse av romer i Romania til bladet og deltatt i redaksjonsarbeidet.

8. Gitanos/gitanas er spanske romer (sigøynere).

9. *El amor como arma de resistencia*, Pikara 28.07.2017.

10. Sussex University Press London, 1972.

11. Også i Norge fantes det ivrige forkjempere for sterilisering, som «rasehygienikeren» Jon Alfred Mjøen. Overlege Johan Scharffenberg gikk inn for internering og tvangssterilisering av «omstreifere», blant annet i en artikkelserie Scharffenberg skrev i Arbeiderbladet høsten 1930.

12. Romani Rose, som er mangeårig leder for Zentralrat Deutscher Sinti und Roma, mistet 13 medlemmer av sin familie, deriblant besteforeldrene, i Auschwitz-Birkenau eller i KZ Ravensbrück. Sitatene er hentet fra PM 414/2002. Her som ellers i min oversettelse.

13. Health and Human Rights Journal 07.04.2020.

14. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. 22.09.2019.

15. Europarådet tok i bruk og definerte begrepet antisiganisme, også skrevet antitsiganisme, i 2005. Se også: Maria Rosvoll og Natacha Bielenberg: *Antisiganisme, stereotyper og diskriminering av rom*, LH-senteret 2012.

16. The Guardian 23.06.2021; Romnews med flere. Europarådet krevde øyeblikkelig en grundig, uavhengig granskning. I flere europeiske byer organiserte rom-organisasjoner minnestunder for Tomáš. Flere har trukket paralleller mellom hans død og George Floyds.

17. *Roma in the Covid-19 Crisis*. Open Society Foundations. 2020.

18. De har kommet ikke bare romer til gode. For eksempel har rom-eide Kis Kulacs Bisztró & Bar delt ut gratis mat til befolkningen i Budapests 7. distrikt. Og ungarske arbeidsløse rom-musikere har under hele karantenetiden spilt gratiskonserter for befolkningen over en egen nettkanal. *Karanténból szól a nóta*.

Hvorfor Fred og rettferdighet (FOR)?

Fred og rettferdighet (FOR) sikter mot å bli registrert som politisk parti og stille lister i alle fylker ved stortingsvalget i 2025. Hvorfor trenger vi et nytt parti i Norge?

Av Torgeir Salih Holgersen,
styremedlem i FOR

For den internasjonale arbeiderbevegelsen har motstand mot krig mellom nasjoner alltid vært en hovedsak, men den pågående krigen i Ukraina har dessverre vist at det i Norge i dag ikke lengre eksisterer noe landsdekkende parti som fører denne tradisjonen videre. Alle stortingspartiene har stemt for å sende våpen til NATOs stedfortrederkrig mot Russland. Alle stortingspartiene bidrar også til å videreformidle NATOs propaganda om hva som utløste krigen, og hva den overordnet handler om, og dermed til å styrke den folkelige oppslutninga om NATOs krigspolitikk. Ingen stortingspartier støtter opp om det som er konsensus i verden utenfor Vesten, at konflikten må løses ved forhandlingsbordet.

Tannløs fredsbevegelse uten parti

Derfor må vi etablere et nytt politisk parti. Det er ikke tilstrekkelig å jobbe i tverrpo-

litiske fredsorganisasjoner. Slike organisasjoner kan forene alle som på ulikt grunnlag går imot krigspolitikken, og er sånn sett viktige. Men det at de skal være brede, gjør dem også uegnede til å gå i spissen for å bryte ned den forestillingsverdenen som ligger til grunn for krigspolitikken. Uten SF og senere SV som en spydspiss i kampen mot NATOs atomvåpenstrategi under den kalde krigen, er det lite trolig at en organisasjon som Nei til atomvåpen kunne fått så bred oppslutning som den fikk. Det var også NATO-motstanderpartiene på venstresida som ledet an og skapte grunnlaget for den store og brede mobiliseringa mot Irakkkrigen i 2003, selv om nesten hele det politiske spekteret i Norge etter hvert kom til at det ville være feil for Norge å delta i Irakinvasjonen. I dag, hvor både SV, Rødt og MDG har akseptert NATOs fortelling om krigen i Ukraina, og det ikke finnes noen partibasert ideologisk motkraft noe sted, blir også forsøkene på utenomparlamentarisk krigsmotstand i Fredsinitiativet både små og smale, og tannløse, samtidig.

Det å etablere et nytt parti som kan ta opp den fredskampen som SV og Rødt selv har valgt å legge fra seg, er derfor ikke et alternativ til å forsøke å gjenreise en sterk tverrpolitisk fredsbevegelse i Norge. Det

er en forutsetning, og et arbeid som må gå parallelt, og hand i hand, med å jobbe med de som deler vår forståelse, men som fortsetter å jobbe i andre partier, eller utenfor alle partier.

Fredskamp som hovedsak

FOR har en foreløpig plattform i 14 punkter, hvor punkt 1 handler om viktigheten av å imøtegå og motarbeide de forvrengte virkelighetsbeskrivelsene vi blir møtt med hver gang Vesten er på krigsstien. Det gjelder like mye om det handler om en kommende invasjon, som i Afghanistan og Irak, en ny bombekrig, som i Jugoslavia og Libya, en indirekte og nærmest skjult okkupasjon, som den USA og Tyrkia i dag

«Ingen stortingspartier støtter opp om det som er konsensus i verden utenfor Vesten, at konflikten må løses ved forhandlingsbordet.»

FOR.

oppretholder i hver sine soner i Syria, eller en stedfortrederkrig, som den som utkjempes i Ukraina. Dette forutsetter at partiorganisasjonen kontinuerlig arbeider med informasjonsspredning og studiearbeid for både å holde seg selv og resten av det norske samfunnet oppdatert på hva som skjer i verden. Årsaken til at både SV og Rødt har fratrådt sin tidligere rolle som fredspartier, er at utenrikspolitiske spørsmål over tid har blitt nedprioritert. Når medlemsmassen er uskolert, blir den lett offer for massive mediekampanjer, og vil i stor grad akseptere den propagandafortellinga om årsakene til konflikter som blir presentert av NATO. Dette problemet vil fortsette å være der også om krigføringa i Ukraina skulle ta slutt før Stortingsvalget i 2025.

Punkt 2, 3 og 4 beskriver mer konkret den fredspolitikken FOR vil fremme på Stortinget; for global nedrustning, utmelding av NATO og for at Norge skal ratifisere FNs forbud mot atomvåpen. Punkt 5 handler konkret om at krigen i Ukraina må avsluttes med våpenhvile og forhandlinger, ikke videre forsøk på å nedkjempe Russland militært.

Punkt 6 og 7 handler om bruken av økonomiske sanksjoner. FOR er imot sank-

sjonene Vesten i dag har innført mot Russland, ikke fordi det prinsipielt er galt å innføre sanksjoner mot en stat som så direkte bryter folkeretten ved å gå til angrepskrig, men fordi det er inkonsistent og hyklerisk av Vesten å innføre sanksjoner mot Russland for overtramp som Vesten selv har begått og fortsetter å begå. Samtidig rammer disse sanksjonene også i stor grad uskyldige tredjeparter, blant andre land i Latin-Amerika, Afrika og Asia som er avhengige av å kunne kjøpe russisk kunstgjødsel for å opprettholde matproduksjonen.

Bruk av økonomiske sanksjoner for å presse stater til å respektere folkeretten, kan ikke starte med å ramme stater som er rivaler av Vesten. Slike sanksjoner kan kun bidra til å styrke et Vesten som ikke selv følger folkeretten. En sanksjonspolitikk som har til hensikt å gjenopprette respekten for folkeretten, må starte med å ramme det landet som lengst, mest direkte

og på flest måter har forbrutt seg både mot FN-pakten og Genevekonvensjonene, og det er Israel. FOR er altså for å oppheve sanksjonene mot Russland, men samtidig for å innføre tilsvarende omfattende sanksjoner mot Israel.

Punkt 8 handler om at alle anklager mot Edward Snowden og Julian Assange må droppes. Dette handler ikke bare om menneskerettighetene til to menn som ikke har gjort noe galt. Det handler overordnet om hvordan demokrati og rettsstatsprinsipper i økende grad undermineres av krigspolitikken i alle land i Vesten. For å opprettholde folkelig støtte for krigspolitikken, ser vi stadig større grad av direkte og indirekte sensur i mediene. Målet er hindre at folk blir klar over ubehagelige sannheter, som at vestlige land begår grove krigsforbrytelser, eller bryter egne lover ved å drive masseovervåkning. Det er dette Snowden og Assange er tiltalt for å ha informert oss om.

«Årsaken til at både SV og Rødt har fratrådt sin tidligere rolle som fredspartier, er at utenrikspolitiske spørsmål over tid har blitt nedprioritert»

«Innenrikspolitik
handler om
hvordan vi lever.
Utenrikspolitikken
handler OM vi
lever.»

Mobilisere mot krigspolitikens virkninger

På 1960-tallet formulerte Sosialistisk Folkeparti forholdet mellom innenriks og utenrikspolitikken slik: «Innenrikspolitik handler om hvordan vi lever. Utenrikspolitikken handler OM vi lever.» Det siste er like sant i dag, men samtidig er det også stadig tydeligere at utenriks- og sikkerhetspolitikken ikke bare avgjør OM vi lever. Den legger også veldig mye av rammene for hvordan vi lever.

Punkt 9 summeres opp i slagordet «Rust opp velferden – ikke våpenlagrene». Etter all sannsynlighet vil slutten på krigføringen i Ukraina ikke bety en ny periode med fred, men en ny spiral med militær opprustning på begge sider. Dette vil kreve store ressurser, ressurser som ikke kan benyttes til andre formål. FOR vil mobilisere mot dette, kreve at Norge ensidig starter nedrustning, og at vi i stedet bruker pengene vi sparer på dette på nye velferdsreformer.

Punkt 10 summeres opp i slagordet «Stans krigene – ikke krigsflyktningene». Store ressurser brukes i dag på å forsøke å stanse desperate mennesker som forsøker å komme seg til Vesten. Årsakene til dette er delvis at folk flykter direkte fra krigshandlinger, men i enda større grad

at folk flykter fra fattigdom og nød som er skapt av århundrer med slavehandel og kolonisering, fulgt av postkolonial konflikt og politisk ustabilitet, drevet av stormaktsrivalisering. Norge og andre land i Vesten har ingen moralsk rett til å stenge grensene for folk som flykter fra elendigheten som våre samfunn har bidratt til å forårsake. Alternativet til å akseptere massive migrasjonsstrømmer, kan derfor ikke være stadig strengere og mer inhuman flyktningpolitikk. Det må i stedet være en aktiv politikk for en mer rettferdig global fordeling, med målretta innsats for å bygge infrastruktur i landene flest flykter fra.

Punkt 11 handler om trusselen fra global oppvarming som kommer fra forbruket av fossile energikilder. Skal verden vende seg av med fossil energi, er det åpenbart at utfasingen må starte i de rikeste produsentlandene, som Norge, ikke i fattige oljeprodusenter i Afrika, eller land i Midtøsten, hvor hele samfunnsstrukturen er basert på oljeinntektene. Blant argumentene som nå brukes for at Norge likevel skal fortsette å lete etter mer olje, er at Vesten ikke må bli mer avhengig av å importere energi fra ikke-vestlige land. Det viser krigs-, opprustning og konfrontasjonspolitikken også i praksis vil umuliggjøre alle effektive klimatiltak.

Rettferdighet og frihet som forutsetninger for fred

Fred er en forutsetning for å sikre velferden både for folk i Norge og i andre land, og grunnlaget for å kunne løse flyktning- og klima- og utfordringene. Men samtidig er også ulik godefordeling og utbytting en drivkraft for konflikt og motsetninger mellom folk og stater, og derfor også et politikkområde som et fredsparti må ha fokus på. Punkt 12 og 13 handler om motstand mot EØS, som med sin grunnlovsfesta liberalisme skaper økende ulikhet og grunnlag for sosial dumping. FOR er ikke imot arbeidsinnvandring, men krever at arbeidssøkere fra alle land likebehandles, og at alle som jobber i Norge skal ha norske lønns- og arbeidsvilkår.

Kampen mot utbytting handler om at enkeltmennesket skal kunne rå over mer av sin egen tid. Samtidig må vi, for å unngå klimakatastrofe, vende oss til å forbruke mindre, og da må vi også produsere, og arbeide, mindre. Arbeidstidsreduksjoner er derfor punkt 14 i FORs foreløpige plattform. Dette kan ta form av 4-dagersuke, økt foreldrepermisjon, og innføring av grunninntekt.

Partiets framtid

Målet er å samle 5000 underskrifter slik at FOR kan registreres som parti, og etablere lokal- og fylkeslag over hele landet. 14-punktsprogrammet skal utvides til et mer helhetlig politisk program når vi har fått opp en ordentlig partiorganisasjon, og kan avholde et landsmøte. Da vil vi trolig ta stilling til en god del politiske spørsmål som ikke dekkes av 14-punktsplattformen. Målet for oss som har tatt initiativet til partiet, er imidlertid at vi ikke skal gå inn i flere av de kultur- og identitetspolitiske debattene som kan splitte og avlede den overordnede fredskampen.

Marxistisk teori om krig – kommentar til Anders Ekeland

Av Per Medby

Anders Ekeland publiserte i forrige nummer av «Sosialistisk framtid» artikkelen «Marxistisk teori om krig».¹ Ekelands artikkel er en nyttig og poengtert framstilling av hvordan Marx og Engels stilte seg til ulike kriger mens de levde. Jeg vil imidlertid begrense meg til å kommentere synspunktene jeg er mest uenig i og til å påpeke viktige mangler. Det gjelder spesielt synet på første verdenskrig, herunder gjengivelsen av Lenins synspunkter, som behandles noe lemfeldig av Ekeland. Videre nevner ikke artikkelen verken frigjøringskrigene etter andre verdenskrig eller de sosialistiske revolusjonene som fulgte etter langvarige folkekriger, noe som gjør at den kan framstå som eurosentrisk. Artikkelen stopper på en måte opp med andre verdenskrig. Den problematiserer heller ikke forholdet mellom folkeretten og det nasjonale spørsmålet.

Ekeland kan leses som om at han mener det var feil av arbeiderbevegelsen å reise parolen om å stoppe krigen fordi

arbeiderklassen i de enkelte landene støttet krigføringen. Ekeland støtter likevel ikke krigføring utover det reint defensive. Det synes som om at Ekeland beskriver en annen hypotetisk krig, ikke den som faktisk foregikk.

Den første verdenskrigen gjorde sterkt inntrykk, også i Norge. Da krigen brøt ut gikk de sosialdemokratiske partiene i de krigførende landa inn for krigsdeltakelsen med unntak av det russiske.² I det antimilitaristiske DNA var motstanden mot krigen sterk. I sin åpningstale på landsmøtet i 1915 sa partiets formann (som det het den gangen) Christian Holtermann Knudsen: «*Naar Det norske Arbeiderparti i dag åpner sitt landsmøte, er det under ganske særegne forhold som ingensinde tidligere. Ute i de store land synes verden at være omskapt til en galeanstalt. I over ni måneder har der nu derute foregaat massemyrderier av den mest gruoppvekkende art.*»³

Etter mitt syn er det ingen grunn til at

venstresida bør revurdere sitt syn på den første verdenskrigen. Den første, imperialistiske verdenskrigen var en urettferdig krig, der begge sider i de to imperialistiske stormaktsblokkene kjempa for retten til å utbytte/undertrykke kolonier. Lenin fordømte opportunistene i arbeiderbevegelsen som i denne krigen under dekket av parolen "forsvar fedrelandet" forsvarte sitt eget borgerskaps rett til aggresjon. Det betyr at Lenin vurderte hovedsida i denne krigen som en omfordelingskrig. Han eksemplifiserer dette med at det aldri vil være en rettferdig krig i de tilfeller hvor to slaveeiere sloss om en mer rettferdig fordeling av slavene.⁴

Men dette betydde ikke at Lenin var mot all krig, og han tok heller ikke avstand fra "forsvar av fedrelandet" overalt og til enhver tid. Revolusjonær defeatisme var en taktisk parole knyttet til første verdenskrig. Han gjorde altså en konkret analyse av den konkrete situasjonen. Lenin mente for øvrig at først når borgerskapet var

«Den første, imperialistiske verdenskrigen var en urettferdig krig, der begge sider i de to imperialistiske stormaktsblokkene kjempa for retten til å utbytte/undertrykke kolonier»

Soldater fra uavhengighetshæren ZANLA feirer Zimbabwes selvstendighet i 1980.

styrtet i hele verden ville kriger bli umulige. Her skilte han seg fra samtidas mer borgerlige fredsbevegelse.

Om rettferdig krig

Med hensyn til parolen om "fedrelandsforsvaret" har Lenin et nyansert syn. I den "proletariske revolusjonens militærprogram" skriver han: «Uttrykket "forsvar av fedrelandet" for eksempel, er forhatt av mange, fordi de erklærte opportunistene og kautskyistene bruker det for å dekke til og glatte over løgnene til borgerskapet i den nåværende røverkrigen. Dette er ei kjensgjerning. Men det følger ikke av dette at vi må slutte å tenke over den betydninga de politiske slagorda har. Å anerkjenne "forsvar av fedrelandet" i den nåværende krigen er verken mer eller mindre enn å anerkjenne den som en "rettferdig" krig, en krig i proletariatet sin interesse - vi gjentar, verken mer eller mindre, fordi invasjon kan forekomme i enhver krig. Det ville helt enkelt være tåpelig å forkaste "forsvar av fedrelandet" fra de undertrykte nasjonene si side i krigene

deres mot de imperialistiske stormaktene, eller fra et seierrikt proletariat si side i dets krig mot en eller annen Galliffet i en borgerlig stat.»⁵

Hva slags kriger anser Lenin som progressive og rettferdige? I «Den proletariske revolusjonens militærprogram» nevner han tre typer kriger revolusjonære må støtte⁶:

- revolusjonære kriger, herunder nasjonale frigjøringskriger
- revolusjonære borgerkriger
- I tillegg nevner Lenin forsvarskriger fra sosialistiske land som angripes

Etter den andre verdenskrig har det vært ført mange antikoloniale frigjøringskriger og støtten til disse har skilt sosialister/kommunister fra sosialdemokrater. Flere, men langt fra alle disse krigene har vært ledet av venstrekrefter, men de har vært progressive i den forstand at de har gjort at kolonisystemet har blitt nesten avvikla. Det er påfallende at Ekeland ikke nevner disse krigene.

Det har også vært revolusjonære borgerkriger (folkekriger) som i noen tilfeller har etterfulgt folkekriger mot fremmede okkupanter. Om denne typen kriger finnes det også teorier, bla. Maos teori om folkekrigen. I flere tilfeller førte disse krigene til at revolusjonære bevegelser under ledelse av kommunistpartier erobret statsmakta. Det er også påfallende at Ekeland ikke nevner disse krigene. At Ekeland ikke anerkjenner noen av de tidligere forsøkene på sosialisme er kjent⁷, men i en artikkel om marxisme og krig burde det vært problematisert hvorfor disse ikke anses som relevante.

Om nasjonal sjølråderett

Mye vann har rent i havet siden Lenins tid. Under første verdenskrig var jo parolen å vende våpnene mot eget borgerskap gjennom sosialistiske revolusjoner, «fjenden står i eget land». Slik gikk det ikke i de fleste land, selv om det i kjølvannet av første verdenskrig var tilløp til sosialistiske revolusjoner både i Tyskland og Ungarn som ble slått ned. Det var videre sterk sosial uro i flere andre land. Den eneste revolusjonære bevegelsen som seiret var bolsjevikene etter intervensjonskrig og borgerkrig mot de «hvite». Å reise en slik parole i tilknytning til kriger nå vil bare bety en rein demonstrasjon av avmakt siden den revolusjonære arbeiderbevegelsen står såpass svakt i nesten alle land. Den konkrete situasjonen må alltid vurderes og analyser av historiske hendelser

«En artikkel om marxisme og krig i dagens situasjon burde ha diskutert forholdet mellom det nasjonale spørsmålet og folkeretten»

kan sjelden kopieres og brukes på en helt annen situasjon.

Lenin la stor vekt på nasjonal sjølråderett i motsetning til det som framkommer i artikkelen til Ekeland, men han mente argumentet ikke var relevant når det gjaldt første verdenskrig. «*Det mest utbredte bedrag mot folket som borgerskapet praktiserer i den nåværende krigen, er at det kamuflerer sine røverske mål med ideen om "nasjonal frigjøring". Engelskmennene lover frihet for Belgia, tyskerne frihet for Polen osv. Som vi har sett, dreier det seg i virkeligheten om en krig som føres av dem som undertrykker flertallet av verdens nasjoner, for å befeste og utvide denne undertrykkelsen.*

Sosialistene kan ikke nå sitt store mål uten å kjempe mot all nasjonal undertrykkelse. Derfor må de ubetinget kreve at de sosialdemokratiske partier i de undertrykkende land (især de såkalte "stormakter") skal anerkjenne og forsvare de undertrykte nasjoners selvbestemmelsesrett, og det nettopp i ordets politiske betydning, dvs. retten til politisk løsrivelse. En sosialist i en stormaktsnasjon eller en nasjon med kolonier som ikke forsvare denne retten, er en sjåvinist.»⁸

Denne løsrivelsesretten betyr at nasjoner har rett til å løsrive seg fra staten den tilhører. For eksempel har den samiske nasjonen rett til løsrivelse fra Norge. Om det er å anbefale er en annen sak, men kun det samiske folket skal avgjøre dette hvis en følger Lenins prinsipper.

I diskusjonene rundt Ukrainakrigen har det nasjonale spørsmålet vært sterkt framme i debatten, men da stort sett i tilknytning til Ukrainas nasjonale sjølråderett mot russisk okkupasjon. De nasjonale mindretallene innenfor staten Ukrainas grenser og deres interesser har vært tillagt liten vekt. For eksempel har få framholdt løsrivelsesretten til det russiske flertallet på Krym.

Så godt som alle debattanter er enige om at Russlands angrep er folkerettsstridig og at Ukraina i henhold til folkeretten har rett til sjølforsvar. Det betyr at noen løsrivelse ikke vil være innenfor folkeretten uavhengig av hva et flertall på Krym vil måtte mene. Bare hvis både Russland og Ukraina går med på å holde folkeavstemning vil en løsrivelse være i tråd med folkeretten.

Dette eksempelet viser at den marxistiske teorien om nasjonal løsrivelsesrett i noen

tilfeller står i motstrid til moderne folkerett. Lignende eksempler finnes det mange av rundt om i verden. På Lenins tid eksisterte knapt nok noen folkerett. At dette ikke ble vektlagt av han og hans samtidige er derfor ikke så rart. En artikkel om marxisme og krig i dagens situasjon burde ha diskutert forholdet mellom det nasjonale spørsmålet og folkeretten. Her er det opplagt dilemmaer og ingen enkle svar. En svekkelse av folkeretten i en situasjon hvor USA forsøker å erstatte den med en regelbasert orden vil neppe være i henhold til små nasjoners interesser. Dette kunne blitt opphavet til en interessant diskusjon.

For å oppsummere har jeg liten tro på at det er mulig å etablere en marxistisk «grand theory» om kriger. Hver krig må analyseres selvstendig og bare i liten grad går det an å trekke generelle slutninger om hvordan sosialister/kommunister skal forholde seg til bestemte kriger ut fra en teori. Kriger har ofte en sammensatt karakter (både nasjonal forsvarskrig, borgerkrig og stedfortrederkrig) og hva man lander på i den konkrete analysen bestemmes av hvilken dimensjon som en oppfatter som mest viktig. I så måte er jeg enig med Ekeland. Jeg mener også at spørsmål rundt krig og fred må få en større plass på

venstresida enn det har hatt de siste tiårene. I så måte er det interessant hvordan de marxistiske klassikerne vurderte krigene i sin samtid.

Dagens situasjon er prega av imperialistisk rivalisering og stor krigsfare og en tredje verdenskrig truer bak horisonten. Selv om jeg er mot å trekke for klare historiske paralleller synes jeg situasjonen ligner mer på første verdenskrig enn på andre verdenskrig. Jeg mener derfor krefte bør settes inn på å reise en antikrigsbevegelse for å hindre en slik verdenskrig.

Kilder:

1. «Marxistisk teori krig», *Sosialistisk framtid*, 1/2023, s. 16-25.
2. Begrepet sosialdemokratisk hadde den gangen en svært forskjellig betydning fra i dag. På denne tida kalte alle sosialister seg sosialdemokrater (både revolusjonære og reformister). Også begrepene demokrati og diktatur ble brukt på en annen måte enn i dag.
3. Det Norske arbeiderparti: Protokoll over forhandlingene paa det 22. landsmøte i Trondhjem, fra 22. til 26. mai 1915, s.5.
4. «Sosialisme og krig», Oktober forlag 1976, s. 12.
5. «Den proletariske revolusjonens militærprogram», Oktober forlag 1976, s. 43.
6. «Den proletariske revolusjonens militærprogram», Oktober forlag 1976, s. 41-43.
7. Anders Ekeland og Per Lorentzen: «Hjulet er ikke funnet opp», Gnist nr. 3/2022, s.80-84.
8. «Sosialisme og krig», Oktober forlag 1976, s. 23.

«Dagens situasjon er prega av imperialistisk rivalisering og stor krigsfare og en tredje verdenskrig truer bak horisonten»

Mao Tsetung taler til tilhengere under frigjøringskrigen mot Japan i 1944.

Marxisme og fred

Av Aslak Storaker

I Sosialistisk framtid nummer 1 2023 har Anders Ekeland en lengre artikkel om marxisme og krig der han drøfter datidas ledende marxisters stillingstagen til første verdenskrig og hvilke lærdommer vi kan trekke av dem i dag. Denne artikkelen vil inneholde omfattende samtidige sitater for å vise at Ekeland framstiller bolsjevikenes krigsmotstand på en feilaktig måte, at han konstruerer historisk feilaktige påstander om det serbiske sosialistpartiets rolle og at hans synspunkt om å alltid ta militær stilling for den angrepne part ikke har dekning i marxistisk teori. Viktigst er det likevel at han ikke diskuterer hvordan atomvåpnenes eksistens gjør at alle spørsmål om krig og fred må stilles på en ny måte.

Spiltelsen i arbeiderbevegelsen under første verdenskrig

Første verdenskrig var den blodigste krigen verden til da hadde sett. Det er anslått at 17 millioner mennesker ble drept. Blant marxister var og er det dominerende synet å forklare krigsutbruddet som et resultat av motsetninger mellom ulike imperialistiske stater. I forkant av krigen vedtok den andre Internasjonales kongress i Basel i 1912 en resolusjon der det het at det var

den internasjonale arbeiderbevegelsens plikt å forsøke å hindre krigsutbrudd i de involverte landene, og videre at:

«Dersom en krig likevel bryter ut er det deres plikt å intervenere til fordel for hurtig avslutning av krigen og å bruke alle deres krefter til å utnytte den økonomiske og politiske krisen som følge av krigen til å reise en opprørsstemning i folket og dermed framskynde fallet til det kapitalistiske klasseherredømmet.¹»

Mer spesifikt om konflikten mellom Serbia og Østerrike-Ungarn, som var den utløsende årsaken til verdenskrigen, het det:

«når tsarismen nå forsøker å framstå som frigjøreren av nasjonene på Balkan, er det bare for å gjenerobre hegemoniet på Balkan i en blodig krig under et hyklersk påskudd» og videre at «det er oppgaven til arbeiderne i [Tyskland, Frankrike og England] å kreve av deres myndigheter at de avstår fra å støtte enten Østerrike-Ungarn eller Russland, at de avstår fra noen slags intervensjon i problemene på Balkan og opprettholder absolutt nøytralitet. En krig mellom de tre ledende siviliserte folkene over den serbisk-østerrikske konflikten over en havn ville være kriminell galskap.»

Likevel, når konflikten brøt ut to år seinere endte det store flertallet av arbeiderpartiene med å stemme for krigsbevilgningene i sine respektive nasjonale parlamenter, med henvisning til patriotisme, forsvar av fedrelandet og krig for demokratiet mot reaksjonen. Dette representerte starten

på delingen av den internasjonale arbeiderbevegelsen i en reformistisk, sosialpatriotisk leir og en revolusjonær, internasjonalistisk leir. Den siste leirens fremste representanter var de russiske bolsjevikene og Spartakistforbundet i Tyskland, men også sosialistpartiet i Serbia som i tråd med Basel-resolusjonen nektet å stemme for krigskredittene i parlamentet, på tross av at det var angrepet på Serbia som var den umiddelbare årsaken som utløste krigen.

Krigsmotstandere innenfor arbeiderbevegelsen fra alle de krigførende og flere av de nøytrale landene samlet seg i 1915, først under den internasjonale sosialistiske kvinnekongressen i Bern, og deretter under Zimmerwaldkongressen, begge i det nøytrale Sveits. I resolusjonen fra Bern, forfattet av Clara Zetkin, het det:

«Arbeidende kvinner av folket! I disse vanskelige tidene har sosialistiske kvinner fra Tyskland, England, Frankrike og Russland samlet seg. Deres vanskeligheter og lidelser har rørt ved hjertene deres. For deres skyld og for deres families skyld, ber de dere om å arbeide for fred. På samme måte som deres ideer møttes på tvers av slagmarken må dere gå ut i alle land med ropet: Fred! Fred!²»

I et forslag fra bolsjevikene, som ble nedstemt til fordel for Zetkins forslag med 6 mot 21 stemmer, het det at:

«denne krigen er en imperialistisk krig, forårsaket av kampen mellom de hersken-

Soldater under første verdenskrig. Wikimedia commons

nær defeatisme», som han karakteriserer på følgende måte: «Man ønsker – og arbeider på ulike måter for – at ens egne herskere skal tape og at det andre landets herskere skal vinne¹⁰» og å «ønske sitt eget lands nederlag i krigen, å ønske seier til angriperne¹¹». Det er riktig at marxistiske teoretikere, særlig før første verdenskrig, kunne argumentere for at angrepskriger kunne spille en frigjørende rolle dersom de representerte et sosialt system som var overlegent det sosiale systemet til den angrepne part, særlig jmf. de franske revolusjonskrigene som Ekeland er inne på. Men dette var ikke Lenin og bolsjevikenes hovedposisjon i forhold til første verdenskrig. Deres posisjon var at krigen primært ikke var en nasjonal frigjøringskrig, men en interimperialistisk krig der alle de krigførende stormaktene førte en undertrykkelsespolitikk overfor nasjonene de kontrollerte og kjempet for å kontrollere, og

at arbeiderklassen i alle land måtte kjempe for å omgjøre den imperialistiske krigen mellom ulike land til en borgerkrig mellom klassene innenfor hvert enkelt land, som med arbeiderklassens seier ville lede til en sosialistisk revolusjon og avslutning av verdenskrigen. Lenin formulerer det slik i pamfletten «Sosialisme og krig» fra 1915:

«Det engelske og franske borgerskapet bedrar folket når det sier at det fører krig for folkenes og Belgias frihet: i virkeligheten fører de krig for å beholde de koloniene det har stjålet på en skammelig måte. De tyske imperialistene ville straks ha gitt Belgia osv. fri hvis engelskmennene og franskmennene hadde delt sine kolonier med dem på "hederlig vis". Det særegne ved situasjonen er at i denne krigen blir koloniernes skjebne avgjort gjennom en krig på kontinentet. Sett ut fra den borger-

lige rettferdighet og den nasjonale frihet (eller nasjonenes rett til å eksistere) ville Tyskland absolutt ha rett overfor England og Frankrike, for det er "forfordelt" når det gjelder kolonier, dets fiender undertrykker uten sammenligning flere kolonier enn det selv gjør, og hos dets allierte, Østerrike, har de undertrykte slaverne større frihet enn de har i Tsar-Russland, dette virkelige "fengsel for folkene". Men heller ikke Tyskland fører krigen for å befri, men for å undertrykke nasjonene. Det er ikke sosialistenes oppgave å hjelpe en yngre og sterkere røver (Tyskland) med å plyndre eldre og mer forspiste røvere. Sosialistene må utnytte kampen mellom røverne til å styrte dem alle sammen¹²»

Og videre:

«England raner Tysklands og Tyrkias kolonier, Russland gjør det samme med Galisia og Tyrkia, Frankrike er ute etter Alsace-Lorraine og til og med venstre Rhinbredd, med Italia er det sluttet en traktat om delingen av byttet (Albania, Lille-Asia), med Bulgaria og Romania blir det også tinget om delingen av byttet. I den nåværende krigen mellom de nåværende regjeringene er det umulig å hjelpe Belgia på annen måte enn med å hjelpe til med å kvele Østerrike eller Tyrkia osv.!! Hva har "forsvaret av fedrelandet" med dette å gjøre?? Nettopp i dette ligger det

«Antikrigsrevolusjoner først i Russland i 1917, og Bulgaria og Tyskland i 1918 var seinere de utløsende årsakene til at disse landene trakk seg ut av krigen og første verdenskrig tok slutt.»

særegne ved den imperialistiske krig, en krig mellom reaksjonære borgerlige regjeringer som historisk har overlevd seg selv, en krig som blir ført for å undertrykke andre nasjoner. Den som rettferdiggjør deltakelsen i denne krigen, han foreviger den imperialistiske undertrykkelsen av nasjonene. Den som forkynner utnyttning av regjeringenes nåværende vansker til kamp for den sosiale revolusjon, han forsvaret alle nasjoners virkelige frihet som bare kan realiseres under sosialismen.»

Dersom de russiske arbeiderne hadde hørt på Ekelands posthumeriske oppfordring om å støtte krigen av hensyn til Serbias kamp for uavhengighet fra Østerrike-Ungarn, ville de med dette også sementert det russiske tsarveldets undertrykking av Polen og de baltiske landene, Storbritannia og Frankrikes kolonisering av de arabiske landene som tidligere lå under det osmanske riket, osv. osv. Lenin vender flere ganger tilbake til den feilaktige parolen om «forsvar av fedrelandet» under første verdenskrig, blant annet i «Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky», der han skriver:

«Å godkjenne «fedrelandsforsvaret» betyr ut fra proletariatets standpunkt å rettferdiggjøre den gitte krig, å godkjenne dens berettigelse. Og da krigen (både under monarkiet og under republikken) fremdeles er en imperialistisk krig – uansett hvor de fiendtlige troppene står i det gitte

«De arbeidet ikke for Tysklands seier over Russland, men for arbeiderklassens revolusjonære maktovertagelse i alle de krigførende statene.»

øyeblikk, i mitt eget eller et fremmed land, – så betyr det å godkjenne fedrelandsforsvaret i virkeligheten å støtte det imperialistiske, rovgriske borgerskap, det betyr fullstendig forræderi mot sosialismen. ... En sosialist, en revolusjonær proletar, en internasjonalist resonnerer annerledes: krigens karakter (om den er reaksjonær eller revolusjonær) avhenger ikke av hvem som angrep og i hvis land «fienden» står, men den avhenger av hvilken klasse det er som fører krigen, hvilken politikk vedkommende krig fortsetter. Hvis vedkommende krig er en reaksjonær imperialistisk krig, dvs. en krig sogn føres av to verdensomspennende grupper av det imperialistiske voldselskende, rovgriske reaksjonære borgerskap, så forvandles ethvert borgerskap (selv det i et lite land) til en deltaker i plyndringen, og min oppga-

ve som representant for det revolusjonære proletariat er å forberede den proletariske verdensrevolusjon som den eneste redning fra verdenskrigens redsler.¹³»

Lenin og «revolusjonær defeatisme»

Ekeland har rett i at Lenin ved utbruddet av verdenskrigen ga visse uttrykk for «revolusjonær defeatisme». Dette ga seg uttrykk i en uttalelse fra bolsjevikenes sentralkomiteé i en uttalelse fra november 1914:

«Under de nåværende forhold er det umulig fra det internasjonale proletariats standpunkt å avgjøre hva som er det minste ondet for sosialismen: Nederlaget til den ene eller andre av de krigførende nasjonene ... For oss russiske sosialdemokrater kan det derimot ikke herske tvil om at det fra standpunktet til arbeiderklassen i alle nasjonene i Russland, så vil det minste ondet være nederlaget til det tsaristiske monarkiet, den mest reaksjonære og barbariske myndigheten som undertrykker det største antallet nasjoner og den største folkemassen i Europa og Asia.¹⁴»

Men dette var et slagord retta spesifikt inn mot de russiske sosialistene (selv om det også ga utilsikta ammunisjon til de tyske krigstilhengerne) på grunn av de spesifikke omstendighetene i Russland – ikke et allment slagord for den internasjonale arbeiderbevegelsen. Og det var et underordna supplement til hovedsynspunktet

HÔTEL ET PENSION BEAU-SÉJOUR, ZIMMERWALD
TENU PAR
SAM GERSTER.

Hotellet Beau Séjour hvor Zimmerwaldkonferansen ble holdt. Wikimedia commons.

Koloniseringen av Afrika 1913, av Erik Bolstad. Lisens CC BY SA 3.0.

til bolsjevikene, som var å gå mot alle de krigførende regjeringer og stanse den imperialistiske krigen ved hjelp av en sosialistisk revolusjon. De arbeidet ikke for Tysklands seier over Russland, men for arbeiderklassens revolusjonære maktovertagelse i alle de krigførende statene.

Ekeland har også rett i at Lenin slutta å bruke defaitistiske slagord etter februar-revolusjonen i 1917. Det skyldtes både at tsarismen da var erstatta med en borgerlig-demokratisk regjering og at slagordet ble negativt mottatt av de russiske arbeiderne. Men denne endringen var ikke avgjørende for bolsjevikenes stillingtagen til krigen, som Hal Draper skriver om Lenins møte med arbeidernes «revolusjonære defensisme»:

«Det praktiske problemet var hvordan man skulle nå ut til dem, ikke ved å endre sin uforsonelige motstand mot krigen, men ved å gjøre den forståelig for dem, tilpasse dem til deres måte å tenke på. ... [Lenins] program for forsvar av nasjonen var et revolusjonært program: Folkets virkelige interesser kan ikke bli forsvart ved å støtte krigen, men bare ved å styrte kapitalismen og bryte fundamentalt med imperialismen. ... defaitisme-slagordet hadde bare mening for en krig mellom det tsaristiske føydale despotiet mot en progressiv kapitalistisk revolusjonær kraft ... Lenins [nye] kurs viste at defaitisme ikke er et nødvendig element i en konsistent revolusjonær antikrigsposisjon.¹⁵»

Etter oktoberrevolusjonen uttaler Lenin seg positivt om «revolusjonær defensisme» til forsvar for sosialistiske stater etter arbeiderklassens maktovertagelse i samfunnet, men avviser slagordet som «forræderi mot sosialismen» under før-sosialistiske forhold¹⁶. Hva med skillet mellom angripe og angrepne? Trotskij behandler dette i pamfletten «The War and the international» (1914), der han argumenterer for at det marxistiske synet på krig handler om hvordan krigen bidrar til produktivkreftenes utvikling og arbeiderklassens befrielse, og problematiserer skillet mellom angrep og forsvar med henvisning til den tysk-franske krigen i 1870:

«Spørsmålet om de umiddelbare internasjonale politiske hendelsene som leder til krig står uavhengig av krigens vurdering fra et historisk-materialistisk synspunkt. Den tyske krigen mot det bonapartistiske monarkiet var historisk uunngåelig. I den krigen var de historiske utviklingskreftene på tysk side. Men disse historiske tendensene predeterminerer ikke i seg selv spørsmålet om hvilken part som var interessert i å framprovosere krigen i året 1870. Vi vet meget godt at internasjonal politikk og militære overveielser førte Bismarck til å ta det faktiske initiativet til krigen. Det kunne imidlertid like gjerne ha vært motsatt. Med større forutsigbarhet og energi kunne regjeringen til Napoleon den tredje ha kommet Bismarck i forkjøpet og startet krigen noen år tidligere. Det ville ha endret de umiddelbare aspektene ved hendelsene, men det ville ikke hatt noen

«Å dø ved fronten er selvsagt ikke et bevis på at man støtter krigen under en situasjon ved tvungen mobilisering.»

betydning for den historiske vurderingen av krigen.¹⁷»

Trotsky kommenterer samme sted den pågående verdenskrigen med å gjøre narr av de respektive krigførende landenes og de sosialistiske krigstilhengernes ulike begrunnelser:

«Østerrike var, naturligvis, bare ledet av å forsvare grensene sine fra sin uregjerlige nabo. ... Og Tyskland, på sin side, var som vi allerede vet tvunget av nødvendigheten til å beskytte sin egen stat. ... Er det ikke da klart at et intelligent selvforsvar ikke vil vente på å bli angrepet av fienden, men vil komme dem i forkjøpet og gå på offensiven med det samme? ... Frankrike kunne ikke tillate nedkjempelsen av Russland på grunn av deres eget selvforsvar. England oppga den umiddelbare trusselen mot de britiske øyene fra et styrket Tyskland ved andre siden av kanalen som motiv for sin intervensjon. Og til slutt oppga også Russland behovet for selvforsvar. Det er sant at ingen truet det russiske territoriet. Men nasjonal kontroll, må du merke deg, består ikke bare av territorium, men i andre, tilknyttede faktorer som innflytelse over svakere stater. Serbia «tilhører» den russiske innflytelsessfæren og tjener hensikten med å opprettholde den såkalte maktbalansen på Balkan, ikke bare balansen mellom de baltiske statene men også mellom russisk og østerriksk innflytelse. Et vellykket østerriksk angrep på Serbia truet med å forskyve denne balansen i Østerrikes retning, og ville derfor bety et indirekte angrep på Russland. ... Det er unødvendig å legge til at også Serbia og Montenegro kunne legge fram bevis på deres defensive karakter. Dermed var alle land på defensiven, og ingen på offensiven. ... så når franskmenn og tyskere skjærer halsen av hverandre gjør de det ikke som tvungne borgere av en borgerlig republikk og Hohenzoller-monarkiet, men som sosialister under det spirituelle lederskapet til deres partier, ikke som en kollaps for Internasjonale. For kriteriene er de samme for en tysk sosialist som

skjærer strupen av en franskmann, som for en fransk sosialist som skjærer strupen av en tysker.»

De serbiske sosialistenes krigsmotstand

Trotsky skriver samme sted at

«Om ideen om en 'defensiv krig' overhode har noen mening, så gjelder det definitivt Serbia i dette tilfellet. Likevel var våre venner Ljaptchevitsj og Katzlerovitsj urokkelige i sin overbevisning om at oppgaven deres som sosialister var å nekte å stemme for tillit til myndighetene. Denne skribenten var i Serbia ved krigens begynnelse. I parlamentet var det en atmosfære av ubeskrivelig nasjonal entusiasme. Det ble foretatt en avstemning over krigskredittene. Avstemningen ble foretatt ved opprop. To hundre delegater hadde svart 'ja'. Så kom et øyeblikk med dødelig stillhet der stemmen til sosialisten Ljaptchevitsj sa 'nei'. Alle følte den moralske styrken i denne protesten, og dette øyeblikket har festet seg uutslettelig i min bevissthet.¹⁸»

Også Lenin skriver om tilfellet Serbia at

“Hvis denne krigen var en isolert krig, altså om den ikke var forbundet med den allmenne europeiske krigen, ville det vært plikten til alle sosialister å ønske seier for det serbiske borgerskapet som den eneste korrekte og uunngåelige konklusjonen å trekke fra det nasjonale aspektet i den nåværende krigen. ... [Men] det nasjonale elementet i den serbisk-østerrikske krigen er ikke, og kan ikke være, av noen alvorlig betydning for den allmenne europeiske krigen. ... For Serbia, for kanskje rundt en prosent av deltakerne i den nåværende krigen, er krigen en fortsettelse av politikken til de borgerlige frigjøringsbevegelserne. For de andre nittini prosentene er krigen en fortsettelse av den imperialistiske politikken, altså det avfældige borgerskapet som bare er i stand til å voldta nasjoner, ikke å befri dem.¹⁹»

Ekeland skriver om det serbiske sosialistpartiets krigsmotstand at det var «langt fra unison enighet om at det var riktig og/eller viktig»²⁰ å stemme mot krigskredittene, at partiets leder døde ved fronten, og at motstanden mot krigskredittene «spiller liten rolle hvis de deltok i – og mobiliserte til – motstand mot angrepet fra Østerrike-Ungarn»²¹. Dette framstår som en grov feilrepresentasjon av de serbiske sosialistenes faktiske posisjon, og Ekeland legger ikke fram en eneste kilde sin tolkning av begivenhetene han beskriver. Basert på tilgjengelige kilder synes det mot-

«I vår tid kan ikke stormaktskonflikt diskuteres seriøst uten å ta atomkrigstrusselen med i ligningen.»

satte å være tilfellet.

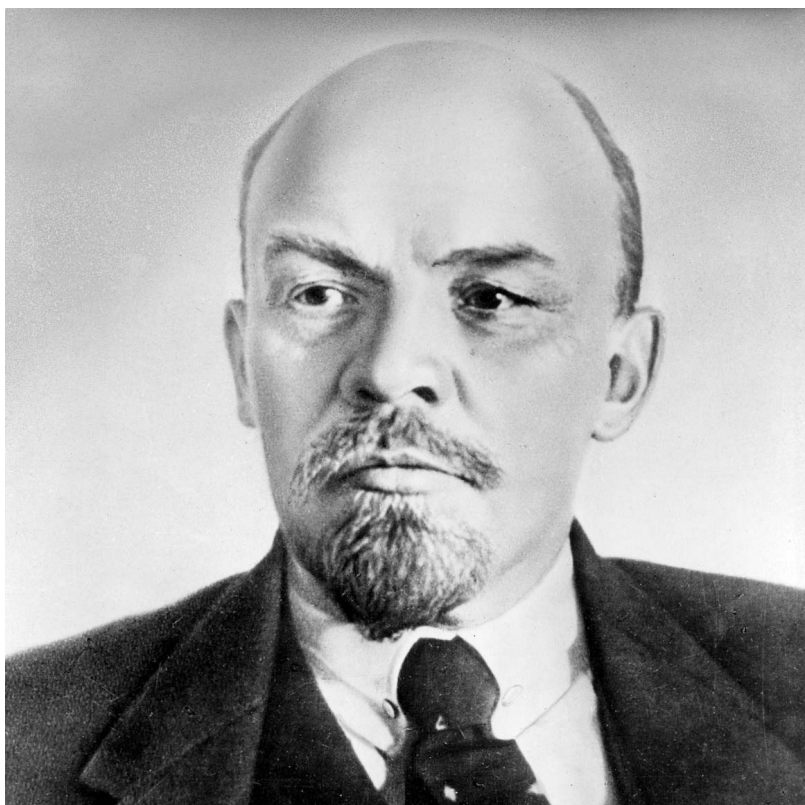
I et brev den serbiske sosialisten Dušan Popović skrev i 1915 går det fram at

«For oss var det avgjørende faktum at krigen mellom Serbia og Østerrike bare var en liten del av en større totalitet, bare innledningen til en altomfattende europeisk krig, og dette – var vi fullstendig overbeviste om – kunne ikke unngå å ha en tydelig formulert imperialistisk karakter. Derfor vurderte vi – som en del av den store, sosialistiske, proletariske internasjonale – at det var vår plikt å gå resolutt mot krigen. ... De senere hendelser har bare forsterket vår oppfatning av krigen ... Dessverre hadde vi altfor rett. Krigen har ødelagt Serbia. Det vil være en underdrivelse å si at landet har blitt desimert: halvparten, og den beste halvparten, av befolkningen vår har blitt ødelagt. Tapene i kampene kommer i tillegg til andre,

enda større tap forårsaket av tyfus og andre epidemier som, som et resultat av administrativt kaos, byråkratisk neglisjering og korrupsjon, har krevd talløse ofre. Det som var det beste og mest verdifulle i Serbia eksisterer ikke lenger. 'Stor-Serbia vil ikke ha noen serbere': dette er nå blitt et populært uttrykk blant oss. Folket er fullstendig utslitt. Alle lengter etter fred.²²»

Sammenlign gjerne dette med Ekelands militaristiske hyllest av den samme perioden som «heroisk motstand som påførte Østerrike-Ungarn tre nederlag høsten 1914²³»!

Popović skriver også om dødsfallet til Dimitrije Tucović ved fronten, som jeg antar er den Ekeland henviser til som den serbiske sosialistlederen som døde ved fronten, og som han tar til inntekt for at det fantes en reell «defensisme» blant sosialistene. Om dette skriver Popović at det var fullstendig enighet i partiet om krigsmotstanden fra første stund, og at dette ble slått fast av sentralkomiteen under ledelse av selvsamme Tucović, og at hans død inspirerer til å hevne ham ved å arbeide enda hardere for å få slutt på krigen. Å dø ved fronten er selvsagt ikke et bevis på at man støtter krigen under en situasjon ved tvungen mobilisering. Samme Tucović hadde også deltatt som soldat under Balkankrigene i 1912 og deltatt i kamper i Albania han beskrev som «kriminelle drap på en hel nasjon», og fordømte

Lenin. Bilde fra Wikimedia commons.

Trotskij. Bilde fra Wikimedia commons.

Dimitrije Tucović. Bilde fra Wikimedia commons.

i boka «Serbia og Albania: Et bidrag til kritikken av erobringspolitikken til det serbiske borgerskapet» etter krigen¹⁴, noe som skulle bevise både hans antimilitaristiske overbevisninger og at disse ikke hindret ham fra å måtte delta i kriger han personlig ikke støttet. Ifølge en artikkel av Dragan Plavšić motsatte de serbiske sosialistene seg ikke mobilisering ut fra en holdning om at de måtte ta del i folkets lidelser. I et brev 4. august skrev Tucović:

«Når det gjelder meg, du kjenner meg, jeg kommer til å ta fatt på sakene sakte men sikkert, men på samme måte som jeg aldri har gjort det tidligere, kommer jeg heller ikke nå til å gjemme meg fra skjebnen som rammer hele nasjonen»²⁴.

I juli 1915 var det serbiske sosialistpartiet blant underskriverne av «Manifestet til de sosialistiske partiene på Balkan» der det het at krigen handlet om oppdelingen av Balkan og Tyrkia, og videre at

«Krigen som myndighetene vil kaste de balkanske folk inn i – som også gjelder for

bulgarerne, rumenerne og grekerne – vil ikke være en forsvarskrig eller en krig for nasjonal enhet, men en krig der de balkanske hærene vil være underlagt kommandoen til St. Petersburg eller Berlin. ... Sammen med verdensproletariatet reiser sosialdemokratiet på Balkan i dag fredsfanen, og bekrefter på det sterkeste sin beslutning om å kjempe side om side med proletariatet i hele verden, forbli på den revolusjonære klassekampens grunn for sosialismens seier, som ved å avskaffe årsakene til nasjonale motsetninger og krig vil skape grunnlaget for brorskap og varig fred mellom folkene. Ned med krigen!²⁶» I en internasjonal appell fra 1917 undertegnet av Popović og Katzlerovitsj heter det også at

«Det livsnødvendige behovet til det serbiske folket er ikke en forlengelse av krigen, men en rask fredsslutning. Dette er det eneste forholdet under hvilket den endelige ødeleggelsen av det serbiske folket kan bli forhindre²⁷».

Det er med andre ord ingenting som ty-

der på at Ekelands antagelser om splittelse blant de serbiske sosialistene eller at de mobiliserte for deltakelse i krigen, medfører riktighet.

Krigen og atomvåpenspørsmålet

Som nevnt innledningsvis nevner ikke Ekeland spørsmålet om atomvåpen i sin artikkel. Dette er åpenbart noe som verken Marx, Engels eller Lenin hadde forutsetninger for å ta stilling til, men en marxistisk analyse av krig må alltid være en konkret analyse av den konkrete situasjonen, og i vår tid kan ikke stormaktskonflikt diskuteres seriøst uten å ta atomkrigstrusselen med i ligningen. Heldigvis ble dette utførlig diskutert av marxister under den kalde krigen, og nå som vi er i en situasjon med fare for ny verdenskrig mellom atommakter er det verdt å hente den fram igjen.

Både Marx og Lenin hadde ansett krig som et beklagelig, naturlig utspring av inter-imperialistiske motsetninger i kapitalistiske samfunn, som kunne skape forutsetninger for revolusjon gjennom å skjerpe motsetningene i det kapitalistiske samfunnet og undertrykkelsen av arbeiderklassen, eller gjennom at en framskreden stat spredte sin progressive samfunnsmodell til en tilbakeliggende stat. Med atomrevolusjonen måtte denne måten å anse krig på forkastes.

I en artikkel i *European Journal of International Security* i 2017 skriver Campbell Craig at mens Trotskij, Lenin og Stalin anså storkrig som en uunngåelig og sentral bestanddel av internasjonale relasjo-

«Alle positive marxistiske begreper om frigjøring, sosialisme osv. forutsetter at menneskeheten eksisterer.

Hovedmotsetningen til dette er en kjernefysisk krig som kan utradere menneskeheten.»

ner, førte avstaliniseringen i Sovjetunionen til at den etterfølgende lederen Nikita Khrusjtsjov kom fram til at atomvåpnene hadde ugyldiggjort det tradisjonelle synet på mellomstatlig krig, noe Craig omtaler som «en av de mest betydningsfulle avgjørelsene i det tyvende århundre»²⁸. Med Khrusjtsjovs egne ord:

«En atomkrig ville forårsake en enestående ødeleggelse av byer og fabrikker. Det ville forårsaket døden til hundrevis på hundrevis av millioner mennesker. Det ville ødelegge velstand skapt av mange generasjoner og ville påvirket alle folk, alle nasjoner. Konsekvensene ville være ødeleggende for livet til framtidige generasjoner. Vi ville begå en forbrytelse overfor nåtidige og framtidige generasjoner hvis vi slo oss til ro med en slik uunngåelig skjebne i stedet for å forsøke å forhindre en verdenskrig. ... Dette er vårt syn på spørsmålet om krig og fred.»²⁹

Karel Kára teoretiserer rundt dette i artikkelen *On the Marxist Theory of War and Peace* fra 1968:

«Eksistensen av atomvåpen har brakt mange endringer inn i forholdet [mellom krig og fred]. I fortiden betydde krig massiv ødeleggelse av produktivkreftene, men det truet ikke med å ødelegge dem fullstendig. Samtidig førte krig i en viss grad til utviklingen av teknologi og dermed også av produktivkreftene. Seierherren

var vanligvis i stand til å akselerere økonomisk vekst på bekostning av den beseirede, og gjennom anneksjoner og investeringer styrke sin økonomiske posisjon. I en global atomkrig forsvinner alle muligheter for at konflikten utgang kan føre til en positiv utvikling av produktivkreftene, dette gjelder også for 'seierherren'.³⁰»

Kára skriver videre at

«Menneskehetens eksistens er en essensiell forutsetning for eksistensen av alle andre fenomener som kapitalisme, sosialisme, demokrati, religion, familie, kjærlighet og annet, siden disse bare kan eksistere i et menneskelig forhold. Fra et marxistisk synspunkt er eksistensen av menneskeheten en forutsetning for eksistensen av alle andre verdier. Tapet av denne verdien fører til tapet av alle andre verdier og det er derfor ikke noen valgmulighet mellom eksistensen av menneskeheten og andre verdier.»³¹

Derav konkluderer han at:

«Det er foreningen og motsigelsen mellom den sosiale klassen og de politiske interessene og ideologiske holdningene til visse klasser og sjikt på den ene siden, og den generelle tendensen til selvoppholdelse til menneskeheten på den andre, som skaper hovedmotsigelsen i verden i vår tid, med andre ord motsigelsen mellom de mest reaksjonære delene av monopolkapitalen og

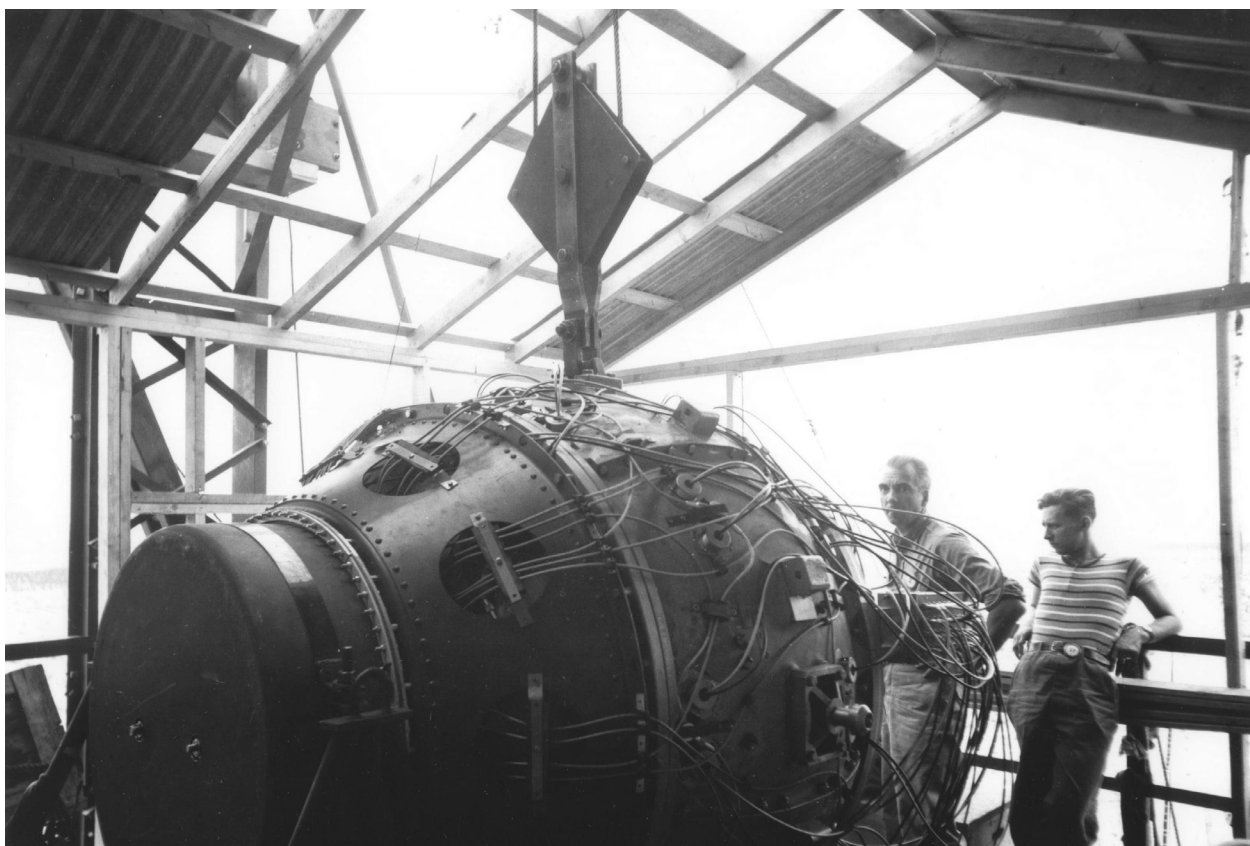
militære grupper, og de som tjener dem, og alle andre som engasjerer seg i kjernefysisk sjansespill, og de som motarbeider alle forsøk på å eliminere denne trusselen på den ene siden, og de objektive interessene til verden på den andre.»

Altså: Alle positive marxistiske begreper om frigjøring, sosialisme osv. forutsetter at menneskeheten eksisterer. Hovedmotsigelsen til dette er en kjernefysisk krig som kan utradere menneskeheten. Hovedmotsigelsen blir dermed mellom de som er villig til å risikere atomkrig for å nå politisk-økonomiske mål på den ene siden og de objektive interessene til menneskeheten om å fortsette å eksistere på den andre siden. Dette blir videre diskutert av den amerikanske marxisten John Somerville i antologien *Soviet Marxism and Nuclear War* i 1981. Han spør:

«Hvilke konklusjoner følger hvis det samtidige problemet med bruk og rettferdiggjøring av krig vi leder ut fra Marx' historiske syn på samfunnet – at menneskers kvalitative forandringer av den teknologiske basisen for samfunnet fører til forandringer i overbygningen slik som moral og politiske prinsipper?»

og svarer selv på spørsmålet:

«Ingen marxist kan fornekte konseptet med rettferdig krig. Men virkeligheten er at vi står overfor en ny situasjon der

Den første atombomben, Trinity, for prøvesprengning. Bilde fra Wikimedia commons.

krig kan bli ført med kjernefysiske våpen, og ingen har rett til å gjøre slutt på verden, ingen har rett til å ødelegge hele menneskeheten. Derfor er det ikke rett å føre en kjernefysisk krig for en krig for nasjonal frigjøring. Faktisk er det slik at en kjernefysisk krig ville umuliggjøre nasjonal frigjøring fordi det ville ødelegge nasjonen.³²»

Altså: En i utgangspunktet rettferdig krig slutter å være rettferdig dersom den leder til atomkrig: en atomkrig kan utslette menneskeheten og dermed også muligheten til at noe levende vesen overhodet kan ha en persepsjon av "rettferdighet" som standpunktet forutsetter. Og videre:

«Problemstillingen jeg reiser handler altså om bruken av kjernefysiske våpen. Og en kan ikke løse det problemet med å snakke om en rettferdig krig eller en nasjonal frigjøringskrig. La meg gjenta: En kan ikke løse problemet med kjernefysisk krig med å snakke om en rettferdig krig eller en nasjonal frigjøringskrig. Hvis en skal løse problemet med kjernefysisk krig trengs det nye konsepter og nye politiske strategier.³³»

Dette har jeg savnet i den norske debatten om våpenleveranser til Ukraina. Blant våpentilhengerne har atomvåpenspørsmålet knapt blitt reist i det hele tatt, og i den grad det har det har det blitt avfeid med at ingen statsledere vil risikere atomkrig og at en ikke må gi etter for atomutpres-

«På marxistisk grunnlag holder det ikke å forsøksvis påvise at den pågående krigen er rettferdig for å involvere seg militært til fordel for den ene av partene.»

sing. Om dette temaet viser Sommerville til den amerikanske regjeringen under Cubakrisen:

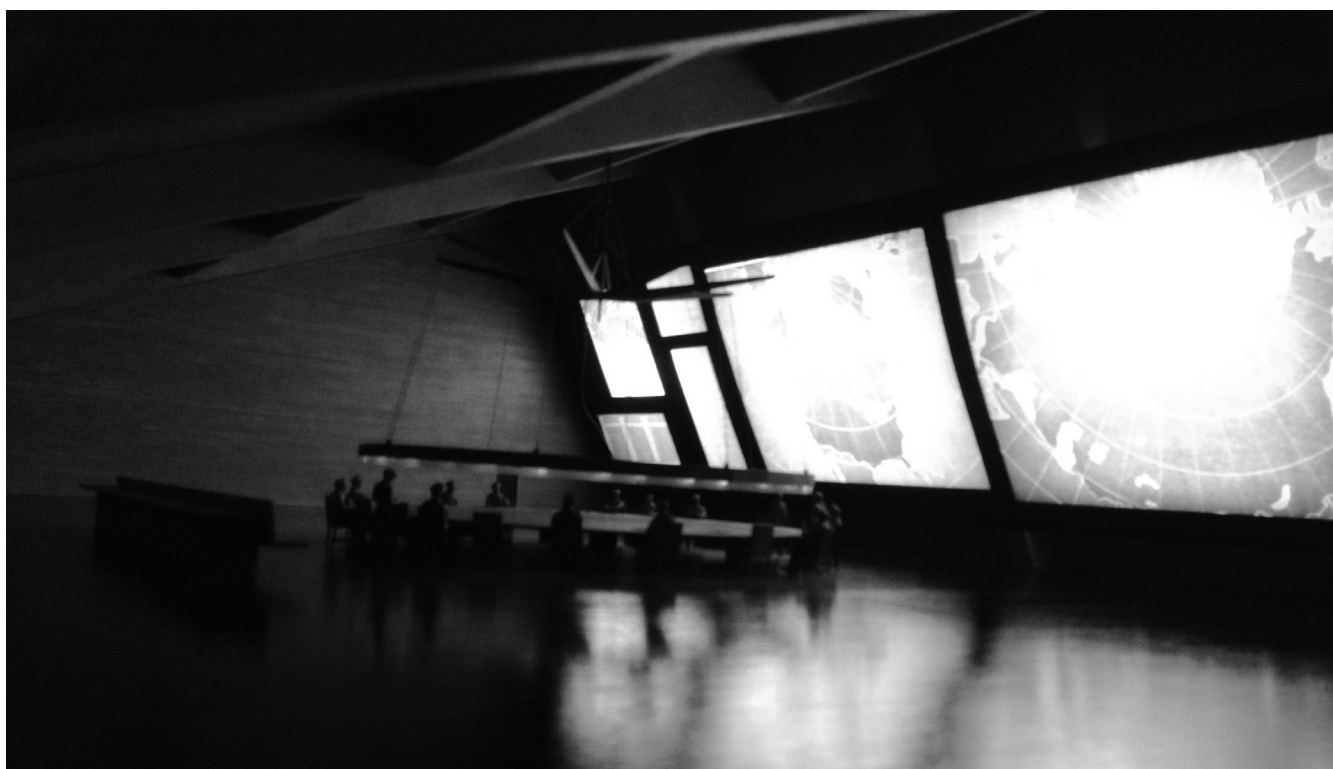
«President Kennedy og rådgiverne hans avviste tilbudet [fra Sovjetunionen] og bestemte seg for å sende den sovjetiske regjeringen et ultimatum der, dersom den sovjetiske regjeringen ikke godtok å fjerne missilene sine unilateralt og øyeblikkelig, ville de bli bombet og ødelagt av amerikanske styrker. Amerikanske fly med atomvåpen var plassert i luften på konstant vakt. President Kennedy anerkjente at han ikke forventet at de sovjetiske myndighetene ville godta ultimatumet, og at han forventet at han måtte beordre bombingene av de sovjetiske rakettbasene. Han forventet videre at sovjeterne ville besvare angrepet, og at den påfølgende krigen mellom USA og Sovjetunionen ville føre til et kjernefysisk holocaust som ville ødelegge menneskeheten. Disse forventningene ble delt av rådgiverne hans. De sto alle overfor konsekvensene ved å sende ultimatumet, men likevel stilte en

majoritet seg bak det.³⁴»

Daværende president Kennedy tok en beslutning, for ikke å tape ansikt, som han selv mente det var mer sannsynlig enn usannsynlig ville lede til atomkrig og menneskehetens utslettelse. Det finnes altså historiske eksempler på at statsledere er villige til å ta avgjørelser de selv anser har en overvekt av sannsynlighet at vil føre til atomkrig, for å opprettholde sine økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser.

Med andre ord: På marxistisk grunnlag holder det ikke å forsøksvis påvise at den pågående krigen er rettferdig for å involvere seg militært til fordel for den ene av partene. En må i tillegg forsøksvis motbevise at den pågående krigen kan føre til atomkrig hvis den fortsetter, eller at å involvere seg militært minsker heller enn å øke den faren. Oppsummert av Sommerville:

«vi må anerkjenne at prinsippene som

War room modell. Bilde fra Wikimedia commons.

Amerikansk spionfoto av den sovjetiske rakettbasen på Cuba. Bilde fra Wikimedia commons.

fulgte den klassiske ulikheten mellom rettferdige og urettferdige kriger ikke gjelder lenger. Det finnes et nytt prinsipp, prinsippet om at en krig, uansett om den er rettferdig eller urettferdig, kan bli kjernefysisk, så er det ikke i interessene til menneskeheten å kjempe en krig med kjernefysiske våpen.³⁵

Marxistisk teori og krigen i Ukraina

Selv om historien aldri gjentar seg kan vi bruke flere historiske lærdommer når det gjelder den pågående krigen mellom Ukraina og Russland: 1) Fører Ukraina en rettferdig forsvarskrig? Ja, det kan man argumentere for ettersom Russland angrep Ukraina i strid med FN-pakten. 2) Er det en inter-imperialistisk konflikt som er arbeiderklassen uvedkommen? Ja, det kan man også argumentere for, siden det er også en stedfortrederkrig mellom USA og Russland der en del av den utløsende årsaken var utsiktene til ukrainsk NATO-medlemskap³⁶, og det er USA og andre NATO-land som forsyner Ukraina med våpen, etterretning og penger for å føre krigen. 3) Representerer Ukraina et samfunnssystem som er overlegent det russiske, slik at det dreier seg om en krig om utvikling av produktivkreftene? Tja, både Russland og Ukraina har forbudt medier og organisasjoner som er mot krigen og styres begge av oligarkiske klasser med parasittiske økonomiske interesser. 4) Representerer så Ukrainakrigen en mulighet for å utløse atomkrig, som vil ugyl-

diggjøre andre argumenter for å støtte den ukrainske krigsinnsatsen?

Ja, definitivt. Etter min mening befinner vi oss nå i den farligste situasjonen siden Cubakrisen, og alle ansvarlige krefter, både til høyre og venstre på det politiske spekteret, bør av den grunn arbeide for at krigen avsluttes så fort som mulig. For å sitere USAs tidligere president Kennedy etter lærdommene fra Cubakrisen:

«Framfor alt, mens vi forsvarer våre egne vitale interesser, må atommakter unngå konfrontasjoner som fører en motstander til et valg mellom enten en ydmykende tilbaketrekning eller en atomkrig. Å oppta en slik posisjon i atomalderen ville være bevis for enten at vår politikk var et konkursbo – eller et kollektivt dødsønske for hele verden.³⁷»

Kilder:

1. Manifesto of the International Socialist Congress at Basel. (1912). Henta fra <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1912/basel-manifesto.htm>
2. Women of the working people. (1915) Sitert fra Clara Zetkin. Selected writings. Haymarket, 2015. s.130-132.
3. Lenin. (1915). Draft Resolution of the International Socialist Women's Conference. Henta fra <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/jun/01b.htm>
4. Draft resolution of the leftwing delegates at the International Socialist Conference at Zimmerwald. (1915.) Henta fra <https://www.workers.org/marcy/cd/sambol/bolwar/bolwar12.htm>
5. Holgersen, Torgeir Salih. Hyll antikrigsrevolusjo-

- nen! I: Sosialistisk framtid nr. 4 2017, s. 12.-13.
6. Tsoneva, Jana. (2019.) The Revolt in the Trenches. I: Jacobin. Henta fra <https://jacobin.com/2019/01/world-war-bulgaria-army-soldiers-revolt>
7. Storaker, Aslak. 100 år siden den tyske revolusjonen som avslutta første verdenskrig. I: Sosialistisk framtid nr. 3/4 2018, s. 25-29.
8. Ekeland, Anders. Marxistisk teori om krig. I: Sosialistisk framtid nr. 1 2023, s. 19
9. Ibid, s. 22
10. Ibid, s. 19
11. Ibid, s. 22
12. Lenin, Vladimir. (1915.) Sosialisme og krig. Henta fra <https://www.marxists.org/norsk/lenin/1915/08/krig.html>
13. Lenin, Vladimir. (1918.) Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky. Falken forlag, 1982. s. 83-84 og 90-91
14. Sitert hos Draper, Hal. (1953.) The Myth of Lenin's "Revolutionary Defeatism" Henta fra <https://www.marxists.org/archive/draper/1953/defeat/chap3.htm#c3>
15. Ibid. Henta fra <https://www.marxists.org/archive/draper/1953/defeat/chap5.htm>
16. Lenin, Vladimir. (1918.) Left-Wing Childishness, Henta fra <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1918/may/09.htm>
17. Trotsky, Leon. (1914.) The War and the International. Henta fra <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1914/war/part2.htm#ch05>
18. Ibid. Henta fra <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1914/war/part1.htm#ch01>
19. Lenin, Vladimir. (1915.) The Collapse of the Second International. Henta fra <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/csi/vi.htm#v-21pp74h-233>
20. Ekeland, Anders. Marxistisk teori om krig. I: Sosialistisk framtid nr. 1 2023, s. 20
21. Ibid, s. 24
22. Sitert fra In defence of Marxism. (2023.) The position of Serbian socialists during WWI. Henta fra <https://www.marxist.com/the-position-of-serbian-socialists-during-wwi.htm?fbclid=IwAR2o5ZR0uuxXF16-657c9eVXKFiGWu5mUx-78H7eXdcFq1iIi2LuuK0QuF3v0>
23. Ekeland, Anders. Marxistisk teori om krig. I: Sosialistisk framtid nr. 1 2023, s. 20
24. Wikipedia. Dimitrije Tucović. Henta fra https://en.wikipedia.org/wiki/Dimitrije_Tucovi%C4%87
25. Sitert fra Dragan Plavšić. The First World War and the Balkan Federation. I Revolutionary history, Volume 8, no 3, 2023, s. 228.
26. Ibid, s. 240-243.
27. Memorandum by the serbian socialist party upon the conditions in occupied Serbia. (1918.) s. 32. Henta fra <https://archive.org/details/memorandumbyserb00part/page/n1/mode/2up>
28. Craig, Campbell. When the whip comes down: Marxism, the Soviet experience, and the nuclear revolution. I: European Journal of International Security, Volum 2, nr. 2 2017, s. 223-239.
29. Khrushjov, Nikita. (1961). On Peaceful Co-existence. Moskva: Foreign languages publishing house. s. 322
30. Kára, Karel. On the Marxist Theory of War and Peace. I: Journal of Peace Research nr. 5 1968. s. 7
31. Ibid, s. 11
32. Sommerville, John. (red.): Soviet Marxism and Nuclear War. (1981). Greenwood. s. 150
33. Ibid, s. 150
34. Ibid, s. 7.
35. Ibid, s. 3
36. Se f.eks. Holgersen, Torgeir Salih. Nato er årsaken til krigen i Ukraina. I: Sosialistisk framtid nr. 3, 2022. s. 12-16.
37. Sitert fra Lieven, Anatol. (2023.) Crimea Is a Powder Keg. I: Jacobin. Henta fra <https://jacobin.com/2023/02/crimea-russia-ukraine-strategy-us-nuclear-war-risk>

av Bård Wormdal

«Noreg er 'auga og øyra' til nordflanken i NATO»

Wormdals bok *Spionkrigen*, som nylig vart gjeve ut, handlar om nettopp dette. Med dette verket har Wormdal truleg skrive den mest omfattande og grundige boka om det amerikansk-norske etter-

Wormdal skriv sjølv at boka er sett saman som eit «puslespel», der dei mange brikkene til slutt vil gje lesaren eit breitt bilete av korleis samarbeidet mellom Noreg og USA ser ut. Puslespel-metaforen er heilt

klart treffande for å skildre boka. I første kapittel blir vi kjende med trønderen Bård Worum, som etter å ha vorte utdanna radiotelegrafist på sjømannsskolen i 1966 jobba med avlytting av russisk kommunikasjon frå Vadsø heilt til han gjekk av med pensjon i 2008. Det var berre eit problem: pensjonen var alt for liten! Da han ringte til NAV, fekk han høyre at han ikkje hadde fått betaling frå åra han hadde jobba i Forsvaret. Meldinga han fekk da han kontakta NAV må ha kjentest absurd: det hadde aldri jobba nokon Bård Worum i Forsvaret! I lys av dei andre fortellingane i boka er svaret i grunn openbert: det var sjølvsagt USA som hadde betalt løna hans, men amerikanarane hadde ikkje heilt forstått korleis pensjonssystemet fungerte her i landet!

Spionkrigen inneheld fleire djuptgåande skildringar av sider ved norsk etterretning som var temmeleg nye for ein søring som meg sjølv. For eksempel er det nærmast ufatteleg å ta inn over seg kor mykje pengar som har gått med til Globus II-radarar i Vardø. Det dreier seg openbert om mange milliardar. Meir urovekkande er det kor lite politikanane eigentleg veit om dette. Utgreiingane frå Forsvarsdeparte-

«Det måtte eit vedtak frå EU-domstolen til for å stanse den norske overvakingsmanien slik han vart vedteke i 2020 – enn så lenge.»

Globus II-radaren i Vardø

mentet til Stortinget da Globus II-radaren skulle bli oppgradert, er formulert slik:

«Radarsystemet Globus i Vardø er et samarbeidsprosjekt mellom USA og Norge. Det er besluttet at det skal gjennomføres et prosjekt for å forlenge radarsystemets levetid. Arbeidene vil gjennomføres frem til og med 2020».

At radaren framleis er ått av amerikanarane, og at han med sin framifrå kapasitet når det kjem til å overvake både satellittar og andre himmellekamar, vil utgjere eit viktig ledd i dei amerikanske planane om å militarisere verdsrommet, får vi ikkje vite stort om i Forsvarsdepartementet si utgreiing til Stortinget.

Slik er det også med mykje anna knytt til det norsk-amerikanske etterretningssamarbeidet. Visste du for eksempel at det i Karasjok i 1966 vart etablert ein lyttestasjon med 30 tilsette som skulle overvake endringar i lufttrykk som følgje av sovjetiske atomsprengingar? Eller at det frå det vesle fiskeværret Gamvik i 1972 vart lagt ein 120 mil lang lyttekabel utover i havet, for å overvake sovjetiske ubåtar på veg ut i storhavet? Dette er berre ein av fleire slike

kablar som strekkjer seg ut frå forskjellige plassar i Finnmark, og som framleis skapar trøbbel for fiskarar som set fast garnet sitt i dei – sjølv sagt utan at det er mogleg å få noko vettug forklaring frå Fiskeridepartementet, for ikkje å tale om erstatning for tapt utstyr.

Kapitla om korleis E-tenestene, som med sine innstendige møte med nordmenn som dreiv næringsverksemd i Russland enda med at den russiske tryggingstenesta skulda nordmennene for å vera spionar, er også interessante. Det same er kapitla om korleis både norske og finske spionar, med base i Finnmark, reiste inn på sovjetisk territorium på 50-tallet for å drive seriøs spionverksemd. Omtalen av korleis anlegget på Heggemoen utanfor Hønefoss har tappa enorme datamengder frå 130 sivile kommunikasjonssatellittar, med stortingsfleirtalets velsigning, er både skremmande og trist lesing. Det måtte eit vedtak frå EU-domstolen til for å stanse den norske overvakingsmanien slik han vart vedteke i 2020 – enn så lenge.

Så langt har denne meldinga av boka vore nærast nasegrus beundring. Det er likevel moment ein kan kritisere når det kjem til

detaljnivået. For meg, som ikkje har nokon fagbakgrunn når det kjem til desse greiene, blir delar av boka veldig krevjande. Mengda namn på ulike institusjonar, program, teknologiar og organisasjonar blir tidvis overveldande. Sjølv om puslespel-metoden har sine fordelar, gjer fråværet av ein gjennomgåande kronologi at det kan vera vanskeleg å sjå dei mange delane i samanheng, og ikkje minst at det er vanskeleg å finne fram i boka i ettertid – for eksempel om ein skal skrive bokmelding.

Alt i alt vil eg uansett råde folk som er interessert i forsvarspolitik og Noregs rolle i verda til å lese boka. Det er nærast umogleg å ikkje lære noko nytt i kvart einaste kapittel. Innhaldet i boka gjer det dessutan klart for meg at det er viktig at ho blir lese og at problemstillingane ho tar opp blir diskutert. Det er i alle fall ingen grunn til å tru at dei få einsame vaktbikkjene som trass alt sitt på Stortinget vil vinne fram med krav om openheit og demokratisk kontroll utan at dei har folkeleg organisering og utolmod i ryggen.

Sto Russland bak opprøret i Øst-Ukraina?

Av Aslak Storaker

I den rimelig ferske boka *Ukraine's Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022* gjennomgår forskerne Dominique Are og Jesse Driscoll konflikten over Krim og Donbass i perioden fra Maidan-regimeskiftet i 2014 til den fullskala russiske invasjonen i 2022. Boka er meget informativ og lærerik, selv om jeg kunne ønsket at den gikk mer i detaljer på omstridte hendelser som masseskytingene på Maidan 20. februar 2014 og brannen i Odessa 2. mai 2014. Den er også påfallende stille om Vestens rolle i konflikten. Men forholdet mellom de interne ukrainske aktørene og forholdet mellom Kyiv og Moskva framstår som grundig og veldokumentert, og forfatterens beskrivelse av hendelsesforløpet virker mer objektivt og mangefasettert enn de dominerende framstillingene både i øst og vest.

Vinteren 2013-14 ble Ukraina rystet av store demonstrasjoner som ønsket at Ukraina skulle signere en assosiasjons-

avtale med EU. Hendelsene på Maidan normaliserte vold som politisk metode i Ukraina, først fra politiet og seinere også fra høyre-radikale grupper blant demonstrantene. Voldsbruken startet da politiet angrep og såret 79 fredelige demonstrerende EU-tilhengere 30. november. Ved de første større kampene 1. desember 2013 ble 165 demonstranter og 140 politifolk såret. 22. januar inntraff de første dødsfallene, da tre demonstranter ble skutt og en kidnappet og mishandlet av politiet. Til sammen mistet 108 sivile og 13 politimenn livet under kampene, som endte med at Maidans «selvforsvarsstyrker» erklærte kontroll over regjeringsbygningene i Kyiv og den russisk-vennlige presidenten Viktor Janukovitsj flyktet til Russland.

Mens opprøret pågikk var statsmaktens kontroll svekket i det vestligorienterte Vest-Ukraina, der demonstranter hadde stormet politistasjoner og administrasjonsbygg. Etter opprøret seiret mistet statsmakten legitimitet i deler av det russisk-vennlige Øst-Ukraina, der pro-russiske demonstranter tok i bruk tilsvarende metoder. I Øst-Ukraina kom det til gatekamper mellom pro- og anti-Maidantilhengere som politiet stort sett forholdt seg avventende til, men det var bare i Donbass

at pro-russiske krefter til slutt seiret over de som var lojale mot Kyiv. På Krimhalvøya meldte to tredjedeler av offentlige tjenestemenn lojalitetsovergang fra den ukrainske til den russiske staten da Russland gikk til en regelrett annekasjon av Krim.

Konfliktens røtter

Det har vært mye diskusjon om hvorvidt hendelsene i Donbass dreide seg om en borgerkrig eller en russisk invasjon. Forfatterne konkluderer med at selv om det var russiske frivillige på opprørssiden helt fra starten var det store flertallet av opprørerne lokale ukrainske innbyggere som dannet improviserte militser, så krigen startet som en borgerkrig, og påstandene om at russiske infiltratorer var ansvarlige for hoveddelen av volden er feilaktige. Men de viser også at Russland seinere intervenerte direkte og at krigen fra da av både var en borgerkrig og en mellomstatlig krig. De viser også til at det har vært uenigheter om hvordan konflikten skulle forstås internt i Ukraina. I en spørreundersøkelse fra 2019 svarte 45% av befolkningen at de anså konflikten som «russisk aggresjon mot Ukraina med bruk av lokale militante», mot 17% som mente det dreide seg om «en intern konflikt i Ukraina der en av partene er støttet av Russ-

UKRAINE'S UNNAMED WAR

Before the Russian
Invasion of 2022

Dominique Arel AND Jesse Driscoll

land», 13% som mente det var «Russlands konflikt med Vesten på ukrainsk territorium» og 12% som mente det var en «ren intern konflikt»¹.

Ved den siste folketellingen i Ukraina i 2001 oppga 17 % at de var etniske russere, mens ytterligere 15 % oppga at de var russiskspråklige etniske ukrainere. Krim, Luhansk og Donetsk var oblastene med flest etniske russere, henholdsvis 58, 39 og 38 prosent. I realiteten er de fleste ukrainere tospråklige og russisk dominerer som talespråk i Øst-Ukraina (over 90%). De politiske uenighetene har dreid seg om russisk skal være sidestilt med ukrainsk i offentlige sammenhenger som skolevesen, politikk m.m. Fram til 2014 førte dette til en klar politisk deling der russiskorienter-

te kandidater vant flertallet av stemmene i det russisktalende Øst-Ukraina, mens vestligorienterte kandidater vant flertallet av stemmene i det ukrainsktalende Vest-Ukraina. Men konflikten har også dreid seg om ulik historieforståelse. Da det ukrainske parlamentet vedtok å anerkjenne Holodomor (sultkatastrofen som fulgte av Stalins tvangskollektivisering) som folkemord var det bare med knapt flertall, flertallet av Regionspartiet til Janukovitsj sine parlamentarikere stemte avholdende og Janukovitsj omtalte Holodomor som «en tragedie, men ikke et folkemord»². I november 2013 var rundt 2/3 av vestukrainerne EU-tilhengere, mens over halvparten av østukrainerne heller ville slutte seg til tollunionen med Russland, Hviterussland og Kasakhstan³.

«For å intervenere direkte så Russland det som nødvendig at et klart flertall av lokale eliter ville støtte opp under intervensjonen.»

Mens Maidan pågikk hadde demonstrantene støtte fra 51-80 prosent i vest, mot 8-20 prosent i øst⁴. Etter avsettelsen av Janukovitsj ble det innsatt en vestvennlig regjering uten representasjon fra Regionspartis kjerneområde i Donbass. Samme dag ble det avholdt en folkevalgtskongress i Kharkiv som oppfordret lokale myndigheter til å ikke anerkjenne autoriteten til det nye regimet «før den grunnlovsfestede ordenen er gjenopprettet»⁵. Men i frykt for separatistiske opprør anerkjente guvernørene i Donetsk og Kharkiv de nye myndighetene.

Kampene i øst

Etter Janukovitsj flyktet 22. februar 2014 og den nye vestligorienterte regjeringa tok makten i Kyiv ble det tatt initiativ til motdemonstrasjoner og dannelser av militser på Krim. 27. februar vedtok det lokale parlamentet å holde en folkeavstemning, og innsatte Sergei Aksyonov som ny statsminister i den autonome republikken Krim. Disse voteringene skjedde etter at det var foregått samtaler og planlegging mellom Aksyonov og den russiske utsendingen Oleg Belaventsev. I forkant av avstemningen hadde russiske soldater tatt kontroll over parlamentsbygningen og den påfølgende folkeavstemningen ble utført uten mulighet for fri diskusjon. Det er endog tvilsomt om voteringene skjedde med nødvendig flertall. Like fullt ble det anerkjent fra ukrainsk hold at det lokale flertallet var på Russlands side. Lederen av den ukrainske etterretningen SBU slo fast at lokalbefolkningen «massivt» støttet Russlands handlinger, og innenriksminister Arsen Avakov at «Majoriteten av befolkningen på Krim er pro-russiske, anti-ukrainske»⁶. 70 % av de lokale sikkerhetsstyrkene meldte overgang til de nye myndighetene, og den lokale avdelingen av Regionspartiet meldte sømløst overgang til Putins parti Forent Russland.

Demonstrasjoner for EU i Kyiv november 2013. Foto av Evgeny Feldman. CC BY-SA 3.0.

«Den politiske eliten i Øst-Ukraina ønsket ikke «gjenforening» med Moskva, men regional likestilling for det russiske språket og større grad av politisk og økonomisk autonomi.»

Etter avsettelsen av Janukovitsj ble det også demonstrasjoner i mange større byer i Øst-Ukraina. I Donetsk erklærte Pavel Gubarev seg som «folkeguvernør» og ledet en demonstrasjon med 10 000 mennesker utenfor byrådet. Byrådet vedtok et krav om offisiell status for russisk språk og for opprettelsen av en «folkemilits», men unnlot å vedta kravet om en folkeavstemning. I Luhansk vedtok derimot regionrådet, under press fra demonstranter, et krav om folkeavstemning om føderalisering. Tilsvarende protester ble slått fysisk ned i Kharkiv og Odessa. Når det gjelder opprøret i Donbass skriver forfatterne at de ikke har funnet bevis for at Russland orkestrerte protestene. Men det betyr ikke at Kreml ikke hadde planer for å intervenere. Ifølge lekkede samtaler skal den russiske ledelsen ha trodd at Ukraina ville deles etter språklige skillelinjer, og at opprøret mot det nye regimet ville ledes fra Kharkiv og Odessa. For å intervenere direkte så Russland det som nødvendig at et klart flertall av lokale eliter ville støtte opp under intervensjonen. Dette manifesterte seg imidlertid bare på Krim og i mindre grad i Donetsk og Luhansk.

5. mars presset lokale demonstranter

SBU-hovedkvarterene i Donetsk og Luhansk til å avlevere dem våpnene sine, og begynte å okkupere offentlige bygg. Dette ble gjort uten særlig motstand. En uke seinere ankom den tidligere russiske etterretningsoffiseren Igor Girkin med rundt femti militssoldater fra Krim og overtok kommandoen over separatistene i Slovjansk – etter sigende på oppfordring fra Aksjonov og med finansiering fra den russiske nasjonalistiske forretningsmannen Konstantin Malofeev. Dette var første gang anti-Maidanstyrker hadde overtatt en hel by i stedet for bare administrasjonsbygninger. I løpet av fjorten dager ble trettito byer overtatt av opprørerne. De som motsatte seg ble banket opp eller drept. Men forfatterne ser rekkefølgen her som avgjørende: «De fleste irregulære frivillige, oppmuntret av Russland, ankom ikke før etter at lokale militser hadde vist at de var i stand til å ta og holde ukrainsk territorium i ukevis»⁷. Militsene ble også ledet av folk fra gateplan som var ukjente for Kreml, som feilaktig hadde satset på at den gamle eliten i Regionspartiet skulle skifte lojalitet fra det nye regimet i Kyiv til Moskva. De skriver også at det ikke finnes bevis for at Girkin mottok ordrene sine fra russiske myndigheter, men at de tillot eller oppmuntret smugling av våpen og

frivillige for å understøtte opprøret.

Omtrent samtidig holdt Putin en tale der han omtalte de russisktalende oblastene i Ukraina som «Ny-Russland» som bolsjevikene hadde «gitt til Ukraina ... Gud vet hvorfor»⁸. Forfatterne understreker imidlertid at bolsjevikenes kartinndeling ble foretatt i forhold til etniske undersøkelser, og at det er en misforståelse at russiskspråklige ukrainere er å anse som russere. Den politiske eliten i Øst-Ukraina ønsket ikke «gjenforening» med Moskva, men regional likestilling for det russiske språket og større grad av politisk og økonomisk autonomi.

Etter ankomsten til Girkin erklærte ukrainske myndigheter en «anti-terroroperasjon» og bestemte seg for å slå ned opprøret med vold. Fordi den ukrainske hæren var svak og lite motivert til å bruke vold mot egne borgere tok dette i stor grad form ved dannelsen av nasjonalistiske militser med støtte fra Kyiv. Det ukrainske militæret bombarderte først Slovjansk og seinere Donetsk og Luhansk med artilleri, det første tilfellet av bruk av militære midler som dreper sivile like ofte som stridende. Dette førte igjen til økt lokal støtte til separatistene fra folk som var opprørt

over at det ukrainske militæret ville bombe deres eget folk. 11. juli ble ukrainsk militær framgang møtt med beskytning fra russisk side av grensen, og 25. august intervenserte russiske regulære tropper direkte på ukrainsk side av grensen.

Konklusjon

Slik jeg leser Arel og Driscoll oppmuntret den russiske anneksjonen av Krim og vedtak i parlamentet som tillot bruk av russiske styrker i Ukraina lokale opportunistiske, russisknasjonalistiske krefter til å tro at de kunne gjenta det samme scenariet andre steder i Øst-Ukraina. Russland planla imidlertid ikke noen direkte intervensjon i andre tilfeller enn der lokale myndigheter gikk inn for tilslutning til Russland (noe de feilaktig antok ville være den foretrukne løsningen til elitene i Øst-Ukraina etter avsettelsen av Janukovitsj). Det store flertallet av de væpnede opprørerne var lokale aktører utenfor Moskvas kontroll. Igor Girkin og banden hans var ikke direkte underlagt Kreml, men ble tillatt og til dels oppmuntret til å operere under en «vente og se»-holdning for å se hva han kunne få til. Separatistene ble derimot gradvis underlagt russisk kontroll etter undertegnelsen av Minsk-avtalen. Samtidig har ikke ukrainske myndigheter vært villige eller i stand til å følge opp de for-

pliktelserne de innga seg på med autonomi for de separatistkontrollerte områdene etter signeringen av Minsk-avtalen – muligens på grunn av press fra væpnede nasjonalistiske grupper.

De nye ukrainske myndighetene presset så gjennom sin historie- og språkpolitikk ved å fjerne russisk språk fra skolene, grunnlovsfeste ønsket om NATO-medlemskap og proklamere nazikollaboratørene i Den ukrainske uavhengighetshæren som en «nasjonal frigjøringsbevegelse» og Sovjetunionen som «en kriminell totalitær stat»⁹. Paradoksalt nok skyldes denne russiskfiendtlige utviklingen delvis at det mest russiskvennlige elektoratet i Krim og Donbass har vært forhindret fra å delta i utformingen av den nasjonale politikken ved valg ved at disse områdene var blitt annektert eller separatistkontrollert med støtte fra Russland. Forfatterne konkluderer med at de russiske påstandene om «folkemord» som begrunnelse for den kriminelle invasjonen i 2022 var et reint bedrag, men at de reelle kravene handlet om en bindende garanti om at Ukraina aldri skulle bli NATO-medlem og at Kyiv skulle oppfylle sine forpliktelser etter Minskavtalen. Og at Putin på et tidspunkt konkluderte med at disse kravene ikke kunne oppnås ved hjelp av diplomati –

bare ved hjelp av krig.

Inntrykket jeg sitter igjen med etter endt lesning er at det er så mange øyeblikk der aktørene på begge sider kunne valgt de- eskalering, men i stedet valgte eskalering. Og at befolkningsflertallet i Øst-Ukraina sin «russiskvennlighet» har blitt fundamentalt misforstått både i Moskva og Kyiv. De ønsket rett til å bruke sitt eget språk, forsvare sin historieforståelse, og ha økonomiske og kulturelle forbindelser til sitt naboland – men de utgjorde aldri en russisk «femte kolonne» i Ukraina og har under ingen omstendigheter ønsket å bli «frigjort» av en russisk hær som ødelegger byene deres og dreper sønnene deres. Det hele er en uendelig stor tragedie – men å lese om konfliktens bakgrunn gjør en i det minste litt mer opplyst og det kan kanskje også åpne veier for framtidige fredsløsninger.

Kilder:

1. <https://bit.ly/3hX3CAA>
2. s. 54
3. <https://bit.ly/2stlgF2>
4. <https://bit.ly/2XQ77kE>
5. S. 125
6. S. 111
7. S. 146
8. 156
9. S. 190

«... Øst-Ukraina sin russiskvennlighet har blitt fundamentalt misforstått både i Moskva og Kyiv.»

Pro-russisk demonstrasjon i Donetsk i mars 2014. Foto av Heinrich-Böll-Stiftung. CC BY-SA 2.0.

Fred med fredelige midler. Våpenhvile og forhandlinger nå!

Vi, som arrangerer det internasjonale toppmøtet for fred i Ukraina, oppfordrer ledere i alle land til å handle og støtte en umiddelbar våpenhvile og forhandlinger for å få slutt på krigen i Ukraina.

Vi er en bred og politisk mangfoldig koalisjon som representerer fredsbevegelser og sivilsamfunn, inkludert troende i mange land. Vi står fast samlet i vår tro på at krig er en forbrytelse mot menneskeheten og at det ikke finnes noen militær løsning på den nåværende krisen.

Vi er opprørte og triste over krigen. Hundretusener er blitt drept og såret, og millioner har blitt fordrevet og traumatisert. Byer og landsbyer over hele Ukraina og natur og økosystemer er totalt ødelagt.

Men det vil bli mer død og lidelse hvis konflikten eskaleres til bruk av atomvåpen, en risiko som er høyere i dag enn på noe som helst tidspunkt siden Cubakrisen.

Vi fordømmer Russlands ulovlige invasjon av Ukraina. Institusjonene som ble opprettet for å sikre fred og sikkerhet i Europa kom til kort, og svikt i diplomati førte til krig. Nå er diplomati tvingende nødvendig for å få slutt på krigen før den ødelegger Ukraina og setter menneskeheten i fare.

Veien til fred må være basert på prinsippene om felles sikkerhet, respekt for internasjonale menneskerettigheter og selvbestemmelse for alle samfunn.

Vi støtter alle forhandlinger som bygger på fredens logikk framfor krigens manglende logikk.

Vi står fast på vår støtte til det ukrainske sivilsamfunnet som forsvarer sine rettigheter. Vi forplikter oss til å styrke dialogen med mennesker i Russland og Hviterussland som setter livet på spill ved å motsette seg krig og beskytte demokratiet.

Vi oppfordrer det sivile samfunn i alle land til å bli med oss i en uke med global mobilisering (lørdag 30. september - søndag 8. oktober 2023) for en umiddelbar våpenhvile og fredsforhandlinger for å få slutt på denne krigen.

“We must all do our share, that we may be equal to the task of peace.” - Albert Einstein

Uttalelse fra arrangørene av International Summit for Peace in Ukraine i Wien mai 2023, International Peace Bureau, CODEPINK, Assembly of the World Social Forum, Transform Europe, Europe for Peace, International Fellowship of Reconciliation (IFOR), Peace in Ukraine, Campaign for Peace Disarmament and Common Security (CPDCS). Wien, 11. juni 2023. Oversatt til norsk av IKFF.

Appell for et atomvåpenfritt Norden

Til de nordiske statsministre og ministre med ansvar for nordisk samarbeid, generalsekretæren i det nordiske ministerråd og alle parlamentarikerne og presidenten i Nordisk råd.

Vår appell:

Vi oppfordrer politiske beslutningstagere i de nordiske landene til å forsikre om at de ikke aksepterer at atomvåpen utstasjoneres i deres land, og at Norden derfor bør erklæres som atomvåpenfri sone. Vi ser de atomvåpenfrie sonene rundt om i verden som et viktig bidrag til den totale avskaffelsen av atomvåpen, målet til FNs ikkespredningstraktat fra 1970 og FN-traktaten om forbud mot atomvåpen, som har vært en del av internasjonal lov siden 2021.

Vi viser til det islandske presidentskapets program for Nordisk ministerråd for 2023: «Norden – en kraft for fred» og framhever vårt ønske om å styrke samarbeidet mellom nordiske beslutningstagere og fredsorganisasjoner fra sivilsamfunnet i utviklingen av en nordisk fredspolitik – som en forutsetning for velferd og bærekraftig utvikling.

De fem nordiske landene har tidligere hatt som politikk å ikke akseptere gjennomført eller utplassering av andre lands atomvåpen på deres jord: Noen i fredstid, andre under alle tilfeller. Men som et resultat av krigen i Ukraina er de nordiske landene i ferd med å endre sin sikkerhetspolitikk. Danmark har oppgitt sine reservasjoner mot EUs forsvarssamarbeid; Finland har blitt med i NATO og Sverige vil trolig bli med i NATO i nær framtid. NATOs medlemsland virker forberedt til å møte NATOs krav om økte militære utgifter. Norge har inngått et bilateralt samarbeid med USA om permanent utplassering av amerikanske styrker og utstyr i Norge, og Danmark er i forhandlinger om en tilsvarende avtale. Sverige og Finland forhandler om felles forsvarssamarbeidsavtaler med USA.

Under de nasjonale debattene om NATO-medlemskap og de bilaterale avtalene med USA har det blitt reist tvil om hvorvidt de nordiske regjeringene vil opprettholde sin tidligere motstand mot atomvåpen i deres land.

Vi er redd for at myndighetene avsier nasjonal suverenitet, både i form av juris-

diksjon på basene og i sikkerhetspolitiske spørsmål om hvilke typer våpen som kan bli plassert på og hvilke typer militære operasjoner som kan utgå fra basene.

Spørsmålet er hvorvidt den nevnte økte opprustningen og militariseringen gir de nordiske befolkningene økt sikkerhet og trygghet. Vi tror ikke det!

Formålet til Nordisk fredsallianse er å bidra til å utvikle en bærekraftig nordisk freds- og sikkerhetspolitikk og vi oppfordrer derfor myndighetene våre til å legge vekt på diplomati, ikkevoldelig konflikt-håndtering og felles sikkerhetsstrukturer, og ikke på de militære delene av sikkerhetspolitikken.

Vi oppfordrer også myndighetene våre til å signere og ratifisere FN-traktaten om forbud mot atomvåpen. Likeså oppfordrer vi de nordiske landene som er NATO-land til å avvise doktrinen om mulig førstebruk av atomvåpen.

Nordisk fredsallianse. Dannet 16. juli 2023 i Helsingør.

Forfatteren

Tore-Jarl Bielenberg (født 1935 i Oslo) er journalist, kulturarbeider, oversetter, forfatter og foredragsholder. Han har oversatt over 100 faglitterære og skjønnlitterære bøker til bokmål fra språkene russisk, tysk, fransk, engelsk, svensk og dansk. Han har også skrevet bøkene *Romá – Sigøynere I går i dag i morgen* og romanen *Gatenes gutt*. Foto: Harald Medboe

Romá – Kunstnere i kamp for Et folk i fare

I sin nye bok belyser Bielenberg utviklingen for Europas rom-befolkning fra romenes første verdenskongress i London i 1971, der han selv var deltager, til i dag.

Han viser at det har skjedd en ren eksplosjon blant romene både organisatorisk og politisk, men særlig på det kulturelle området. Boken har derfor undertittelen: «Kunstnere i kamp».

Forfatteren presenterer en rekke romske helter og markante kunstnere han personlig har møtt. Boken er illustrert med noen av deres viktigste verker. Den åpner for innsikt i en rik, men nesten ukjent kultur. Forfatteren forklarer også bakgrunnen for rom-befolkningens situasjon og belyser viktige begivenheter i deres dramatiske historie, som i kapitlene om folkemordet i Spania, slaveriet i Romania og utryddelsen under andre verdenskrig.

Tore-Jarl Bielenberg er en av Europas fremste kjennere av romenes historie og kultur og sitter i ledelsen for International Romani Union.

Kan bestilles direkte her: ordmannet@gmail.com
Pris kr. 399,-. Ved sending tilkommer porto kr. 70,-
Ord om Annet AS
www.ordmannet.no

Romá Kunstnere i kamp for Et folk i fare

En viktig bok fra et lite forlag

SOSIALISTISK framtid

Om magasinet

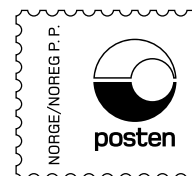
Sosialistisk framtid er et partipolitisk uavhengig magasin som arbeider for fred, vern av naturen, demokratiske rettigheter og sosial rettferdighet. Vi ønsker å bidra til sosialistisk nytenkning.

Veiledende retningslinjer for bidragsytene

Debattinnlegg inntil 3.000 tegn, lengre innlegg vil kunne bli forkortet. Kronikk, maksimalt 6.000 tegn, inkl. mellomrom. Artikler, maksimalt 14.000 tegn inkl. mellomrom. Teoretiske artikler, maksimalt 24.000 tegn inkl. mellomrom. I spesielle tilfeller vil lengre artikler kunne publiseres.

Artikkelbidrag kan sendes til post@sosialistiskframtid.no

RETURADRESSE
Sosialistisk framtid
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand

Bak idyllen

Bak dei tildekte løgnene
innanfor alle dørene
lever den arrogante makt
Dei militæres tunge ord
sleng dei i folkets ansikt

I all opprustninga
bortanfor all fornuft
dreg dei våpna fram
utan omsyn til
menneskeverdet ikring

Bak idyllen og falsk fred
ligg råtne tankar
om mørke fiendar
Folket må reise fanen
mot denne råskap

Trugsmålet om krig
og kjernevåpen handla
med profitt i grådige hender
er fiendar av sjølv livet
Stopp det med fredens kraft
Stopp det med folkeleg makt

Ivar Tveito Jørdre

